

በሰዚህ አንድ አብነት ልል አሳል ልዩና ያሉትን ምንጮች አንድም ይህ ፍትሕ ነገሥት ሲዘጋጅ ለምንጭነት በተመለከቱት ነገሮች ሳይሸፈኑ ኑረው የሕግ ባዶነት ታይቷል ወይም ወደፊትም መሰል ሁኔታዎች ሲያጋጥሙ በሰሚችሉ ትምህርት ይዘናል ብሎ ሲዘነጋ ይችላል ቢሆንም ልፍትሕ ነገሥት ትንብር አንዱ ምንጩ ልዩና ያሉትን ምንጮች እንደሚቀርቡ ግንዛቤዎች ናቸው።

ፍትሕ ነገሥትን በአጠቃላይ መልኩ ስንመለከት ሁለት መሠረታዊ ውያን ነገሮች ይታያሉ። ከነዚህም አንዱ ፍትሕ ነገሥት በአለበት መልኩ ግለት አጭርም ቢሆንም ፍጹም መሆኑ አይካድም ሁለተኛው የሕግም ሆነ የአገር ልምድ ውያን ሕጎች ተፈጻሚነት ከትምህርቶችና አስተሳሰቦች ጋር ተጣጥሞ መገኘቱ ነው።

ተጥሎም በፍትሕ ነገሥት ሁለተኛው ክፍል ጸሐፊው ከላይ እንደተመለከተው እየአንድ አንዱ የጽሑፍ ምንጭ ከአጭር ታሪካዊ መጻሕፍት መመንጫውና የዚህንም ምንጭ የማግኘቱ የማመልከቱ ዘዴን በዝርዝር ያመለክታል።

ክፍል ሁለት

ፍትሕ ነገሥት፡ ክፍል አንድ - መንፈሳዊ ክፍል (ሕይወተክርስቲያን) መሠረታዊ ውያን ምንጮች

ምዕራፍ አምስት

ቅዱሳት መጻሕፍት - መጻሕፍት አምላካውያት

እብነት እል አሳል ልፍትሕ ነገሥቱ ትንብር ከተዘረዘሩት ምንጮች በትድሚያ ያስቀመጣቸው ቅዱሳት መጻሕፍትን “መጻሕፍት አምላካውያትን ነው።”

ዘፍም ቅዱሳት መጻሕፍት “መጻሕፍት አምላካውያት” በሚገባ ለብት ጊዜ የብሉይ ዜግንና ሐዲስ ዜግን መጽሐፍት ሲሆኑ ስለ ሐዲስ ዜግን መጻሕፍት እንዴት እንደሚጠቀሱ ሲያመልከት ስለ ብሉይ ዜግን መጻሕፍት ግን ስለ አምስቱ ብሔረ ኦሪት ብቻ ይናገራል።

በዚህም መሠረት አምስቱ ብሔረ ኦሪት ልፍትሕ ነገሥት ምንጭነት በተወሰዱበት መልካቸው የሚጠቀሱት - የሚመለከቱት እንደሚከተለው በሁለት ፊደሎች አጥረው ነው፡²¹⁶

1. አሪት ዘፍጥረት “ትእ”
2. አሪት ዘወለት “ትቤ”
3. አሪት ዘሌዋውያን “ትጋ”
4. አሪት ዘዳግም “ትዳ”
5. አሪት ዘኩልቄ “ትሐ”

የሐዲስ ዜግን መጻሕፍትን በሚመለከት ከአራቱ ወንጌላት እያንዳንዱ ወንጌል በፊደል “ጀ” ብቻ ሲመለከት²¹⁷ ግብረ ሐዋርያትና ገቱ መልዕክታት በየጽፍዋቸው ሐዋርያት ስሞች እንደሚጠቀሱ²¹⁸ 14ቱ

216. በፅብረ-ደብዳቤ ጽንጽ አሪት ግለት “ቶራ” ግለት ስለሆነ “ት” የዚህ “የቶራ” መጀመሪያው ፊደል ሲሆን የሚከተሉት ፊደሎች “እ” “ቤ”፡ “ጋ”፡ “ዳ” እና “ሐ” የመጻሕፍቱን ቅድም ተከተል 1-2 3-4-5፡ እንደኛ ብሔረ ኦሪት፡ ሁለተኛ ብሔረ ኦሪት፡ ሦስተኛ ብሔረ ኦሪት፡ አራተኛ ብሔረ ኦሪት፡ አምስተኛ ብሔረ ኦሪት ግለት መሆኑን ያሳያል።

217. “ጀ” ከግሪክ ቃል “ኢጃንጌልፍን” የመጣው ዐረብኛው “ኢጃል” በግእዝ “ወንጌል” የሚለው ቃል መካከለኛው ፊደል ነው።

218. ለምሳሌ “መልዕክተ ኢፐርስ” መልዕክተ ያዕቆብ።

የቅዱስ ጳውሎስ መልዕክታት ደግሞ በተላኩባቸው አገሮች
— በተማች ወይም ሰዎች ወይም ሰዎች በአንዱ ስም እንደሚጠሩ²¹⁹
ይገልጻል።

ሆኖም ቅዱሳት መጻሕፍትን አስመልክቶ ወደ ዝርዝር ጥናት
የሚያስገቡ ምክንያቶች ባለመኖራቸው በስፋት ሊታዩ አላስፈለገም።

በዚህም ቅዱሳት መጻሕፍት ለፍትሐ ነገሥት በምንጭነት የተጠቀ
ሙት በሁለት መንገዶች ነው።

አንደኛው መንገድ የፍትሐ ነገሥት አዘጋጅ እብነ አልአባል
በቀጥታ ራሳቸውን በምንጭነት የተጠቀመበት መንገድ ሲሆን ሌላው
ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት የተጠቀሙባቸው ክፍሎች — ትእዛዛት
ራሳቸው ቀኖናቱ በምንጭነት ሲወሰዱ በእነዚህ ቀኖናት አማካይነት
የተጠቀመበት መንገድ ነው።

በእነዚህ በመጀመሪያው መንገድ የተጠቀሙባቸው ትእዛዛት በጣም
የተወሰኑ ናቸው። ለዚህ ፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ዘብዛት ያገለገሉት
የቅዱሳት መጻሕፍት ትእዛዛት በሌሎች ምንጮች አማካይነት የተገኙ
ትእዛዛት ናቸው።

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን በሚመለከት እብነ አል አባል ለፍትሐ
ነገሥት ምንጭነት ያመለከተው “አምስቱ ብሔረ አሪት”ን ትእ

ዘልደት፡ ትቤ ዘዐአት፡ ትጋ ዘሌዋውያን፡ ትዳ ዘኮልቱ እና
ትሐ ዘዳግም ብቻ ነው²²⁰ ነገር ግን ከዚህ ከአምስቱ ብሔረ አሪት
መጻሕፍት ሙሴ በስተቀር በቀጥታም ሆነ በሌሎች ምንጮች (ቀኖናት
ቤተ ክርስቲያናውያትና ቀኖናት ነገሥት (አማካይነት) ለፍትሐ ነገሥት
ምንጭነት ያገለገሉት የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት እጅግ በጣም ብዙዎች
ናቸው።

ለምሳሌ የአንድ አንዶችን ጥቅስ ማመለከት ይቻላል።

* መጽሐፈ ኢያሱ²²¹

219- ለምሳሌ ወደ ሐዘራውያን የተላከው መልእክት “ሐዘ” ወደ ጢዋትያስ የተላከው
መልእክት “ሐዘ”

220- ፍትሐ ነገሥት መትድም ክፍል 2

221- ኢያሱ 1-15 ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 12 ቁ. 480 (80) p.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 82—

* መጽሐፈ ሳሙኤል²²²

* መጽሐፈ ነገሥት²²³

* መሠረ ሳጥት²²⁵

* ምሳሌ ሰሎሞን²²⁶

* ትንቢተ ኢሳይያስ²²⁷

* ትንቢተ ኤርምያስ²²⁸

* ትንቢተ ሕዘትኤል²²⁹

* ትንቢተ ዳንኤል²³⁰

* ትንቢተ ሆሌል²³¹

* መጽሐፈ ጦቢት²³²

2. ሐዲስ ኪዳን

የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍትን በሚመለከት፡

1) በመጀመሪያ ለራሱ ወንጌላት “ጽ” በሚል ምሕጸረ ቃል
ሲመለከቱ²³³ በዚህ ምሕጸረ ቃል አማካይነት የተመለከቱት ትእዛዛት

222- 1ኛ ሳሙኤል 21-10 ሳሙኤል 9-1-13 10-4-16 18-9-16 ነገሥት አገቀጽ 14 ቁጥር 558
44 ቁ. 1547-1648 Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 92-273

223- 1ኛ ነገሥት 12-6-17 ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 44 ቁ. 1546 P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ
273

225- መሠረ ሳጥት 118-62 118-164 ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 14 ቁ. 546, 547 P.Tzadua,
Fetha Nagast ገጽ 90

226- ምሳሌ ሰሎሞን 21-3, ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 44 ቁ. 1543 P.Tzadua, Fetha Nagast
ገጽ 273

227- ኢሳይያስ 58-6-7, 58-10 ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 16 ቁ. 806, 613 P.Tzadua, Fetha
Nagast ገጽ 72

228- ኤርምያስ 48-10-23-24 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 66-72
232- ጦቢት 12-8

229- ሕዘትኤል 3-17-34 2-37 ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 30 ቁ. 117 121 P.Tzadua, Fetha
Nagast ገጽ 31

230- ዳንኤል 2-24-27 6, 19-24, 15-16 ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 44 ቁ. 1562-16 ቁጥር 531,
P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 275, 184

231- ሆሌል 6-4-16 ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 16 ቁ. 607 P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 98

232- ጦቢት 12-8 ፍትሐ ነገሥት አገቀጽ 15 ቁጥር 607 P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 98

233- ፍትሐ ነገሥት መትድም ክፍል 3

በጣም የተወሰኑ ክሊራትና አምስት ያላለፉ ትእዛዛት ናቸው። በሌላ በኩል አንድም በቀጥታ የወንጌላውያንን ስሞች፣ ግብፅኛ²³⁴ ግርባስ²³⁵ ሉቃስ እና ዮሐንስ²³⁷ በመጥራት ወይም “ጌታ እንደ አለ፣ በከመ ይቤ አግዚአ²³⁸ በወንጌል አንደተባለ²³⁹ ሐዋርያው እንደ አለ²⁴⁰ በሚል መልክ ብዙ ጊዜ በመጠቀስ ይገኛሉ።

ሆኖም ግን አሁንም በተናናት ቤተ ክርስቲያናውያትና ተናናተ ነገሥት አግባይነት የተጠቀሱት ወንጌላውያት ትእዛዛት በጣም ብዙዎች ናቸው።

2) ግብረ ሐዋርያት አንድ አንድ ጊዜ “ጂ” በሚለው ምሕጸረ ቃልም ተጠቅሶ ሲገኝ²⁴¹

ሌላ ጊዜ ግብረሐዋርያት²⁴² መጽሐፈ አብረክሲስ²⁴³ በሚል መጠሪያ ወይም “ሉቃስ እንደ አለ”²⁴⁴ በሚል ሁኔታ እየተጠቀሰ ይገኛል።

አሁንም በሌሎች ምንጮች አግካይነት ግንኙነት አንደተጠበቀ ነው።

3) ከ14 የአውሎስ መልዕክታት ደግሞ ወደ ጢፕቲዎስና ወደ ዕብራውያን የተላኩት መልዕክታት “ጢት”²⁴⁵ እና “ዕብ”²⁴⁶ በሚል

234. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 7 ቁ. 240 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 48
 225. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 45 ቁ. 1613 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 283
 236. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 45 ቁ. 1514 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 283
 237. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 46 ቁ. 1617 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 283
 238. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 46 ቁ. 1629 ለገቀጽ 31 ቁ. 1828 ለገቀጽ 14 ቁ. 547 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 286 + 313 + 90
 239. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 21 ቁ. 770 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 121
 240. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 51 ቁጥር 1817 ለገቀጽ 16 ቁጥር 622 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 311 + 100
 241. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 5 ቁ. 188 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 40
 242. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 18 ቁ. 712 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 113
 243. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 7 ቁ. 244 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 49 አብረክሲስ = ፕሪክሲስ ተገን ለጋሰቱን የሚለው ቃል እንደ አለ ተገልጿል ነው (“አ” ተውግረ ነው) በፍትሐ ነገሥት መቅደም ለንዱ መጽሐፈ አብረክሲስ መጽሐፈ ሐዋርያት (ግብረ ሐዋርያት) ተብሎ የተመዘገበ ላይም ግብረ ሐዋርያት የሚለው ልያሂ ነው የተመለከተው።
 244. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 5 ቁ. 188 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 40
 245. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2 ለገቀጽ 7 ቁ. 239 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 49
 246. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2 ለገቀጽ 16 ቁ. 618 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 199

ምገጸረ ቃል ከመልክታቸውና በዚህ ምገጸረ ቃል ከመጠቀማቸው በበተተር እነሱንም ጨምሮ የቀሩት መልዕክታት አንድም የተላኩባቸውን አገሮች²⁴⁷ ከተሞች²⁴⁸ ወይም የተላኩላቸውን ሰዎች²⁴⁹ ስሞች በማመልከት ወይም አውሎስ²⁵⁰ ወይም ሐዋርያው²⁵¹ እንደ አለ በሚል መልክ ይጠቀሳሉ።

ከነዚህም 14 መልዕክታት በሁለቱም መንገዶች በብዛት የሚጠቀሰው መልዕክት ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች የተላከው 1ኛ የቆሮንቶስ መልዕክት ነው። ሌሎች መልዕክታት አልፎ አልፎ አንድ አንድ ለአንድ ከሁለት ላላበለጠ ጊዜ የተጠቀሱ ሲሆኑ ወደ ፊልሞና የተላከው መልዕክት በሁለቱም መንገዶች ፈጽሞ አልተወሰነም።

4) ሌሎች ሰባቱ መልዕክታት ሐዋርያት በሐዋርያቱ ስም፣ ጴጥሮስ²⁵²፣ ዮሐንስ²⁵³ ያዕቆብ²⁵⁴ ወይም ሐዋርያ²⁵⁵፣ ወይም መልዕክተ ሐዋርያት²⁵⁶ በሚል መልክ እየተጠቀሱ የሚገኙ ሲሆን የይሁዳ መልዕክት ግን ተጠቅሶ አይገኝም።

እነዚህ ቀናናት ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት በጣም በተወሰነ ደረጃ ነው በሁለቱም መንገዶች ቢሆን አገልግሎት የሚገኙት።

5) ራእየ ዮሐንስ በቀጥታ በምንጭነት ለመጠቀሙ በፍትሐ ነገሥት አዘጋጁ በፍትሐ ነገሥት ምንጮች ዝርዝር ውስጥ ተመልክቶ ባይገኝም በሌሎች ምንጮች አግካይነት መንጸባረቁ አልቀረም²⁵⁷።

247. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 45 ቁ. 1624 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 284
 248. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 12 ቁ. 487 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 89
 249. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 5 ቁ. 113 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 29
 250. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 46 ቁ. 1640 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 287
 251. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 9 ቁ. 300 (በስ) P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 287
 252. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 6 ቁ. 216 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 44
 253. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 46 ቁ. 1639 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 287
 254. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 21 ቁ. 769 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 121
 255. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 14 ቁ. 335 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 92
 256. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 43 ቁ. 1628 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 285
 257. ፍትሐ ነገሥት ለገቀጽ 6 ቁ. 218 (ረከጠብ 13) P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 44

ምዕራፍ ስድስት

ሐዋርያውያት ቀኖናት

1. የቀኖናት ሐዋርያውያት ግንዛቤዎች

ከላይ እንደተባለው በሐዋርያት ስም ወይም ለሐዋርያት ተሰጥተው የሚጠቀሱ ልዩ ልዩ ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ተመዝግበው ይገኛሉ።

ከፍትሐ ነገሥት ምንጭነታቸው ጋር በተዛመደ መልካቸው እራት ሐዋርያውያት ቀኖናት

1. ዓይን
2. ረስጠኦ
3. ረስጠብ
4. ረስጠጅ

በሚል ምንግረ ቃላት መለያ ይጠቀሳሉ። ከነዚህ ቀኖናት የመጀመሪያው “ዓይን” በሚል ምንግረ ቃል የተመለከቱትና “ሥርዐተ ጽዮን” በመባል የሚታወቁት ቀኖናት ወይፈት እንደምንመለከተው ለፍትሐ ነገሥቱ በምንጭነት ቢመለከቱም “ዓይን” ተብሎ የሚጠቀስ እንደም ቀኖና በሰነዱ ተጠቅሶ እያገኘም፣ ምንአልባት አልደረሰበት ከሆነ ከዚህ ይታላል። ይገኛል የሚል ትምህርት ቢገኝ ይህ ሊል ይችላል። ዙፋኑም እነዚህ ቀኖናት ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ተመለከቱም አልተመለከቱ ሲሉ ምንነታቸው ብዙ ጥያቄዎች ያሉባቸው ቀኖናት ናቸው።

በሌላ በኩል ሌሎች ሦስት ቀኖናት ለፍትሐ ነገሥቱ መሠረታውያን ምንጮች ዙነው መገኘታቸው ሲታወቅ እሁንም ሥርወ አመጣጣቸውን በመመልከት ብዙ ጥናቶች ተካሂደዋል።

ከራሱ ከፍትሐ ነገሥቱ መነሳት ይቻላል። በእነዚህ በራሱ በፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል ገለጣ መሠረት በሐዋርያት ተጽፈው በትዳስ ጴጥሮስ ተግረና ቆይቶም በሮሜ ኢጲስ ቆጶስ ተለሚንጠስ

አግካይነት ለተግሪዎችና ለምዕመናን የተላኩ ቀኖናት ሐዋርያውያት መኖራቸውን እንመለከታለን²⁵⁸

እነዚህም ቀኖናት እንደ እብነ እል አሳል አጸጸፍ በመለከውያንና ንስጥሮሳውያን ታትመውና በእንደ መጽሐፍ ተጠርዘው ግለትም እንደ መጽሐፍ ሁነው ይገኛሉ።

በእነዚህ በሁለቱም መለካውያንና ንስጥሮሳውያን ከግሪክ ጽንጽ ወደ ዐረብኛ ጽንጽ ተተርጉመው ሲገኙ ግን በየበኩላቸው የቁጥር ልዩነት አለባቸው። በእነዚህም እነዚህ ቀኖናት በመለካውያን እና ያዕቆባውያን ዘንድ 83 ቀኖናት ሲሆኑ በንስጥሮሳውያን ዘንድ 82 ቀኖናት ናቸው²⁵⁹

በተቃራኒው በግብጻውያን ዘንድ እነዚህ ቀኖናት በሁለት መጻሕፍት ተከፍለው ታትመው የሚገኙ ሲሆኑ የመጀመሪያው መጽሐፍ 74 ቀኖናትን ሲይዝ²⁶⁰ ሁለተኛው መጽሐፍ 56 ቀኖናትን ይዞ ይገኛል²⁶¹ በእብነ እል አሳል አገላለጥ መሠረት በእንደ መጽሐፍ ተጠርዘው የሚገኙት በመለካውያን ዘንድ 83 ቀኖናት በንስጥሮሳውያን ዘንድ 82 ቀኖናት በግብጻውያን ዘንድ በሁለት መጻሕፍት ተከፍለው ከመታየታቸው በተጨማሪ እነዚህ 82 ወይም 83 ቀኖናት 127 ቀኖናት (71 እና 56 = 127) ሁነው ይገኛሉ²⁶²

የእነዚህ ቀኖናት ታሪክ በዚህ አያቆምም ቀጥለው አግባብነት ያላቸው ትእዛዛት በሚከተሉት ፊደሎች “ረስጠኦ” 1 “ረስጠብ” እና “ረስጠጅ” በሚል ምሕግረ ቃላት የአተጠቀሱ በሚገኙባቸው ሦስት መጻሕፍት—ከፍሎች ተደልድለው የሚገኙበት ሁኔታ ተፈጥሮዋል²⁶³

በእነዚህ ፍትሐ ነገሥትን ለመረዳት የሚቻለው በእነዚህና በሌሎች ቀኖናት ሰነዶች በብዛት ከአጠቃላይ ይዘታቸውና መንፈሳቸው ሳይ በመመርኮዝ (Ad Sensus) ነው።

258. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2- P. Tzadua, Feiha Nagast ፲፩ ፩

259. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2- P. Tzadua Feiha Nagast ፲፩ ፩

260. ከዚህ ፲፩ 167-196

261. ከዚህ ፲፩ 197

262. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2-

263. ከተገጠሙት አራት ፊደሎች “ረስጠኦ” “ረስጠብ” “ረስጠጅ” የመጀመሪያዎቹ ዑዳት ፊደሎች “ረስ” ትርጉሙ ሐዋርያ ግለት ከሆነ ዐረብኛ ቃል ራሱ (RUSUL) የመሬት ፊደሎች ናቸው። የሁለተኛው ፊደል “ተ” ቀኖናቱ ለተግሪዎችና ምዕመናን በአግካይነት

ከመጀመሪያው በመነሳት የፍትሕ ነገሥቱ ጸሐፊ አብነ እል አሳል በመለካውያንና ንስጥሮሳውያን ከግሪክ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ በመተርጎማቸውና አንድ መጽሐፍን ይዘው በሰሚንኙት የመጀመሪያዎቹ 83 ቀናናት እና “የሁለተኛዎቹ 82 ቀናናት ይናገራል ።

ይህም በግብጻውያን ዘንድ የተጠበቀ ቢሆንም ግን በሁለት መጻሕፍት ተከፍለውና በ127 ቀናናት ተዘርዝረው መገኘታቸው ሌላው ታሪክ ነው ።

እስከዚህ የታሪኩ ሂደት በሥነ ጽሑፍ ሕግ የሚንቀሳቀስ ሲመስል ነገር ግን ቀጥሎ ማለት ስለ ሁለት መጻሕፍት ከተረከ በኋላ አሁን ደግሞ ስለ ሦስት መጻሕፍት ፡

መጽሐፍ 1 ረስጠኦ

መጽሐፍ 2 ረስጠብ

መጽሐፍ 3 ረስጠጅ ይናገራል ።

ስለዚህ ሦስተኛው መጽሐፍ ረስጠጅ ከወዴት መጣ? የሚል ጥያቄ ይነሳል ምክንያቱም በመለካውያንና ንስጥሮሳውያን ዘንድ የሚገኘው (በመጀመሪያዎቹ ባለ 83 ቀናናትና በሁለተኛዎቹ ባለ 82 ቀናናት ሁኖ የሚገኘው ማለት ነው) ከሁለት ተከፍሎ ሁለት መጻሕፍት ረስጠኦ እና ረስጠብ ሁኖ መገኘቱ ሲደገፍ ሦስተኛው መጽሐፍ ረስጠጅ ከወዴት መነሡ? ነው ትኩረቱ ሆኖም ግን እውነትነቱ ሁለቱ መጻሕፍት ረስጠብ ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ እና ረስጠጅ ቀለሚንጦስ ዳግም እንደ መሰለን ንዑሳን ከፍሎችን ይዘው እንደሚገኙ ነው ። ይህ ዓይነቱ አከፋፊል አንድም የአገልግበጥ ስሕተት ነው ወይም በራሱ የጸሐፊው ጥንቃቄ ጉድለት ሊሆን ይችላል ።

ከተላኩበት ርድእ ቀለሚንጦስ ከሚሰው ስም የመጣ ነው ። በሌላ አመለካከት “ተ” ተጥላሳት ከሚለው ኃይል ቃል የመጀመሪያ ፊደል እንደ ተወሰደ ነው ። የየመጨረሻዎች ፊደሎች “አ” “ብ” “ጅ” በግብጻውያን አሐዝ ቆጣጠር ሥርዐት የቀናናቶቹን ተራ ቅደም ተከተልን ይመለከታሉ ማለትም ፡

ሀ) “ርስጠኦ” ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ

ለ) “ርስጠብ” ቀለሚንጦስ ዳግም

ሐ) “ርስጠጅ” ቀለሚንጦስ ማልስ

ፍትሕ ነገስት መትድም ክፍል 2- I Guidi : IL Fetha Nagast ገጽ 11
የግርጌ ማስታወሻ 5 Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 6 የግርጌ ማስታወሻ 41

ስለዚህ ከፍትሕ ነገሥቱ ጸሐፊ አገላለጥ በመነሳት በትርጉም መልሰን ለማግኘት ከሚደረግ ጥረት እንጸር ረስጠኦ 81 ቀናናት ወይም አብጠሊሳት²⁶⁴ ረስጠብ 71 ቀናናት ወይም ትእዛዝ²⁶⁵ እንደሆኑ ወደ መደምደሚያ ላይ መድረስ ይቻላል ። ነገር ግን ወደ ፍትሕ ነገሥት ሰነድ ይዘት ተመልሰን የተመለከቱትን ድንጋጌዎች ብንመረምር ከእውነተኛው መሠረተ ሃሳብ ጋር የማይጣጣም በመሆኑ ይህ ዓይነት አመለካከት ውድቅ ይሆናል ።

አሁን ከፍ ብሎ እንደተመለከተው አንድ አንድ ቀናናት 71 ቀናናት (ትእዛዝ) ሆኖ ወደ ሚረዳው ረስጠብ ሲጠቀሱ ሌሎች ቀናናት 56 ቀናናት (ግጽው)²⁶⁶ ሆኖ ወደሚገባው ረስጠጅ ይመለከታሉ ሌሎች ደግሞ 81 ቀናናት ሆኖ ወደሚገኘው ረስጠኦ (አብጠሊሳት) ይላካሉ ። የተወሰኑት የቀናናት ድንጋጌዎችን ለማሰባሰብና ወደ እየመጡበት ለመመለስ በ.ምክር ብዙ ምሳሌዎችን ማግኘት ይቻላል አንድ ምሳሌን ለመጥቀስ ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር የሚናገረው ቀናና ረስጠኦ 81 በትክክል እንደ ተቀመጠው ግን “ርስጠጅ” 55 ሆኖ መጠቀስ ሲኖርበት “ርስጠብ” 55 ተብሎ መጠቀሱ ግልጽ ምሳሌ ነው²⁶⁷ በአጠቃላይ ግን

1. “ርስጠኦ” 81/82 83 85/ “ቀናናት አብጠሊሳት”²⁶⁸

2. “ርስጠብ” 71 (70 74 78) “ቀናናት ትእዛዝ”²⁶⁹

3. “ርስጠጅ” 56 (57) “ቀናናት ግጽው”²⁷⁰ ተብለውም እንደሚለዩ ሲታወቅ በፍትሕ ነገሥት በተጠቀሱት መልካቸው በሰንጠረዥ ተመልክተዋል ።

264. ከዚሁ ገጽ 137,166,212-213

265. ከዚሁ ገጽ 166-186,211

266. ከዚሁ ገጽ 186,211

267. ከዚሁ ገጽ 167-197

268. ከዚሁ ገጽ 137,166,212-213

269. ከዚሁ ገጽ 166-196,211

270. ከዚሁ ገጽ 197,211

አብጠሊሳት 271		ትእዛዝ ሕትመት Horner 272 ገጽ 20 ሕትመት Platt 213			
81/84 ቀናናት		71/74 ቀናናት		56/57 ቀናናት	
ቀናናት	ፍትሐ ነገሥት	ቀናናት	ፍትሐ ነገሥት	ቀናናት	ፍትሐ ነገሥት
1	ረስጠላ 274	1		1	ረስጠጅ 278
2		2	ረስጠብ 276	2	ረስጠጅ 277
3		3	ረስጠብ 278	3	ረስጠጅ 279
4	ረስጠላ 280	4		4	
5		5	ረስጠብ 281	5	ረስጠጅ 282
6	ረስጠላ 283	6		6	ረስጠጅ 283
7		7	ረስጠብ 285	7	ረስጠጅ 286
8		8		8	ረስጠጅ 287
9	ረስጠላ 288	9		9	
10		10		10	

271- 81 ቀናናት እስከ አሁን ገና ሙታተግኛውን አልተረገጠም

272- 71 ቀናናት በጽሑፍ በG. Horner ታትመዋል = The Statutes of Apostles or Canons Ecclesiastici with Translation and Collection from Ethiopic and Arabic Manuscript London, 1904 ሌሎችንም ሕትመቶች ከዚህ ገጽ 143 ተመልከት =

273- 55 ቀናናት በጽሑፍ በPell Platt ታትመዋል = Canones Apostolorum Ethiopici, Lipsiae 1871

- 274- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 4 ቁጥር 57 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 19
 275- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 92 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 23
 276- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 497 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
 277- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 92 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 51
 278- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 226 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 45
 279- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 498 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
 280- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 438 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 77
 281- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 198 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
 282- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁጥር 226 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 46
 283- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 440 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 77
 284- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 198 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
 285- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 512 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
 286- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቁጥር 590 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 96
 287- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 512 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
 288- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 442 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 78

11	ረስጠላ 289	11	ረስጠብ 290	11	ረስጠጅ 291
12		12	ረስጠብ 292	12	ረስጠጅ 293
13	ረስጠላ 294	13	ረስጠብ 296	13	
14	ረስጠላ 295	14	ረስጠጅ 296		
15	ረስጠላ 302	15		15	ረስጠጅ 298
16	ረስጠላ 299	16		16	ረስጠጅ 300
17	ረስጠላ 301	17	ረስጠብ 302	17	
18	ረስጠላ 303	18	ረስጠብ 304	18	
19		19	ረስጠብ 305	19	ረስጠጅ 306
20		20	ረስጠብ 307	20	
21		21	ረስጠብ 308	21	ረስጠጅ 309
22	ረስጠላ 310	22	ረስጠብ 311	22	

- 289- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 314 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 60
 290- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 155 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 36
 291- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 214 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 62
 292- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 162 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 37
 293- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 337 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 82
 294- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 94 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 25
 295- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 229 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 54
 296- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁጥር 229 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 46
 297- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 955 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 152
 298- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 50 ቁጥር 281 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 34
 299- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 955 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 152
 300- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 201 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 54
 301- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 407 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 74
 302- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 274 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 52
 303- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁጥር 258 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 51
 304- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 201 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
 305- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 227 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 46
 306- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 27 ቁጥር 1013 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 165
 307- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 174 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 38
 308- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 228 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 38
 309- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 20 ቁጥር 760 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 120
 310- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁጥር 212 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 43
 311- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 17 ቁጥር 633 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 101

23	ረስጠአ ³¹²	23		23	
24		24		24	ረስጠጅ ³¹³
25		25		25	
26	ረስጠአ ³¹⁴	26		26	
27	ረስጠአ ³¹⁵	27	ረስጠብ ³¹⁶	27	
28	ረስጠአ ³¹⁷	28		28	ረስጠጅ ³¹⁶
29	ረስጠአ ³¹⁹	29	ረስጠብ ³²⁰	29	ረስጠጅ ³³¹
30	ረስጠአ ³²²	30		30	
31		31	ረስጠብ ³²³	31	
32	ረስጠአ ³²⁴	32		32	
33		33		33	
34	ረስጠአ ³²⁵	34	ረስጠብ ³²⁶	34	
35	ረስጠአ ³²⁷	35	ረስጠብ ³²⁸	35	
36	ረስጠአ ³²⁹	36	ረስጠብ ³³⁰	36	

312. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 11 ቀጥር 428 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 81
 313. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 194 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
 314. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 11 ቀጥር 194 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 74
 315. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 8 ቀጥር 194 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 52
 316. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 164 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 37
 317. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 17 ቀጥር 656 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 105
 318. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 176 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 38
 319. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 11 ቀጥር 468 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 81
 320. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 25 ቀጥር 968 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 155
 321. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 178 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 39
 322. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 13 ቀጥር 508 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
 323. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 491 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 28
 324. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 12 ቀጥር 491 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 83
 325. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 3 ቀጥር 26 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 14
 326. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 11 ቀጥር 443 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
 327. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 248 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 28
 328. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 28 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 16
 329. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 6 ቀጥር 110 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 28
 330. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 7 ቀጥር 248 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 49

37	ረስጠአ ³³¹	37		37	
38		38	ረስጠብ ³³³	38	
39	ረስጠአ ³³²	39		39	ረስጠጅ ³³⁵
40	ረስጠአ ³³⁶	40	ረስጠብ ³³⁷	40	ረስጠጅ ³³⁸
41		41	ረስጠብ ³³⁹	41	
42	ረስጠአ ³⁴⁰	42	ረስጠብ ³⁴¹	42	ረስጠጅ ³⁴²
43	ረስጠአ ³⁴³	43	ረስጠብ ³⁴⁴	43	ረስጠጅ ³⁴⁵
44	ረስጠአ ³⁴⁶	44	ረስጠብ ³⁴⁷	44	
45	ረስጠአ ³⁴⁸	45		45	ረስጠጅ ³⁴⁹
46		46	ረስጠብ ³⁵⁶	46	
47	ረስጠአ ³⁵¹	47	ረስጠብ ³⁵²	47	ረስጠጅ ³⁵³
48	ረስጠአ ³⁵⁴	48	ረስጠብ ³⁵⁵	48	

331. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 7 ቀጥር 248 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 49
 332. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 9 ቀጥር P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 57
 333. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 187 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
 335. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 42 ቀጥር 1381 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 244
 336. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 14 ቀጥር 545 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 90
 337. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 189 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
 338. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 17 ቀጥር 654 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 163
 339. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 191 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
 340. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 21 ቀጥር 777 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 121
 341. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 191 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
 342. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 50 ቀጥር 1778 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 305
 343. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 3 ቀጥር 36 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 16
 344. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 13 ቀጥር 513 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 86
 345. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 14 ቀጥር 568 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 92
 346. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 3 ቀጥር 24 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 14
 347. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 13 ቀጥር 504 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
 348. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 21 ቀጥር 511 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 86
 349. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 24 ቀጥር 932 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 147
 350. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 13 ቀጥር 513 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 86
 351. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 22 ቀጥር 798 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 123
 352. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 5 ቀጥር 181 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 39
 353. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 9 ቀጥር 320 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 60
 354. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 14 ቀጥር 540 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 90
 355. ፍትሐ ነገሥት ለገብ 15 ቀጥር 589 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 96

49	ረስጦላ ³⁵⁶	49		49	ረስጦጅ ³⁵⁶
50	ረስጦላ ³⁵⁷	50	ረስጦብ ³⁵⁸	50	
51		51	ረስጦብ ³⁵⁹	51	ረስጦጅ ³⁶⁰
52	ረስጦላ ³⁶¹	52	ረስጦብ ³⁶²	52	ረስጦጅ ³⁶³
53	ረስጦላ ³⁶⁸	53		53	
54	ረስጦላ ³⁶⁴	54	ረስጦብ ³⁶⁵	54	
55	ረስጦላ ³⁶⁶	55	ረስጦብ ³⁶⁷	55	
56		56		56	
57		57		57	
58	ረስጦላ ³⁶⁸	58		58	
59	ረስጦላ ³⁶⁹	59		59	ረስጦጅ ³⁷⁰
60	ረስጦላ ³⁷¹	60		60	ረስጦጅ ³⁷²
61	ረስጦላ ³⁷²	61		61	
62		62		62	ረስጦጅ ³⁷⁴

63	ረስጦላ ³⁷⁸	63		63	
64		64	ረስጦብ ³⁷⁶	64	ረስጦጅ ³⁷⁷
65		65		65	
66		66		66	
67	ረስጦላ ³⁷⁸	67		67	ረስጦጅ ³⁷⁹
68	ረስጦላ ³⁸⁰	68		68	ረስጦጅ ³⁸¹
69	ረስጦላ ³⁸²	69		69	ረስጦጅ ³⁸³
70	ረስጦላ ³⁸⁴	70		70	ረስጦጅ ³⁸⁵
71		71	ረስጦብ ³⁸⁶	71	ረስጦጅ ³⁸⁷
72		72		72	ረስጦጅ ³⁸⁸
73		73		73	
74		74		74	
75		75		75	ረስጦጅ ³⁸⁹
76		76		76	
77		77		77	ረስጦጅ ³⁹⁰
78		78		78	
79	ረስጦላ ³⁹¹	79		79	ረስጦጅ ³⁹²

356- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 14 ቁጥር 533 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 88, 301
 357- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 27 ቁጥር 688 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 107
 358- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 40 ቁጥር 1772 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 303
 359- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 187 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
 360- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 9 ቁጥር 282 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 55
 361- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 192 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 35
 362- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 12 ቁጥር 482 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 95
 363- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 95 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
 364- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 12 ቁጥር 491 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 83
 365- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 6 ቁጥር 213 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 48
 366- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 189 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
 367- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 2 ቁጥር 19 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 13
 368- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 13 ቁጥር 520 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
 369- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 7 ቁጥር 250 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 20
 370- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 12 ቁጥር 269 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 83
 371- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 9 ቁጥር 220 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 60
 372- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 11 ቁጥር 440 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 77
 373- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 16 ቁጥር 589 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
 374- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 123 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 35
 375- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 49 ቁጥር 748 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 301

375- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 47 ቁጥር 1652 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 288
 376- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 25 ቁጥር 965 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 1559
 377- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 205 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 42
 378- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 19 ቁጥር 721 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 114
 379- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 9 ቁጥር 221 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 61
 380- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 14 ቁጥር 517 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 90
 381- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 9 ቁጥር 281 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 55
 382- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 1 ቁጥር 9 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 11
 383- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 49 ቁጥር 1772 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 303
 384- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 22 ቁጥር 790 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 123
 385- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 4 ቁጥር 161 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 27
 386- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 9 ቁጥር 275 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 54
 387- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 169 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 30
 388- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 97 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
 389- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 100 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
 390- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 5 ቁጥር 199 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
 391- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 42 ቁጥር 1311 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 235
 392- ፍትሐ ነገሥት አገተጽ 9 ቁጥር 291 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 27

80		80		80	
81	ረስጠአ ³⁹³	81		81	ረስጠጅ ³⁹⁴
82		82		82	
83		83		83	

በሰንጠረዥ እንደተመለከተው ረስጠአ 81 ቀናት ³⁹⁵ (81 + 83 + 85 ግሪክ ቀናት) ³⁹⁶ ፣ ረስጠብ 71 ቀናት ³⁹⁷ (70 + 74 + 78 ቀናት) ³⁹⁸ ፣ ረስጠጅ 56 (57) ቀናት ³⁹⁹

አብጠሊላት ፣ ትእዛዛትና ግጽው ⁴⁰⁰ መሆናቸውን መረዳት ይቻላል ።

ከዚህ ላይ በመነሳት እነዚህን ቀናት በተናጠል ለመመርመር መከራ ይደረጋል ⁴⁰¹ ነገር ግን የ81/83 ቀናት (አብጠሊላት) ⁴⁰² ከአላቸው ልዩ ባሕርይ የተነሳ ከእነሱ መነሳቱ እንደ ተጠበቀ ሁኖ ግን “ዓይን” ሥርዐተ ጽዮን እንደ ሚቀድም ሊመለከት ⁴⁰³ በዚህ ምዕራፍ በፍተሐ ነገሥቱ በምንጭነትም ሆነ በአጋጣሚ በሰነዱ ተመልክቶና ተጠቅሶ ባይገኝም ኪዳን ዘእግዚእ በአባሪነት ይመረመራል ⁴⁰⁴ በመጨረሻም መልዕክተ ዲፕሎማቲክ ይታተፋል ⁴⁰⁵

393. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2 ቁጥር 15 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 13
 394. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 291 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 57
 395. ከዚህ ገጽ 213
 396. ከዚህ ገጽ 167-196, 217
 397. ከዚህ ገጽ 166-196
 398. ከዚህ ገጽ 211
 399. ከዚህ ገጽ 197, 211
 400. ከዚህ ገጽ 211-214
 401. ከዚህ ገጽ 127-196
 402. ከዚህ ገጽ 137-165
 403. ከዚህ ገጽ 113-136, 212
 404. ከዚህ ገጽ 240-246
 405. ከዚህ ገጽ 247-251

2. ዓይን (ሥርዐተ ጽዮን)

በግብርናዊ ከተመለከትናቸው ቀናት ሐዋርያውያት ተብለው በፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ከሚታወቁት ቀናት መካከል የመጀመሪያውን ክፍል ይዘው የሚገኙት ቀናት ሐዋርያት ወይም ትምህርተ ሐዋርያት “ሥርዐተ ጽዮን” የሚባሉት ናቸው ።

በቅድመ እንደተመለከተው እነዚህ ቀናት ሐዋርያት ከክርስቶስ ዕርገትና ርደት መንፈስ ቅዱስ በኋላ ግን ለሰብከተ ወንጌል ወደ ዓለም ከመበተናቸው በፊት በጽርሐ ጽዮን ተሰብስበው የሠሩአቸው የደነገን ቸው ቀናት ናቸው ⁴⁰⁶ ለሰብከተም ነው ሥርዐተ ጽዮን የሚባሉትም ። መሪ መልክታቸው ትእምርተ ጥቅሳቸው “ዓይን” ነው ።

ይህም ቃል የመጣው ማለትም የመጀመሪያው ፊደል “ዓ” ከጽርሐ “ደን” ከጽዮን ከጽርሐ ጽዮን ሥርዐተ ጽዮን “ዓይን እንደተፈጠረ ይነገራል” ⁴⁰⁷ ወይም “ዓይን” ሐዋርያት ከተሰበሰቡበት ጽርሐ ጽዮን ሰነት የመጀመሪያ ፊደል ነው ያባላል ⁴⁰⁸ ሥርዐተ ጽዮን ወይም ቀናት ሐዋርያት ቁጥራቸው 30 ወይም 27 ሆኖ ሲገኝ በሌላ በኩል ከሐዋርያ አዲዎስ ትምህርት (ከትምህርተ አዲዎስ ሐዋርያ) እንደተወሰደ ይገመታል ።

የፍትሐ ነገሥት መቅደም ከላይ ከተጠቀሰው ትምህርተ አዲዎስ ሐዋርያ እንደመጣ የሚቆጠረውን የነዚህን ቀናት መግቢያ በአጭሩ እንደያዘ ይታያል ⁴⁰⁹ ለኢዲዲያኖችና በሚሶኦጣሚያ አካባቢ ለሚኖሩ ሰዎች ውሉ ክርስቶስ መቼ ወደ አባቱ እንደሰረገና ቅዱሳን ሐዋርያት መንፈስ ቅዱስ እንዴት እንደሞላባቸው ፣ ሥርዐተ ቤተክርስቲያንንና ሥርዓተ ቅዳሴን እንደተቀበሉ ፣ እያንዳንዱ ሐዋርያ ከሀክትን መቼ እንደተቀበለና ወንጌልን ለመስዘነ ወደ ግሪክና ሮማ ክልሎች እንዴት እንደተሰራጨ ከአስተማሪውና ከሰበከው ሐዋርያ አዲዎስ ትምህርት በግሪክ ዘመን መንግሥት አቆጣጠር ሐምሌ 14 ቀን 342 በአምሳ ቀን

406. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 1
 407. ፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው OFFSET — ሕትመት ገጽ 26
 አምድ 2

208. Riedel. Die Kirchenrechtsquellen ገጽ 65 የግርጌ ግስታወኛ ።

(በዓለ ሐምሳ) መጨረሻ እሐድ አርድአት (ተግሪዎች) የጌታችን መያዝ ከተነገረበት ናዝሬት ገሊላ መጥተው ወደደብረ ዘይት ተራራ ወጥተው እንደ አሉ ጌታም ሳይታያቸው አብሮአቸው ነበር ሲነጋጋም ሲል እጁን ዘረጋና በአሥራ አንዱ አርድአት በራሳቸው ላይ አሳረፈ ለእነሱም ሥልጣን ከሀነትን ሰጠ፤ ከዚህ በኋላ ብሩሕ ደመና ወሰደው ወደ ሰማይ ወጥቶ በአባቱ ቀኝ ጉን ተቀምጦ አዩት። ዕርገቱን እንደተመለከቱና

የሙሴንና የአርንን ከሀነት እንደተቀበሉ እንዲሰብኩ ከዚያም ክርስቶስ በፋሲካ ቀን (ፍሥሐ ኦሪት) ከነሱ ጋር ወደተመገበበትና እሱን ለስትላት አሳልፎ የሚሰጠው ግን ነው? ብሎ ወደጠየቀበት ቦታና በዓለም ወንጌልን እንዴት መስበክ እንደሚኖርባቸው ዕጣ ወደ ተቀበሉ በት ጽርሐ ጽዮን ሰገነት ወጡ። በዚህም ጽርሐ ጽዮን ሰገነት የሥጋ ወደሙ ምሥጢርን መፈተት ጀመሩ። ከዚያም በመላው ዓለም ወንጌልን ለመስበክ አርድአት በግያውቁት ቋንቋ እንዴት ሊሰብኩ እንደሚችሉ

በአጠቃላይ መግቢያው አጭር ቢሆንም የበለጠ ሲያጥር ክርስቶስ ወደ ሰማይ አርጎ በአባቱ ቀኝ እንደተቀመጠና መንፈስ ቅዱስ ወደ ሐዋርያት ወርዶ መንፈስ ኃይልን እንደመላባቸው ከዚህም የተነሳ በልዩ ልዩ ቋንቋዎች እንደአናገራቸው ይህንም ጸጋ በመላበሳቸው በመላው ዓለም ተሰራጭተው በተለየ የቋንቋ ችግር እንትፋት ሳይሆንባቸው ወንጌልን ለመስበክ እንደሚሰጡና የሚናገረው መጽሐፈ ትምህርት ዘአዲዎስ ሐዋርያ መትድም/መግቢያ ነው።⁴⁰⁹

2.1 ዓይን—ሥርዐተ ጽዮን ሰነድ የተጻፈበት ዘመንና ጸሐፊ

“ሥርዐተ ጽዮን” በመባል የሚታወቁት 30 ቀናናት በሐዋርያት እንደተሰጡና ከዚህም የተነሳ በሐዋርያት ዘመን እንደተጻፉ ላመቀበል አስቸጋሪ ነው። ለዚህም ሁልጊዜ የሚሰጠው ምክንያት ቢያንስ የተወሰኑት ቀናናውያት ትእዛዛት በሐዋርያት ዘመን ያልታወቁና ከሐዋርያት ዘመን ልምድ ጋር ያልተያያዙ ጉዳዮችን የሚመለከቱት ሁነው እንደመገኘታቸው መጠን በዚያን ክፍለ ዘመን መደንገጋቸውን ለመቀበል እይቻልም ለምሳሌ የሦስቱ ግዕርጋተ ከሀነት ትርጽና መልክ መያዝ፤

409. ታላቁ የተወሰደው ከP. De Lagarde ሂሳቂ ሕትመት ነው። Reliquiae...Graec...78 82-80

በኋለኛው ጥምቀትና በዓለ ልደት⁴¹⁰ ከፋሲካ በፊት ስለ ጾም⁴¹¹ ወዘተ⁴¹²

ነገር ግን ይህን ሰነድ የጻፈው ጸሐፊ አሁን የተመለከቱት ድንጋጌዎች በዚያን ወቅት በሥራ ላይ ሊውሉ ስለግደችሉ በሐዋርያትና በዘመነ ሐዋርያትም ስለመጻፋቸው ጥያቄን እንደሚያስነሳ በመጠበቅ ጥንታቂው ወሰደዋል።

ስለዚህ ጸሐፊው ሐዋርያት እነዚህንን ቀናናት ሲደነገጉ በጊዜያቸው ተፈጻሚነት ይኖራቸዋል በግለት ሳይሆን ነገር ግን ወደፊት በሚመጣው ጊዜ እንዲያገለግሉ በግለት እንደሆነ ዕረፍተ ነገሮችን በግበረር ለሚነሳው ጥያቄ መልስ አዘጋጅቷል።

“ይህን ሐዋርያት በዘመናቸው ሳይሆን ከእነሱ ዘጸላ ለሚመጣው ዘመን ደነገጉት” ይላል⁴¹³ በሌላ በኩል እነዚህ ቀናናት ኤጲጲያኖችንና ሚሶጶማሚያ ወንጌልን የሰበከው ከሰብዓ አርድአት አንዱ አዲዎስ “መጽሐፈ ትምህርት (መወሰዳቸው) መተነባበራቸው ይታወቃል።⁴¹⁴ አዲዎስ ሐዋርያ የኤዲሳና የሙላ ሚሶጶማሚያ ቤተክርስቲያን መሥራችና የመጀመሪያው ኤጲስ ቀዳስ እንደነበረ ይታረካል—ይታመናል። ሥልጣን ከሀነትን ከሐዋርያት ተቀብሎ በኤጲሳ አካባቢዎችና ሙላዊ የሚሶጶማሚያ ወንጌልን የሰበከው ከሰብዓ አርድአት አንዱ አዲዎስ ሲሆን⁴¹⁵ ክርስትና ከኤዲሳ ወደፋርስና ከዚያም እስከሕንድና ኢርሞንያ ድረስ በአዲዎስ ተከታይ/ ተግሪ እንጌዎስ ሊሳረስ እንደቻለ ይነገራል ነገር ግን በመጀመሪያ የሚሶጶማሚያ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያና መሥራች አንድ ጊዜ ከ12 ሐዋርያት አንዱ ሌላ ጊዜ ከሰብዓ አርድአት አንዱ ሆኖ የሚቆጠረው ታዲዎስ እንደ ነበረ ይታሰባል።

ይህ ታሪክ ታዲዎስ ተብሎ ከሚጠራው ሐዋርያ እውነተኛ ታሪካዊ ሰውነት ጋር የሚጋጭ ይሆናል።

410. ቀናኖ 6
411. ቀናኖ 7
412. ቀናኖ 10
413. መጽሐፈ ትምህርት—ግቢያ ክፍል +U.P. De Lagarde Reliquiae Graec 39
414. መጽሐፈ ትምህርት—ግቢያ ክፍል ለ+ኖኖ P.De Lagarde Reliquiae Graec 78 98
415. መጽሐፈ ትምህርት—ግቢያ ለ+ ቀናኖ 10 P. De Lagarde Reliquiae Graec A. Fortescue: The lesser Churches of the East, London T.I 1913 78 30-35 T. II 1940 78 255

በአቡሊዲስ የተዘጋጀው የ12ቱ ሐዋርያት ዝርዝር ⁴¹⁶ ታዲያዎስ ሆኖም ይሁዳ፣ ለብድዮስ፣ (ሊቢዎስ) በሚባል ቅጽ ስም ከ12ቱ ሐዋርያት አንዱ እና በሌዲሳና በመላው ሚሶኦጣሚያ ወንጌልን የበበክው ታዲያዎስ መሆኑ ተመዝግቦ ይገኛል።

ይሁዳ ተብሎ የሚጠራ ዘብድዮስ ለሌዲሳ ያኖችና ሚሶኦጣሚያኖች ወንጌልን ለበኮና በቤይሩት አርፎ በዚያው ተቀበረ ይባላል ⁴¹⁷

ሌላው አሁንም በአቡሊዲስ የተዘጋጀው የሰብአ አርድአት ዝርዝር ታዲያዎስ ከሰበዓ አርድአት አንዱና ለሌዲሳ አገር ገዥ ከክርስቶስ የተላከ አንድ ደብዳቤን የሰጠ እሱ መሆኑን ያመለክታል “ታዲያዎስ ለአብጋሮ መልዕክትን ያቀረበ” ⁴¹⁸ ከታዲያዎስ ለአገረ ገዥ አብጋሮን ⁴¹⁹ የተሰጠው ይህ ደብዳቤ “ግብረ ታዲያዎስ” ተብሎ በሚጠራ ጽሑፍ የሚገኝ ሲሆን በክርስቶስና በሌዲሳ አገረ ገዥ አብጋሮን አግክ መካከል ልውውጥ የተደረገ መሆኑ ይገመታል ⁴²⁰ ቢሆንም በክርስቶስና በአብጋሮን መካከል ይህን የመሰል ደብዳቤ ልውውጥ መደረጉ የሚታመን አልሆነም። ሁኖም ይህን ግብረ ታዲያዎስ አውስብዮስ በሌዲሳ ቤተ መዛግብት አገኝቶ ከሱርስት ቋንቋ ወደ ግሪክ ቋንቋ እንደተረጎመው ይናገራል ⁴²¹ ግለትም ይህ በክርስቶስና በሌዲሳው አገረ ገዥ አብጋሮን መካከል ተደረገ የተባለው የደብዳቤ ልውውጥ የፈጠራ ታሪክ እንደሆነ ይታመናል። አውግስጢኖስ ይህን የመሰል የክርስቶስ ደብዳቤ መኖሩን በመጠራጠር ⁴²²

416. የተጠቀሰው ሐዋርያት በሐዲስ ኪላን የ12 ሐዋርያት ስም ዝርዝር ተመልክቷል ግን በተለያዩ ስያሜዎችና ቅርጾች 1) ታዲያዎስ ተብሎ የሚጠራ ሌዲያስ ወይም በግእዝ ሐዲስ ኪላን 1 ለብድዮስ — ለሌዲያዎስ ተብሎ የተሰየመ ታዲያዎስ (ግፉ 10-3-12) ታዲያዎስ ወይም ዳዲያዎስ በግሪኮች የሰጠ ገጽ ልዩነት አለበት (ሌዲያዎስ እና ሌዲስ ዳዲያዎስ ወይም ሌዲያዎስ ሌልም ይገኛል (ግርቀስ 3:18) 3) ይሁዳ ዘያዕቆብ (ሉቃስ 6:16) እነዚህን ጥቅሶች በእናቱ የሐዲስ ኪላን ትጆች ገጽጽ ሕትመት The Greek New Testament : Kurt Aland Matthew black, bruce metzger allen wikgren. 1966 ተመልከት
417. አቡሊዲስ ስለ 12 ሐዋርያት P.G.T.X. ፀዋድ 251—983 ለውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 1-13
418. አቡሊዲስ ስለ ሰብአ አርድአት P.G.T.X ፀዋድ 952—954
419. አብጋሮን ሌዲሳን ቅድመ ክርስቶስ 4-7 ድገረ ክርስቶስ ከዚያም 13 - 50 እንደገዛ ይነገራል።
420. Herman mendelssohn, acta apostolorum apocrypha... 78 273—283
421. ለውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ A.13. B.1.

Decretum Gelasianum የፈጠራ ጽሑፍ ነው ብሎ ጠርቶታል ⁴²³ ነገር ግን በ3ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ወይም በ4ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ላይ የተጻፈ የአካባቢ ትውፊት መሆኑ ይገመታል ⁴²⁴

የተጠቀሰውም ታሪካዊ ክስተት ከአንድ አንድ ሰውጦች ጋር በመጽሐፈ ትምህርት ዘአዲያዎስ ሐዋርያ ተደግጧል። መጽሐፈ ትምህርት ዘአዲያዎስ በሱርስት ቋንቋ ይገኛል። መጽሐፈ ትምህርት ዘአዲያዎስ ከግብረ ታዲያዎስ ጋር ይመሳሰላል ⁴²⁵ ነገር ግን መጽሐፈ ትምህርት ዘአዲያዎስ ከግብረ ታዲያዎስ ለአንድ ምዕተ ዓመት ቆይቶ እንደተጻፈ ይታስባል (400 ዓመት)። መጽሐፈ ትምህርት በPetersburg የ6ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ ተገኝቶ ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በ1676 ታተመ ⁴²⁶ ቀደም ብሎም በ1964 በብሪቲሽ ሙዚየም ከሚገኙ ሁለት የእጅ ጽሑፎች የተወሰኑ ጥቅሶች በCureton ተተርጉመው ታትመው ተሰራጭተዋል ⁴²⁷ ሌላ እንግሊዝኛ ትርጉም በpratten ተካሂዷል ⁴²⁸ የመጽሐፈ ትምህርት ዘአዲያዎስ አርመንኛ ትርጉም ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በAbishian በ1868 ታትሞ ይገኛል ⁴²⁹ የዚህም አርመንኛ 2ኛው ምዕተ ዓመት ትርጉም አንድ አንድ ክፍሎች አሁንም ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በEmine በ1867 ተተርጉመው ታትመው ነበር ⁴³⁰ “መጽሐፈ ትምህርት ዘአዲያዎስ በቅ/ግብጥ ቋንቋም ትርጉም ተያይዞ መጥቷል። ስለመታተሙ ግን እርግጠኛ አይደለሁም።”

422. ለውግስጢኖስ contra felicianum arianum de unitate trinitatis 28.4.P.L. T.42 ፀዋድ 1162—1172 Consensu evangelistarum libre Quauor 17.11. P. L.T.34 ፀዋድ 1041—1230
423. Mansi T. 8 ፀዋድ 270
424. Quasten: Patrology 1957 T II 78 142
425. Fortescue, the Lesser Churches 78 30
426. G. Philippos: The Doctrine of Addai the Apostle, London..... 78 76
427. W Cureton: Ancient Syriac Documents, London 1864 78 123
428. B.P. Pratten: The Teaching of Addaieus the Apostle A.N:Fr 68.165
429. L. Abishian: Letter D'Abgar ou Histoire de la conversion Edcssenes Viennie 1868
430. Langlois Collect des Historiens anciens Et Modernes De l'Armanie 1867 H.G Youtie: The Coptic Version of the Letter to Abgar H.T.A. 24/1831 78 61

ሆኖም ይህ መጽሐፍ ትምህርት ዘአዲዎስ ከ30 ቀናት—ሥርዓተ ጽዮን ወይም “ትምህርተ ፲ወ፪ቱ ሐዋርያት” ጋር ግንኙነት የለውም⁴³¹ በመጨረሻ የኤዲሳ ቤተክርስቲያን መሥራች ሐዋርያ የግብረ ሐዋርያት ታዲያስና የአቡልዲስ ታዲያስ ከሰባዓ አርድእት አንዱ ታዲያስ እንደሆነ የጥጠቀሰው ጽህፍቱን በአገረ ገዥ አብጋር፣ በጠ አልበጥም እንደ ተጠበቀ ሆኖ ነገር ግን የመጀመሪያው ፊደል በታዲያስ ፈንታ አዲዎስ ሊባል እንደቻለ አሁንም 30 ቀናት ሐዋርያት የመነጨበት መጽሐፈ ትምህርትን የጻፈ መሆኑን ለግንኙነቱ ይቻላል ።

ከዚህም በላይ የታወቀ የሱርስጥ ልምድ በአዲሳ ቤተክርስቲያን ሰዎች (አባቶች) መካከል ትድግያ በታን ይዞ እንደሚገኝ ይነገራል⁴³² አንድ ሰው ወደ እነዚህ ቀናት (ሥርዓተ ጽዮን ችግሮች ተመልሶና በራሳቸው መግቢያ በተዘረዘሩት ነገሮች ላይ ተመሥርቶ ለመመልከት ቢሞክርም በመጀመሪያ እነዚህ ቀናት በሐዋርያው ርድኡ አዲዎስ ተዘጋጅተው በሐዋርያት እንደ ታወጁ ወደ መደምደሚያ ሊደርስ ይችላል። ነገር ግን ከብዙዎቹ ቀናት ድንጋጌዎች በመነሳት ቀደም ብሎ እንደተመለከተው ከጊዜያዊ አንጻር ሆነ ከተገኙበት ምንጭ አንጻር ከዘመነ ሐዋርያት በኋላ እንደ ተዘጋጁ በአንድ በኩል በሌላ በኩል የጻሐፊው ስም አዲዎስ ስሙር ስም መሆኑን መረዳት አያሳግትም ቢሆንም እነዚህ ቀናት ተደም ብለው ከተገኙት ቀናት መካከል መሆናቸው ከጥርጣራ ውስጥ አይገባም⁴³³ ምክንያቱም እነዚህ ቀናት በአንድ ወይም በሌላው መልካቸው በጥንት ቤተ ክርስቲያን በተለይም ከ432 ከሦስተኛው የቅስጥንያ ዐፄዴ ሲኖዶስ በፊት እንደ ነበሩ ይታወቃል ። ይህም ዘልዩ ልዩ የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት (በንስጥርሳውያትና መለካውያተ አብያተ ክርስቲያናት) እንደዚሁም በሱርጥና ግብጽ አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ ተተርጉመውም ይገኙ እንደነበረ ስለሚታወቅ ይህ ግብረጃ ነው ።

እንደሚታወቀው የመሬያው የጥንት አብያተ ክርስቲያናት

መለያየት የተፈጠረው በአፄ መርቅያኖስ በ451 በተጠራው አራተኛው የኬልቄዶን ዐቢይ ሲኖዶስ ነው ።

ከአዲ መርቅያኖስ የተላለፈውን ውሳኔ ሲኖዶሱ አንዲያሳልፍ ተፅዕኖና ግፊት ያደርግ ስለነበር የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት ዲዮስቆሮ በ5 ሌሎች አንድ አንድ የምሥራቅ ኤጲስ ቆጶሳት ይህን የመርቅያኖስንና የሲኖዶስን አጽም ቢቃውሙም ቅሱ የመርቅያኖስ ፍላጎት በሲኖዶሱ ተካፋዮች የድምጽ ብልጫ አለፈ ፤ የሲኖዶሱም ውሳኔ ሁኖም ጸደቀ ።

ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ፣ ስለዚህም የአዲ መርቅያኖስን የንጉሡን ሐሳብ ደግፈው ውሳኔውን ያስተላለፉት ወይም በውሳኔው የተካፈሉት ክፍሎች “መለካውያን” “ንጉሣውያን ተብለው ተሰየሙ ። በዐረብኛ መለካ ግለት ንጉሥ ግለት ስለሆነ የንጉሡ ደጋፊዎች ለግለት ነው ። ተቃዋሚዎቹ “ያዕቆባውያን” ተብለው ተሰየሙ—ተጠሩ⁴³⁴ “መለካዊ ያን” የሚለው ስያሜ ጥያቄ ባያስነሳም “ያዕቆባውያን” የሚለው ስያሜ አመጣጥ ግን የተለያዩ አመለካከቶችን ጋብዟል ።

1. ዲዮስቆሮስ የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት ከመሆኑ በፊት ያዕቆብ ይባል ነበር ። በልምድ እንደሚታወቀው ዲዮስቆሮስ በስደት በነበረበት ጊዜ አንድ ደብዳቤ ያዕቆብ በሚል ስም ጽፎና ከዚህ ደብዳቤም ጋር ከጥርሶቹ አንዱን ጥርስና ከጢሞቹ ሦስት ጠጉሮችን ነቅሎ በእስክንድርያ ለሚገኙ ክርስቲያኖች የፍሬ የይግናት ምስል አድርጎ እንደ ላከላቸው ሲታመን የእሱን ትምህርት የተከተሉት ሁሉ “ያዕቆባውያን” ተብለው ተጠሩ ይባላል ።

2. የአንጾኪያ ሊቀ ጳጳሳት ሳዊሮስ አንድ መፍትሄ ዲዮስቆሮስ የነበረ ተግሪ ነበረው ። ይህም ተግሪ የዲዮስቆሮስን ትምህርት በግጠና ክር በክርስቲያኖች ዘንድ መልካም ውጤትን አሳየ—እስመዘገበ ። ለዚህ ትምህርት ታግኝ ሁኔታ የተገኙት ክርስቲያኖች “ያዕቆብያውያን” ተብለው እንደተሰየሙ ይነገራል ።

3. አንድ ከደግነቱና ጽናቱ የተነሳ ድሪቶ ለባሽ ባሕታዊ የነበረ የኤዲሳ ኤጲስ ቆጶስ (543.548) ስለዚህም Ya' Qub El-Baradai

431. Acheus, Apostolischen Kirchenordnung R¹ E. 78 237 Nau. Canons ues apotes. D. I. C. 7 III እምድ 161-4

432. Kuvens Luvai, Anciennes litteratures Chretiennes. II litterature Syriaque Paris 1900 78 180. 118

433. A Harnack: Ueberlieferung

78 430 H. Leclercq. Canons Apostoliques D.A.I. I. t. 22 78 1938

434. Iaqui-ed-din el waqrit.. A Short History of the Copts and Their Churches ትርጉም Malan Solomon London 1873 78 15 Renaudotius, Historia patriarchum Alexandrinorum Iacobitarum ab Marcousque Ad Finem Saeculi XIII. Paris 1713.

ወይም በግእዝ ያዕቆብ ዘእል በረዳይ በግሪክኛ ያቆቦስ (ያዕቆብ) Bara
Datos በመባል የሚጠራ ኢ.አ.ስ ቆኦስ ነበር ።

ይህ ስው ክርስቲያኖችን የበለጠ ወደ ዲዮስቆሮስ ትምህርት
እንዲሳቡ ለማድረግ ከክልል ወደ ክልል በመዘዋወር ይሰብክ ነበር ።
በለዚህም በጋለ ቅናቱ ተግባሩን ፈጸመ ። የሶርያና የግብጽ አብያተ
ክርስቲያናት “ያዕቆባውያን” ክርስቲያኖችም “ያዕቆባውያን” ተብ
ለው ይጠሩ ዘንድ አበቃ ይባላል ።

በለዚህ ያዕቆብያውያን ፣ ያዕቆብያውያት የሚለው ኃይለ ቃል
በመጀመሪያ የአራተኛውን ዐቢይ ሲኖዶስ ውሳኔ ውድቅ ላደረጉ የምሥ
ራት እውራጃዎች ክርስቲያኖችና አብያተ ክርስቲያናት ይሰጥ ነበር ⁴³⁵

ይህ የመጨረሻው ሦስተኛው አስተሳሰብ ትርጉም በያንስ “በእ.ት
ዮጵያ ቤተክርስቲያን ሊጸና የቻለ ይመስላል ። ቆይቶ ያዕቆብያውያን
የሚለው ቅጽል በሶርያ ብቻ ሲወሰን ለግብጽኛ ክርስቲያኖች ግብጦች”
(ቅብጦች) የሚለው ስያሜ ተፈጠረ) ጽና ።

በለዚህ የፍትሕ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አላል በሶርያ ክርስቲያን
“ያዕቆብያውያን” በግብጽ ክርስቲያኖች “ግብጣውያን” (ቅብጣውያን
እንደሚባሉ ግለትም የስያሜ ልዩነት መኖሩን አሳየ ⁴³⁶

በሌላም በኩል እነዚህ የተጠቀሱት አብያተ ክርስቲያናት በሚገኙ
በት ምሥራቅ ክልል ቀናናተ ቤተ ክርስቲያን በአጭሩ ሦስት ዘፍሎች
ይዘው እንደሚገኙ ይታወቃል ። ሲያያዝ በመጣው ልምድ መሠረት ፡

1. በጥንት አብያተ ክርስቲያናት ተቀባይነት የነበራቸው ቀናናት
ግለትም አሐቲ ቤተ ክርስቲያን ወደ ልዩ ልዩ አብያተ ክርስቲያናት
ማኅበረሰባት ከመከፋፈሏ በፊት የታወጁና በእያንዳንዱ ቤተ ክርስቲያን
ተጠብቀው የሚኖሩት ቀናናት ለምሳሌ የኒቅያ ጉባኤ 20 ቀናናት ⁴³⁷

2. ቀናናት እንድም የበለጠ በተቀናሰበረ አዲስ መልክ የተቀረጹ
ወይም ከጊዜያት በኋላ በእያንዳንዱ ቤተክርስቲያን ሕይወትና ትምህ
ርት በተፈጠሩ አዳዲስ ሁኔታዎች ጋር ለማዛመድ/ለማስማማት እንድ

435.M.. Solomon: Jaqi-ed-din el waqrit: A Short History OF The Copts
And Their Churches ገጽ 15
436. ፍትሕ ነገሥት መቅደም ክፍል 2. አንቀጽ 51 ቁጥር 1812
437. ከዚህ ገጽ 255,211

እንድ ድንጋጌዎች ተጨምረውባቸው የተዘጋጁ ቀናናት ናቸው ለምሳሌ
በቦታው የሚመረመሩት የኒቅያው እንደኛ ሲኖዶስ 84 ቀናናት ⁴³⁸ እንድ
እንድ ቀናናትን ብንመለከት ለምሳሌ ቀናናት 7—⁴³⁹ 19 ⁴⁴⁰ 24 ⁴⁴¹ 38 ⁴⁴²;
45 ⁴⁴³ ፣ 47 ⁴⁴⁴ ፣ 51 ⁴⁴⁶ ፣ 77 ⁴⁴⁷ ፣ 81 ⁴⁴⁸ 56 ቀናናት ⁴⁴⁹

3. ቀናናት በዚሁ ምሥራቅ ክልል ከሥር መሠረቱ የተቀረጹ ግን
ለታላላቅ አባቶችና ጸሐፍት የተሰጡ ቀናናት ለምሳሌ ለትልቁ ባስልዮስ
106 ቀናናት ⁴⁵⁰ ለትልቁ አትናቴዎስ 107 ቀናናት ⁴⁵¹ ከሥር ከመሠረቱ
ሲባል ግን ከነበሩት አብያተ ክርስቲያናት ቀናናት ጋር ግንኙነት
የሏቸውም ግለት እይደለም እንዲያውም የበለጠ ከእነሱ ላይ ተመርኩ
ዘው እንደተቀረጹ ነው ለመናገር የሚቻለው ምክንያቱም በእነዚህ ሦስት
ቀናናት መካከል ያለው መታሰርና መያያዝ ግልጽ በመሆኑ የበለጠ
ማብራራት አስፈላጊ ሆኖ አልታየም ። በለዚህ እነዚህ ቀናናት የተጻፉበት
ዘመን ዘመነ ሐዋርያት እለመሆኑን መቀበል ግድ ሲሆን ከ“ሐዋርያውያት
ትእዛዛት” ከ85 ቀናናት ጋር ያሏቸው ግንኙነቶች (ዝምድናዎች)
የተሰሩበትን ዘመን ያሳያሉ ። የተነሱበትንም እንኳን ባይሆን የቀመበትን
ዘመን Terminus Ad Quem ግን Terminus a Quo አይደለም ነገር
ግን የትኞቹ ይቀድማሉ? ወይስ የትኞቹ ይከተላሉ? የሚለው ጥያቄ
ይነሳል ።

በለዚህ ከይዘታቸው የመነጨ 30 ቀናናት በጊዜ እንደሚቀድሙና
ትእዛዛተ ሐዋርያትና 85 ቀናናተ ሐዋርያት የ4ኛው ምዕተ ዓመት

- ከዚህ ገጽ 255.211
439. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 157
440. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 193
441. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 206
442. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 206
443. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 182
444. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 197
445. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 154
446. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 148
447. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 158
438. ከዚህ ገጽ 255-259
448. ከዚህ ገጽ 1-237
449. ከዚህ ገጽ 297
450. ለምሳሌ 7.45. 59. ከዚህ ገጽ 269-272
451. ከዚህ ገጽ 270

መሠረዝ ወይም የ5ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ሥራዎች እንደነበሩ ይታሰባል። ቢሆንም በርግጥ ይህም ሲባል ፍጹምነት አለው ግለት አይደለም በተሠራበት ይኸ ነው ምክንያቱ ብሎ ለግስጢኦች ያዳግታልና ሆኖም በትክክል እንኳን ባይሆን በተቃረኑ ሁኔታ ርግጠኛ ለመሆን የሚቻለው እነዚህ ሁለት ከፍላጎት ተኖሩት በአንድ በኩል 30 ቀናት በሌላ በኩል ትእዛዛት ሐዋርያት 85 ቀናት ሐዋርያትን ሠምሮ በተጠቀሰው 4ኛው ምዕተ ዓመት መሠረዝ ወይም በ5ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ክልል ውስጥ እንደተጻፉ ነው።

በተቃራኒው የ30 ሐዋርያውያት ቀናት የተጻፉበትን መድረክ ዘመን Terminus Ad Quem በሚመለከት የእነዚህ ቀናት የተጻፉበት ዘመን መነሻ Termimus a Quo ከቀናቱ በአንድ ቀናት ሊወሰን ይችላል ይህም ቀናት ስለ አስተርፑት በዓል “ በዓለ አስተርፑ” የሚደነገገው ቀናት ነው።

ስለ “ በዓለ አስተርፑ” ⁴⁵² የተጻፈ ቀናትን ለመጥቀስ ባይቻልም በጣም ቀደም ብሎ በቤተ ክርስቲያን ሥርዓት ልምድ መሠረት እስከ 4ኛው ምዕተ ዓመት ድረስ ይጠቀም ነበር። ⁴⁵³

452. በመጀመሪያ “አስተርፑት እግዚአብሔር” የሚለው ኃይለ ቃል ልደተ ክርስቶስ ከሚለው ኃይለ ቃል ጋር ይግታ ነበር። ለአስተርፑት ልደተ ክርስቶስ መላእክት ተርጓሚው በእነዚህም ስለ ልደተ ክርስቶስ “አስተርፑት” ወይም “ልደት” የሚለው ቃልን ሲጠቀም ስለ “በዓለ ጥቀተ ክርስቶስ ገን” ኢሊፋንያ የሚለውን ኃይለ ቃል ይጠቀም ነበር። በእዚህ በዓለ ጥቀተ ክርስቶስ ለመገልጥ በተለየው ሰዓት ቃላትን ይጠቀም ነበር።

“አስተርፑት” ከቅዱስ ጽሑፍ ጥቅስ የቀረጠረ ኃይለ ቃል ነው (ጢጥቲዎስ 1ኛ.3.16.2) “ኢሊፋንያ” አሁንም ከቅዱስ ጽሑፍ ጥቅስ የተወሰደ ኃይለ ቃል ነው (ቲተ 2.11.13)

453. ብርሃን ክርስቶስ በተጠቀሰበት ተን የገደባን ክርስቲያን የመጠበቅ ልምድ በእነበረ ከዚህ የመነሠ ኃይለ ቃል “አዳለ ብርሃን” ተርጓሚው በእነዚህም ቃል 39 ልቅዱሳት ብርሃናት P. G.T. 36 ወምድ 336 ነገር ገን ዛሬ የሰለጠነ ጸንተ የሚገኘው ኃይለ ቃል ኢሊፋንያ ነው ስለዚህ ይህን የመላእክት መግታት ለግስጤድ ወደረት “ኢሊፋንያ” የሚለውን ኃይለ ቃል ይጠቀም በዓለ ጥቀተ ግለት መሆኑን መረዳት ተቻለ ይሆናል።

በዓለ ኢሊፋንያ ከቀለሚገደብ በመጣ ምስክርነት መረት አንድ ዕለት ጥቀተ ክርስቶስ ተቀጥሮ በታወቀ የግልሲዳስ ተከታዮች ተጀምሮ ጥር 6 ቀን ይከበር ከነበረው የፋሊክ በዓል ተገሎ ጥንታዊ ክርስቲያኖች በዓል ነው በሌላ በኩል በዚያን ዕለት በግዳጽና በወረቢያ አሕዛብ የከረረው ተጠቅሞ በሌላን ያከብሩ ነበር። ሪጎሮዶሎፍ በርም ታህግሥ 28 ቀን ይኸው ግደነት በዓልና ሆኖ የግደነት ልደት Natalis Solis Invicti ይከበር እንደነበረ እናውቃለን።

በእዚህ በምሠራትም ሆነ በምዕራብ አንድ ጊዜ እነዚህ የአምልኮት ጣሊት በግላት በክርስቲያን በዓል መታካተት ይታወቃል።

ይህም በእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት ቴዎፋኦስ (385—412) ቀኖና አንድ ሊወጣ ይችላል። ልምድና ሥርዓት ሁሉንም አሁኑን እንደናዝብር ይጠይቀናል በዚያችም ዕለት ከብረ በዓል እንደደርግ ምክንያቱም በዚያት ዕለት ጌታችን ከሙታን መነሳትን እውጀልናል...የትድስት አስተርፊየ የጸም ዕለት እንጠብቃለን...⁴⁵⁴

ቢሆንም ቀኖናው ግልጥ እይደለም ስለዚህ ከመሠረዝው ሐረግ ለጸም ቀን የሚገባውን እናደርጋለን፤ የግታውን ስብሰባ እንጠብቃለን... የበዓለ ኢሊፋንያንና ልደት የዚግ አሁኑ ቀን በሚሆንበት ጊዜ ይህ አሁኑ ቀር እንዲጸም ይናገራል።⁴⁵⁵

ከቴዎፋኦስ በፊት የነበረው የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት ጢጥቲዎስ (381—385) የበዓለ ኢሊፋንያ የዚግ ጸም ቀን መሆን እንደነበረበት ያስተምር ነበር። በጊዜው የነበረውና ተከራካሪው የነበረው የሐንስ እረወርት ኢሊፋንያ ከክርስትና ሞና ሞናም በዓላት የመጀመሪያው በዓል እንደሆነ ይናገራል።⁴⁵⁶

በምዕራብ በዓለ ኢሊፋንያ Epiphania, Festum Epiphaniae, Dies Epiphanonum, Dies manifestationis Domini: በ4ኛው ምዕተ ዓመት አጋጣሽ አጋጣሽ ላይ ይከበር እንደበረ እናገኛለን ምክንያቱም የልያናስ ዐዳጊ ሕግ በ360 በረረንባይ አገር ተገኝቶ ጥር 6 ቀን በዓለ ኢሊፋንያ ሲከበር በጂዬና ቤተክርስቲያን መገኘቱን ከሚያሳየው የታሪክ እሐረ አዋያናስ ግርቱሊናስ ምስክርነት ለመረዳት ይቻላል።⁴⁵⁷

454. በኢጋዲዮስና ጌቶዋስ የቀኖናውን Πήδαλιον ትርጉም ተመልክት 18 47
455. Πήδαλιον 18 472 የግርጌ ግስታወሻ 1
456. በዓለ ኢሊፋንያ አዋላክ በምድር የተገለጠበትና ከሰዎች ጋር አብሮ የታየበት ስለ በእንጠቀሰው ገገጥ- P.G.T. 56 ወምድ 482
457. Ammian Marcellin: Hist.1. XX1.c.2. Rerum Gestarum xx 2.5.

የበዓለ ኢሲፋንያ ዋዜማ⁴⁵⁸ እና የበዓለ ልደት ዋዜማ በኢትዮጵያ ዜተ ክርስቲያንም ሆነ በግብጽ ዜተ ክርስቲያን እንዲያውም ጥብቅ አጽዋማት እንደሚባሉት ተቆጥረው የጸም ቀናት ሆነው ይጠብቃሉ⁴⁵⁹ ግለትም የእነዚህ በዓላት ዋዜማዎች ቀን ዐርብና ረቡዕ ካልሆኑ ይጽግሉ። በልምድ የበዓለ ልደትና የበዓለ ጥምቀት ዋዜማዎች በመጀመሪያ ግለትም

ቢሆንም እግረ መንገዳችን ለማውሳት ቢሞክርም ትክክለኛው አቀማመጥ ይዞ ነው ብሎ ማመን ግን አይደለም። ልደትና ኢሲፋንያ ጥምቀት ረቡዕና ዓርብ የሚውሉ ከሆነ ግለትም በዐርብ ፈንታ ሐሙስ

458. “ቴዎፋንያ” EEOΦANIA የሚለው ኃያለ ቃል በኢትዮጵያ አይታወቅም፤ ቃሉ አልተወሰደም፤ አልተገለጸም ሆኖም ግን “ኢሲፋንያ” የታወቀ ኃያለ ቃል ነው። ቴዎፋንያ ግለት አስተርፋት እግዚአብሔር ግለት ቢሆን ኢሲፋንያም EPIΦANIA ግለት አስተርፋት ግለት ነው ልዩነቱ በቴዎፋንያ እግዚአብሔር የሚለው ቃል በላላበት ነው። ከበዓለ ጥምቀት ጀምሮ እስከ ዐቢይ ጸምድ ሕርቃልን ወድሞ ያለው ጊዜ በኢትዮጵያ አንድ ጊዜ “ኢሲፋንያ” ሌላ ጊዜ “አቡርር” ይባላል።

459. በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንም ሆነ በግብጽ ቤተክርስቲያን ልዩ ልዩ አጽዋማት (ጥበትና ተላል) ይጠበቃሉ፤ በእነዚህ የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ “በእንተ ኩሎሙ አጽዋማት” በሚል ርእስ አንድ ሙሉ አንቀጽ— 15ኛ አንቀጽን ቢያበረክት የአጽዋማቱ ተመርች ሰባት መሆናቸውን ይገልጻል።

ሆኖም እነዚህ ሰባት አጽዋማት ቁጥራቸው እንደተጠበቀ ሁኖ በተለያዩ አቀማመጥ ይገለጻሉ።

- ሀ. 1. ጸመ ዓ (ዐቢይ ጸም)
- 2. ሕግማት በሙን ስቅለት
- 3. ጸመ ልደት (ሰብክት)
- 4. ጸመ ሐጥርያት
- 5. ረቡዕ
- 6. ዓርብ እና

- 7. ገሐድ ድራረ ልደትና ድራረ ጥምቀት ተለያይተው የሚቆጠሩ ቢሆን ረቡዕና ዓርብ አንድ ሁነው ይቆጠራሉ።

- ለ. 1. ጸመ ዓ (ዐቢይ ጸም)
- 2. ጸመ ልደት (ሰብክት)
- 3. ገሐድ (ድራረ ልደትና ድራረ ጥምቀት)
- 4. ረቡዕና ዓርብ
- 5. ነጋዊ
- 6. ጸመ ሐጥርያት እና
- 7. ፍልሰታ = ፍትሐ ነገሥት ገባብና ትርጓሜው ገጽ 216

በረቡዕ ምትክ ግክሰኞ የጸም ቀናት ይሆናሉ ምክንያቱም በእነዚህ ቅዱሳትና ክቡራት ቀናት ልደትና ኢሲፋንያ (ጥምቀት) ጸም ሊዋልባቸው አይፈቀድም (ቀናት 64) ነገረ ግን ቀስ በቀስ ይህ ልምድ ልደትና ጥምቀት በሳምንቱ ማንኛውም ቀን ቢወድቁ የእነዚህ በዓላት ዋዜማ ቀናት ይጽግሉ። ሰኞ ቀን እንኳን እነዚህ በዓላት ቢውሉ እሁድና ቅዳሜ ለምስትና ለአራት በዓላት እንደሚጸሙ እገደ ትውፊታዊ ቀናት ሆኖ ሊታይ ችሏል። በእነዚህ በዚሁ በሊቀ ጳጳሳት ቲዎፍሎስ ቀናት ላይ ተመርኩዞ ምርምርን የሚያካሂድ ሰው እነዚህ ቀናት በ400 ድንገረ ክርስቶስ እንደተዘገጁ ግለትም ይህ ጊዜ የእነዚህ ቀናት ዝግጅት መነሻ ዘመንን (Termimus a quo መያዝ እንደ አለበት ሊደመደም ይችላል በተቃራኒው ክላይ እንደተባለው⁴⁶⁰ የቁስጥንጥንያ ሊቀ ጳጳሳት ንስጥሮስን ያወገዘው 3ኛው የኤፌሶን ዐቢይ ሲኖዶስ የተሰበሰበበት) የተጠራበት 431 የእነዚህን ቀናት ዝግጅት መጻረሻ ዘመን Termimus Adquem እንደሚወስን ያመለክታል ምክንያቱም በተወገዘው ሊቀ ጳጳሳት ንስጥሮስ ሥር የተመሠረተች ቤተ ክርስቲያን እነዚህን ቀናት ልትጠቀም ችላለች። እንደዚሁም ምክንያቱም ይህች ቤተክርስቲያን እንደ እፃ እምነት በሌሎች አብያተ ክርስቲያናት ወይም አባቶች በተደነገጉ ቀናት ትጠቀም ነበር ግለት ያጠራጥር ይሆን ይሆናል ለሌሎችም ተመሳሳይ ቀናት ይህ ዓይነቱ ችግርም ሊፈጠር ይችላል።

እንግዲህ “ዓይን” በሚል ምሳሌ ቃል የተመለከተው ሥርዓተ ጸዮን (30 ቀናት ሐጥርያት) የተጻፉበት ዘመን በግሪኮች ዘመነ ማግሥት ተመር ሐምሌ 14 ቀን 342 መሆኑ ግለትም ክርስቶስ የተወለደው በዚህ ቀመረ ዘመን 309⁴⁶¹ ስለሆነ 342 - 309 = 33

460. ከዚሁ ገጽ 117 225 ግን M. Achelis Geschichte Der Kirechenordnung RE. AOT. I. ገጽ 740 A. Harnack, Die Älchristlichen Literature, die Ueberlieferung ገጽ 5331 F. Nau; Les 27/30/ Canones appostolici D.C.T. 22 ጸምድ 1618-1619።

bung ገጽ 5331 F. Nau, Les 27/30/ Canones appostolici D.C.T. 22 ለምድ 1618-1619

461. በግሪኮች ዘመነ ማግሥት ተመር ሐምሌ 14 ቀን 342 አሐድ በዓለ እንጠቅሙ በጥለበት ልላት ሐጥርያትና እርድእት የክርስቶስ መያዝ ከተሰበሰበበት ገላላ ነገራት ወደ ደብረ ህይት ተራራ የወጡበትና የመጀመሪያ ሐጥርያዊ ሰብላ ሲኖዶስ ያደረጉበት ቀን ነበር ተብሎ ይታመናል P.de. Lagarde, Reliquiae... Graec ገጽ 9

በእንጦቆስጢ ዕለት እሐድ ግጥሥት ሐዋርያት በጽርሐ ጽዮን ሰገነት በአደረጉት የመጀመሪያ ስብሰባ (ተዳግጧል ሐዋርያዊ ጉባኤ ሲኖ ዶስ) የተጻፈ ግብረ ሐዋርያት ሁኖ በሐሚቆጠር ይህ ሥርዓተ ጽዮን (30 ቀናት ሐዋርያት) የተጻፈበት ጊዜ ይህ የሐዋርያት የመጀመሪያ ስብሰባ ዕለት ነው የሚለው ታሪክ ቀደም ብሎ ተወስኗል።

ነገር ግን ሥርዓተ ጽዮን ወይም የሚመረመሩትን ቀናት ግብረ ሐዋርያት ናቸው? ወይስ አይደሉም? የሚሉት ጥያቄዎች እነዚህን ቀናት ብቻ ሳይሆን ወይም በምንመለከቻው ሌሎች ልዩ ልዩ ቀናትም ላይ የሚነሱ ጥያቄዎች ናቸው። ሁኖም ሲታመን እንደመጣም ከመጻሕፍተ ቀናት የመጀመሪያው ሐዋርያዊ ቀናት መጽሐፍ ከዕርገትና ርደት መንፈስ ቅዱስ በኋላ ሐዋርያት ለስብከት ከመበተና ችሎ አስቀድሞ በጽርሐ ጽዮን ተሰብስበው የሠሯቸውን ቀናት የያዘው ሥርዓተ ጽዮን መሆኑ ነው።

2.2. ሥርዓተ ጽዮን የተጻፈበት ቋንቋ

ከፍትሐ ነገሥት መቅድም ላይ ለመረዳት እንደሚቻለው ሥርዓተ ጽዮን ቀናት ሐዋርያት ጥንት በግሪክ ቋንቋ (በጽርእ ቋንቋ) ነው የተጻፈው ምክንያቱም የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ አላ አላል በመቅድም እንደ ጻፈው መለካውያንና ንስጥርሳውያን ይህን ሥርዓተ ጽዮን ከግሪክ ቋንቋ (ከልሳነ ጽርእ) ወደ ዐረብኛ (ዐረቢ) በመተርጎም ጽዕኑ ይህም በያዕቆብያውያን ሶርያውያን ዘንድም ይገኛል።

የእነዚህ ቀናት ተጽዕኖች እንደ እብነ አላ አላል በመለካውያን ዘንድ 30 ቀናት ሲሆኑ። በንስጥርሳውያንና ያዕቆብያውያን ዘንድ ግን ሰገነት እንደሆኑ አላመለከተም በሌላም በኩል እነዚህ ቀናት - ሥርዓተ ጽዮን በግብጽውያን ዘንድ ስለመኖራቸው አልጠቀስም ቢሆንም በዝምታ ግለፍ ግብጽውያን በመለካውያንና በንስጥርሳውያንም ቢሆን የተመለከተውን ዐረብኛ ሰነድ ተቀብለው ቢሆን ነው የሚል ጥያቄ ይሰማል።

2.3. የሥርዓተ ጽዮን የሌሎች ቋንቋዎች ትርጓሜዎች

462. ፍትሐ ነገሥት መቅድም ከፍል፡ Rechmann: Corpus Iuris Abessinorum, Ius Commune Berlin 1906 ገጽ XXXIII

ከላይ እንደ ተባለው ሥርዓተ ጽዮን 30 ወይም 27 ቀናት ሐዋርያት በምሥራቅ ቋንቋዎች ሱርስጥ፣ ዐረብኛና ግእዝ ትርጉሞች ይገኛሉ።

(2.3.1. የሥርዓተ ጽዮን ሱርስጥ ትርጉም)

የ30 ቀናት ሱርስጥ ትርጉም ምንአልባት በ5ኛው ምዕተ ዓመት ግን ከ6ኛው ምዕተ ዓመት በፊት የተደረገ ሁኖ ከሌሎች ትርጉሞች ቅድሚያ የሚኖረው ትርጉም ነው ምክንያቱም Cureton የተጠቀመበት የእነዚህ ቀናት ሱርስጥ ትርጉም የእጅ ጽሑፍ የ6ኛው ምዕተ ዓመት አንደሆነ ይገመታል።⁴⁶³ M. Land ደግሞ ይህን የእጅ ጽሑፍ የ5ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ዘመን አድርጎ ይቆጠራል።⁴⁶⁴ የሥርዓተ ጽዮን ሱርስጥ ትርጉም (30 ቀናት) በንስጥርሳውያንና በያዕቆብያውያን - ሶርያውያን ዘንድ ተጠብቆ ይገኛል።

1. በንስጥርሳውያን ዘንድ በአገልግሎት ላይ የሚገኙ የ30 ቀናት - ሐዋርያውያት ቀናት ሱርስጥ ትርጉም Canones Apostolici ወይም ተዳሚ ሲኖዶስ ዘሐዋርያት በሚል ርእስ በ1838 በAngelo Maio ከላቲን/ሮማይስጥ ትርጉም ጋር ታትሞ ተሰራጭቷል።⁴⁶⁵ በያዕቆብያውያን - ሶርያውያን ዘንድ የሚገኘው ይኸው ሰነድ ሱርስጥ ትርጉም በ1856 በP. De Lagarde⁴⁶⁶ በዚህ ስው ምላሽ የግሪክ ቋንቋ ሰነድ መጽሐፈ ትምህርት ዘአዲዎስ በሚል ርእስ ታትሟል።⁴⁶⁷ ሥርዓተ ጽዮን (30 ቀናት) ቆይተው The Teaching of Apostles በሚል ርእስ ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በw. Cureton ታትሞ ይገኛል።⁴⁶⁸ በመጨረሻ ሐዋርያት ወንጌልን ለመስከ የተበተኑባቸውን ቦታዎች የሚዘረዝረው የቀናቱ የመጨረሻው ክፍል ከአንድ ከቆየ የእጅ ጽሑፍ በBachman ታትሟል።⁴⁶⁹

463. Cureton, Aniennes Syriac Documents. London... 1864 ገጽ 149

464. M. Land, Anecdota Syriaca, 1862 ገጽ 65-66, 94

465. Gregorius Bar Hebraeus Nonocanon Ecclesiae Antiochenae (Syrorum) Latin Interprete Alyosio Assemano ገጽ 1-268 ሕትመት A. Maio Scriptorum...T.X. ገጽ 3-5 169-173

466. P. De Lagarde, Reliquiae Syriac ገጽ 32-34

467. P. De Lagarde, Reliquiae Graecae ገጽ 89-98

468. ቁ. 462

469. MSS. 234 እና 235 Catalogue des Melchits Arabes de Paris ገጽ 34

2.3.2 የ30 ቀናት ዕረብኛ ትርጉም

ከላይ እንደተባለው እንደ ፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እልአሳል እነዚህ 30 ቀናት በሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት (መለካውያትና ንስጥሮሳውያት እብያተ ክርስቲያናት) በኩል ከግሪክ ቋንቋ (ልሳነ ጽርእ) ወደ ዕረብኛ — ዕረቢ ተተርጉመዋል ።

ሀ) የመለካውያን የቀናት ዕረብኛ ትርጉም በብዙ የእጅ ጽሑፎች ለምሳሌ Histoire de acts des Apôtres et indications des Canons et des Règlements Qu ils Ont Etablis. Le Tout extrait des Livres de clément⁴⁷⁰ በሚል ርእስ በፓሪስ ቤተ መጻሕፍት የሚገኝ አገድ የእጅ ጽሑፍ

ለ. የያዕቆብያውያን 30 ቀናት ዕረብኛ ትርጉም በልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች ለምሳሌ እሁንም Les Trente Canons des Saint Apôtres-⁴⁷¹ በሚል መለያ በፓሪስ የሚገኝ እንደ የእጅ ጽሑፍ ሊጠቀሱ ይችላሉ ።

ሐ) የእነዚህ ቀናት ዕረብኛ ትርጉም በግብጻውያን ዘንድም እንደሚገኝ የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል ሲያሳይ በጽንፈኝነት እንደተጠቀመባቸውም ያመለክታል ። በዚህም ጊዜ ሐዋርያት በወሯቸው ቀናት የመጀመሪያዎቹ እንደሆኑ ይጽፋል ። እንደ አገድ ጊዜ በግብጻውያን ዘንድ “ቲትላሳት” ተብለው ይጠራሉ⁴⁷²

መ. M.Vansleb በ1677 የእነዚህን ቀናት አርእስት በግብጽ ቤተ ክርስቲያን ከሚገኝ ዕረብኛ ትርጉም Trente et un canons de Apôtres fait au Cencal de Sion⁴⁷³ በሚል ርእስ ወደ ፈጽንሳይ ተተርጉሟቸዋል ። እነዚህን አርእስት ቀናት ቆይቶ Bickell በ1843 ሰፋ ካለ ሐተታ ጋር እንደገና አሳተማቸው ።⁴⁷⁴

2.3.3 የሥርዓተ ጽዮን (የ30 ቀናት) ግእዝ ትርጉም

ከዕረብኛ ትርጉም ምን አልባት የተደረገው የእነዚህ ቀናት የግእዝ ትርጉም “ሥርዓተ ጽዮን” ቀናት ዘጽዮን” በሚል ርእስ

470. MSS 234 — 235 Catalogue des MSS. Melchits Arabes de Paris 78 58
471. MSS. Jacobits Arabes de Paris 243 FOL 1—17 MSS. 252 78 1—10
472. Bibliothéque Nationale De paris MSS. 252 ለዕ ዕረብኛ ቲትላሳት ወይም ለዕ ግእዝ ተጥላሳት ሥርዓተ ለመጣጥ ከላይ 78 150 ተመልከት ።
473. W. Vansleb: Histoire de Alexandrie Paris 78 1677 78 239 341
474. J.W. Bickell Geschichte des Kirchenrechts...Giessen 1843 78 178—180

በ“ሲኖዶስ” ሲታወቅ “መጽሐፈ ዜናሆሙ ለሐዋርያት...” በሚል ቅርጽ ተይዟል ።

በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ዝነኛው ቀናት መድበል “ሲኖዶስ” ይባላል ። የዚህ “ሲኖዶስ” የመጀመሪያው ክፍል ሐዋርያውያት ቀናትን⁴⁷⁵ ግለት በተለያዩ ርእሶች ተቀርጸውና በአንጻራቸውም በተለያዩ አሐዞች ተመድበው የሚገኙ ቀናትን ይይዛል ።

ስለዚህ በ“ሲኖዶስ” የታቀፉት “ሐዋርያውያት ቀናት” የሚባሉት ቀናት ቁጥር (ብዛት) 8 መጻሕፍት ሲሆን ከነዚህ 8 መጻሕፍት ቀናት አራቱ እብነ እል አሳል ፍትሐ ነገሥትን ሲያዘጋጅ የተጠቀመባቸው ናቸው ። ስለዚህ ምክንያት የሚደረገው ምርምር ከዚህ ጥናት ጋር ቀጥታ ግንኙነት ባላቸው በእነዚህ ቀናት ብቻ ይወሰናል ። ምክንያቱም ስለ ሌሎቹ ቀናት መመርመሩ የጥናቱን ዓላማ ወሰን ስለሚያልፍ ነው ። እንደተነገረው ምንም እንኳን ሁሉም ቀናት “ሐዋርያውያት” ቢባሉም በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መድበል ቀናት “ሲኖዶስ” በተለያዩ ተጨማሪ አርእስት ተይዞዋል ። ስለዚህም እሁን በጥናት ላይ የሚገኙት ቀናት በሚከተሉት አርእስት መነሻነት ግን ሁል ጊዜ ርእስ — አርእስት “ሲኖዶስ⁴⁷⁶” በማድረግ ተመዝግበው ይገኛል ።

2.3.3 የሥርዓተ ጽዮን (የ30 ቀናት) ግእዝ ትርጉም

2. “ሲኖዶስ” ቀናት ዘቤተክርስቲያን⁴⁷⁸

3. “ሲኖዶስ” አብጠሊሳት ዘሐዋርያት”

475. “ሲኖዶስ” ከግሪክ ቃል ΣΥΝΟΔΟΣ በተጥታ የተወሰደ ኃይል ቃል ነው ልዩነቱ በግሪክ ቋንቋ “ሲ” ላይ ሲረገጥ/ሲነሳ ሲኖዶስ ΣΥΝΟΔΟΣ በግእዝ ግልባጭ ግን “ዶ” መሆኑ አለመነሳቱ ሲኖዶስ ግለትም ተብሎ መነበቡ ነው ነገር ግን በግሪክ ቋንቋ “ዶ” ላይ የሚረገጥ ሲኖዶስ ሲኖዶስ ΣΥΝΟΔΟΣ ግን ሌላ ትርጉምን ይዞ የሚገኝ ቃል ነው ። ተከታይ እስተናጋጅ ግለት ስለሆነ ከላይኛው ሲኖዶስ ጋር አይጋጭም ።

476. እዚህ ላይ “ሲኖዶስ” የሚለው ኃይል ቃል ራሱን ሲኖዶስን ይህን መድበል ቀናት እሙራት ቀናት በአጠቃላይ ስው እንደተሰጠው ትርጉም ቀናት ከሚለው ኃይል ቃል ጋር ተመሳሳይ ሁኖ ይገኛል ።

477. MS. Borgio Etiopico 78 48
478. MS. Borgio Etiopico 78 49—61
479. MS Borgio Etiopico 78 74—83

4. “ሲናዶስ” ቀናናት ዘጽዮን መጽሐፈ ዜናሆሙ ለሐዋርያት⁴⁸⁰ ሌላው አንዱ ክፍል የኒቅያን 84 መስግተ ቀናናትንና 20 ቀናናትን ጨምሮ የታወቁ ሰባት የአካባቢዎች ንዑሳን ሲናዶሳትና ሦስት ዐበይት ሲናዶሳት ቀናናት ተመዝግበው የሚገኙበት ክፍል ነው⁴⁸¹ ። የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል የአካባቢዎቹ ንዑሳን ሲናዶሳት ቀናናትንና ከዐበይት ሲናዶሳት ቀናናት የመጀመሪያው የኒቅያ ሲናዶስ የታወቁትን 20 ቀናናትና እነዚያንም 84 መስግተ ቀናናት መጠቀሙ ይታያል⁴⁸²

የሚቀጥሉው ክፍል 13 ንዑሳን ክፍሎች ሲናፋት ልዩ ልዩ የአብያተ ክርስቲያናትና የአብያተ ክርስቲያናት አባቶች (አፈወርቅ ፡ ጎርጎርዮስ ፡ ወዘተ.) ሥነ መለኮታዊ ፡ ሥነ ቅዳሴያዊና ሥነ ሥርዓት ይዘት ያላቸውን ቀናናት ይይዛል⁴⁸³ ።

ችግሩ ጥያቄው ሲናዶስ ዛሬ በአለበት መልኩ ግለትም ከያዛቸው ቀናናትና ሌሎች የአብያተ ክርስቲያናት ትእዛዛት የተቀነባበረ — የተቀረጸ ነው ወይስ ምን አልባት አስቀድሞ በዐረብኛ ወይም ከግብጽ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች በአንዱ ተዘጋጅቶ ተቀነባብሮ ከነበረ መሰል መድበለ ቀናናት ተተርጉሞ — ተመልሶ ነው? የሚለው ነው ።

“ሲናዶስ = በዐረብ ስምንቱ ብሔረ ቀናናት ወይም በግብጽ ሰባቱ ብሔረ ቀናናት እንደተተረጉሙ የሚገመት ንድፈ ሐሳብም ይገኛል⁴⁸⁴ ። ነዝ. ግን ይህ ንድፈ ሐሳብ አጥጋቢ ሆኖ አልተገኘም ምክንያቱም በዐረብኛው ስመንቱ ብሔረ ቀናናት⁴⁸⁵ ወይም በግብጽ ሰባቱ ብሔረ ቀናናት⁴⁸⁶

480. Ms. Borgio, etiopico 78 84

481. Ms. Borgio Etiopico 78 115

482. Ms. Borgio Etiopico 78 123 144

483. ሀብተ ግርያም ጦርትነህ ፡ ጥንታዊ የቤተ ክርስቲያን ትምህርት ፡ 78 225— 26 L.Stan L'

église de Ethiopie. Nouveau Patriarchat. Abba Selam T. II. 78 130

W. Riedel Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien..

78 159 Pankhurst. Cultural History of Ethiopia London 1949 78

“274 W. Pell. Canones Apostolorum 1871

484. I. Guidi, Die Äthiopische Synodos. ZDMG 1901 T. LV

485. ስለ ዐረብ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት ከዚህ 78 207—209

486. ስለ ግብጽ ሰባቱ ብሔረ ቀናናት ከዚህ 78 209—216

ይህም ኪዳን ዘእግዚእነ (የጌታን ኪዳን) ሳይጨምር⁴⁸⁷ በ8 ክፍሎች እንደሚከፈሉ ከተመለከቱት ቀናናት የመጀመሪያውቱን ብቻ ይዞ እንደ መገኘቱ መጠን ከይዘቱ ጋር የግይጣጣም ሆኖ ከተገኘ ተቀባይነት አያገኝም ። ሁኖም የሚቻለው ሙከራ ቢደረግም በግብጽ ቤተክርስቲያን ይህ “ሲናዶስ” ከዐረብ ስመንቱ ብሔረ ቀናናት ወይም ከግብጽ ሰባቱ ብሔረ ቀናናት መምጣቱን (መመለሱን ውድቅ ለማድረግ ተመሳሳይ መድበለ ቀናናት መገኘቱን ግረጋገጥ አስፈላጊ ይሆናል።

በለዚህ ሲናዶስ በመሠረቱ አሁን በአለበት መልኩ በግእዝ ቋንቋ የተሰበሰበ መድበለ ቀናናት ነው ።

እነዚህ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ትርጉም ቀናናት በአውሮፓም በሚገኙ ብዙ አብያተ መጻሕፍት በሚገኙ ልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች ላምሳሌ Bibiotheque Nationale de Paris. Decreta Alia Apostolorum per clementem Tradita au Nombre De 30⁴⁸⁸ እና British Museum British Library⁴⁸⁹ መገኘቱ ይታወቃል ። በሌላም በኩል Ludolphus የእነዚህን ቀናናት አርእስት ወደ ላቲን ሮግይስጥ ቋንቋ ተርጉሟቸው ይገኛሉ⁴⁹⁰

2.3.4 የቀናናቱ ቁጥር አሐዝ

በፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል አነጋገር — አገላለጥ የነዚህ ቀናናት ቁጥር አሐዝ ‘በሱርስጥ ትርጉማቸው 27 ቀናናት ሲሆን ወይም ግለት ከሱርስጥ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ በIbn al-Taib በተተረጎሙ በት መልኩ ግለት ነው ። ነገር ግን እንደ Abu-L Barakat የእነዚህ ቀናናት ቁጥር 30 ነው ።⁴⁹¹ W. Vansleb ደግሞ አርእስቶችን ወደ ፈረንሳይኛ ቋንቋ የተተረጎሙበት የዐረብኛ ትርጉም ቁጥር — አሐዝ 31 ሲደርስ⁴⁹² በግእዝ ትርጉማቸው ግን ይህ ቁጥር 30 ነው⁴⁹³

487. ላለ ኪዳን ዘእግዚእ ከዚህ 78 240—246

488. Ms. Ethiopien de Paris No. 121 FOL. 41—45 Catalogue 78 141

Funk. Die Apostolischen Konstitutionen 1891 78 246 የግርጌ ግስታወጃ 5

489. Mss. Orient. 793 78 43 45

490. Ludolphus : Commentarius...T.I 78 330

491. Riedel. die Kirchenrechtsquellen...78 279—341

492. W. Vansleb: Histoire de L'églice... 78 239 241 F. FUNK: Die

Apostolischen Konstitutionen 78 246 የግርጌ ግስታወጃ 249

493. Ludolphus: Commentarius...320 I. Guidi: Gli Atti Apocryp-

ha Copti Arabi E Ethiopici: G.S.L.I.T. II 78 2

2.3.5 የሥርዐተ ጽዮን—30 ቀናት ይዘት

“ቀናት ሐዋርያት” ከተመለከተው ታሪካዊ መቅደም በስተቀር የሥነ ቀዳሴ ይዘትና ቤተ ክርስቲያናዊ ሥነ ሥርዐት ትዛዛትን ፡

1- የሥነ ቀዳሴ ይዘት ትእዛዝ

- ፊትን ወደ ምሥራቅ አዙሮ መጸለይ ⁴⁹⁴
- በአሁኑ ቀን የሚደረግ ጸሎት ⁴⁹⁵
- ረቡዕ ቀን ስለሚደረግ ጸሎት ⁴⁹⁶
- ዐርብ ቀን ስለሚደረግ ጸሎት ⁴⁹⁷
- ስለ በዓለ ልደት ⁴⁹⁸
- ስለ በዓለ ኤጲፋንያ (ጥምቀት) ⁴⁹⁹
- ስለ ጸመ 40 ቅድመ ፋሲካ ⁵⁰⁰
- ስለ በዓለ ዕርገት ⁵⁰¹
- ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ምንባብ ⁵⁰²
- ስለ ሰማዕታት መታሰቢያ ⁵⁰³
- ስለ ዘወትር ጸሎት ⁵⁰⁴
- ስለ ቅዱስ ቁርባን ⁵⁰⁵

2- ስለ ክርስቲያን አገልግሎት ሥነ ሥርዐት ድንጋጌዎች

- የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ማዕርጋት
- ቀዳማዊ በኩረ ማገበራት ሊቀ ጳጳሳት ፡ ኢጲስ ቆጶሳት ... ⁵⁰⁶
- ዳግማዊ በኩረ ማገበራት ቄስ ፡ ዲያቆን ... ⁵⁰⁷

- 494- ቀናት 1
- 495- ቀናት 2
- 496- ቀናት 3
- 497- ቀናት 4
- 498- ቀናት 8
- 499- ቀናት 9-6
- 500- ቀናት 10-7
- 501- ቀናት 11-9
- 502- ቀናት 12-8
- 503- ቀናት 21-18
- 504- ቀናት 22-19
- 505- ቀናት 30-27
- 506- ቀናት 5
- 507- ቀናት 7-13-8

3- ስለ ቤተ ክርስቲያን አባል ካህንም ሆነ ምዕመን ሥነ ባሕርይ ⁵⁰⁸

ቅለ መሪዎች ቦታ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ⁵⁰⁹

በመጨረሻ ጸሐፊው ለአሕዛብ ወንጌልን ለመስበክ የክርስቶስ ሐዋርያትና አርድኦት የተሠማሩባቸውን ቦታዎች ይቆጠራል /ይዘረዝራል ነገር ግን የአቡሊዲስ ስም ዝርዝር ከነዚህ ቦታዎች ስም ዝርዝር ይለያል ⁵¹⁰

የሱርስጥና የግእዝ ሰነዱም የተገለበጠበት የዐረብኛ ትርጉም ቀናት ቁጥር አስጣጥ ልዩነት ሊታይ የሚችለው በሱርስጥ ትርጉሙ አንድ ቀናት በዐረብኛ ትርጉሙ ወደ ሁለት ወይም ወደ ብዙ ቀናት በመባዛት ነው ለምሳሌ በሱርስጥ ትርጉሙ 9ኛው ቀናት ⁵¹¹ ከእነዚህ ቀናት የተወሰኑትን ትእዛዛት — ድንጋጌዎች የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ አል አሳል ተጠቅሞባቸዋል ። ነገር ግን እነዚህ ቀናት በሚቀጥሉት የሐዋርያት ቀናት

508- ቀናት 14-20 ፡ 23-26 ፡ 29

409- ቀናት 27 — 28

510- እቡሊዲስ ስስ 12 ሐዋርያት P.G.T.X...ወምድ 951—854 ስለ ሰብዓ እርድኦት P.G.T.X. ወምድ 454 — 958

511 የሱርስጥ ትርጉም ቀናት	የግእዝ እና የዐረብኛ ትርጉሞች ቀናት
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5 — 7
6	8 — 9ኛው ቀናት ጥር 11 ቀን ስለሚከበረው በዓለ ጥምቀትና ታህማሥ 29 ቀን ስለሚከበረው በዓለ ልደት ሲናገር በተቃራኒው ሱርስጥ ትርጉም 6ኛው ቀናት እንደ ግሪክ አቆጣጠር ጥር 6 ቀን ስለሚከበረው ስለዚህ በዓለ ልደት ይናገራል
7	10 — 11
8	12
9	11
10	—
11	13 14

- ረስጠአ⁵¹²
- ረስጠአ⁵¹³
- ረስጠጅ⁵¹⁴
- መልእክተ ጴጥሮስ⁵¹⁵
- ወዘተ ...

1. ሰዊትና ግታ ስለታዘዘው ጸሎት የታዘዘው ድንጋጌ ረስጠአ ሆኖ ሲጠቀስ⁵¹⁶ ግን ይህ ድንጋጌ የተጠቀሱት 30 ቀኖናት—ሥርዐተ ጽዮን የ22ኛው ቀኖና ይዘት ነው⁵¹⁷ በእንጾራ የግሪኩ ሰነድ 19ኛው ቀኖና ነው⁵¹⁸
2. ስለ ቁርባን ሕብስት ዕለታዊ መሆን እንደአለበት የሚመለከተው ድንጋጌ ረስጠአ 30 ሆኖ ይጠቀሳል⁵¹⁹ ነገር ግን ይህ ድንጋጌ የ30

12	15
13	16
14	17
15	18
16	19
17	20
18	21
19	22
20	23 — ለውጥ አለበት
21	24
22	24 ልዩነት አለበት
23	25
24	26
25	27 28
26	29
27	30

512. ከዚህ ገጽ 137-166, 212-213

513. ከዚህ ገጽ 167-169, 211

514. ከዚህ ገጽ 197-211

515. ከዚህ ገጽ 247-251

516. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁ. 542 P. Tzadua, Fetha Nagast 78 89

517. British Library Mss. Orient 793 78 43

518. P. DE Lagarde Reliquiae... Graec 78 92

419. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁ. 508 P. Tzadua Fetha Nagast..... 78 43

- ቀኖናት—ሥርዐተ ጽዮን 30ኛው ቀኖና⁵²⁰ እና በግሪኩ ሰነድ 27 ቀኖና⁵²¹ ሁኖ ይገኛል ።
- 3 ካህኑ ወይም ኤጲስ ቆጶሱ በምዕመናኑ ፊት ስለሚኖረው ሥነ ባሕርይ ያለው ድንጋጌ በረስጠዛ ይጠቀሳል⁵²² ነገር ግን ይህ ድንጋጌ በ30 ቀኖናት ሥርዐተ ጽዮን 24ኛውን ቀኖና⁵²³ እና በተቃረዘው 21ኛውን የግሪኩ ሰነድ ቀኖና⁵²⁴ ይዞ ይገኛል ።
 - 4 በክርስቶስ ስም ስለተሰው ቅዱሳን መታሰቢያ ድንጋጌ ረስጠጅ 21 ቀኖና ሁኖ ሲጠቀስ⁵²⁵ ነገር ግን ድንጋጌው የ30 ቀኖናት—ሥርዐተ ጽዮን 21ኛው ቀኖና⁵²⁶ እና የግሪኩ ሰነድ ቀኖናት 18 ቀኖና⁵²⁷ ሆኖ ይገኛል።
 - 5 ስለ ሐሳዊ ቀሲስ (ካህን) የሚናገረው ትእዛዝ በመልዕክተ ጴጥሮስ ቀኖና ይጠቀሳል⁵²⁸ ነገር ግን ይዞ ድንጋጌ በሚመረመሩትም 30 ቀኖናት ሥርዐተ ጽዮን 13ኛውን ቀኖና⁵²⁹ እና በግሪኩ ሰነድ 12ኛውን ቀኖና⁵³⁰ ይዞ ይገኛል ።
 - 6 ስለ ካህን ኮከብ ቆጠራ መከልከል ድንጋጌ በመልዕክተ ጴጥሮስ ቀኖና 10 ሲጠቀስ⁵³¹ ግን ይህ ድንጋጌ የእነዚህን 30 ቀኖናት—ሥርዐተ ጽዮን 15ኛውን ቀኖና⁵³² እና 12ኛውን የግሪኩን ቀኖና⁵³³ ይዞ ይገኛል
- በዚህም የተመለከቱትም ሆኑ ያልተመለከቱት ትእዛዛት በፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ ተጠቅሰው መመልከት ባይታይም ሥርዐተ ጽዮን (30 ቀኖናት) የፍትሐ ነገሥት ምንጭነትን መያዛቸው ርግጠኛ ነው ።

520. British Library Mss Orient 793 78 43

521. P. DE Lagarde, Reliquiae ... Graec 78 92

522. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 53 P. Tzadua, Fetha Nagast 78 39

523. British Library MSS. Orient 793 78 43

524. P. DE Lagarde, Reliquiae ... Graec. 78 92

525. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 20 P. Tzadu, Fetha Nagast 78 120

526. B. L. Mss. Orient 78 43

527. P. DE Lagarde, Reliquiae Graec 78 91

528. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 53 P. Tzadua, Fetha Nagast 78 40

529. British Library Mss. Orient 793 78 43

530. P. De Lagarde Reliquiae Graec 78 91

531. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 P. Tzadua Fetha Nagast 78 85

532. British Library Mss. Orient 793 78 43

533. P. De. Lagarde, Reliquiae Graec 78 92

በመጨረሻ የፍትሕ ነገሮቹ ጸሐፊ እብነ አል አሳል እነዚህ 30 ቀናት—
ሥርዐተ ጽዮን በመለካውያን ዘንድ እንደተመለከተው⁵³⁴ በግብጽ ቤተ
ክርስቲያን በምን ርእሰ ወይም ጽሑፍና ቁጥር እንደሚገኙ ምንም
ዓይነት—ምልክት አልሰጠም—አላመለከተም ።

ይህ እንደአለ ሆኖ ምንም ቢሆን በፍትሕ ነገሥቱ ዝግጀት ወቅት
ለአልታወቁ ምክንያቶች ተጠቀሙባቸውም አልተጠቀሙባቸውም እንደተ
ጠበቀ ሆኖ በራሱ በቤተ ክርስቲያን—ግብጥ ቤተ ክርስቲያን የሚገኙትን
እነዚህን ቀናት ከግምት ውስጥ አላስገባም—በአእምሮ ውስጥ አልነበ
ሩም ለማለት ያስቸግራል ።

ሆኖም ግን ከእነዚህ ቀናት አንድም እንኳን ቀናት በፍትሕ
ነገሥት ተጠቅሶ አናገኝም ።

ለእነዚህም ከእነዚህ 30 ቀናት የትኞቹ ቀናት የፍትሕ ነገሥቱ
ምንጮች መሆናቸውን ለማረጋገጥ የሚቻል አልሆነም ።

3. ረስጠአ— ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ

በመጀመሪያ “ረስጠአ” በሁሉም ተኖናውያን መድብላት/መድበላ
ተኖናት “ተኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት” ወይም “ተኖናት ሐዋርያውያት”
” ሐዋርያውያት ተኖናት” በሚል ርእስ የታወቁ በግሪክ ቋንቋ 85ና
በላቲን ቋንቋ ትርጉማቸው 84⁵³⁵ ተኖናት ማለት መሆኑን በቅድሚያ
መገንዘብ ይቻላል ።

የፍትሕ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ አል አሳል የተመረከባቸው እነዚህ
ቀናት ሲሆኑ ምንጭነታቸው ራሳቸው ሐዋርያት ስለመሆናቸው ያለው
ልምድ ቀደም ባሉት ዘመናት ለብዙ ጊዜ በምሥራቅ—በምዕራብም የቤተ
ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፍትና የቀኖናተ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት
ምርምርና ጥናት ርእስ ሆኖ ቆይቷል ።

ሀ. በምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን ባለው ልምድ መሠረት እነዚህ 85
ቀናት የሐዋርያት ትምህርትንና ሥርዐትን ይዘው ሆኖም በራሳቸው
በሐዋርያት በቀጥታ ተጽፈው ሳይሆኑ ሁኔታዎች ጋር ተጣጥመው
ከዚያም ልዩ ልዩ ድንጋጌዎችን አስፍረው የተቀረጹ ዕውቅ ቀናት
ናቸው ።

ለእነዚህ በ681 በትሩሎ የተሰበሰበው አምስተኛው—ሰድስተኛው
ዐቢይ ሲኖዶስ⁵³⁶ በሁለተኛው ቀናት እነዚህን 85 ቀናት በሐዋርያት
ትምህርት ላይ የተመሠረረቱ ግን በሐዋርያት ስም እየተነገሩ የመጡ
እውቅ የአብያተ ክርስቲያናት ቀናት መሆናቸውን አረጋግጦ አጸደቀ ።

5ኛ - 6ኛው ዐቢይ ሲኖዶስ እነዚህን ቀናት ባጸደቀበት በዚህ
ሁለተኛው ቀናት በእነዚህ 85 ቀናት በ85ኛው ቀናት የቅዱሳት
መጻሕፍት ተክታይ ሁነው የሚገኙትን “ትእዛዘት ዘሐዋርያት” ወይም
“ትእዛዛት ሐዋርያውያት” በመባል የሚታወቁትን ትእዛዛት ቤተ
ክርስቲያን የሐራጥቃዎች (ሐራጥቃ ኤረቲክስ፣ መናፍቅ የሚለው ግሪክ
ቃል /ትምህርት ተጨምሮባቸው በመገኘታቸው ውድቅ አደረጋቸው
ጣላቸው ።

534. ከዚህ 1ኛ 113-136

535. 49ኛው ቀናት እና 50ኛው ቀናት አንድ ቀናት ሁነው ተጨምረዋል ።
536. ይህን ሲኖዶስ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እታውቀውም አትቀበሉም፣ ምክንያቱም
ከእንደ ባሕርይና ዑዳት ባሕርይ አምነት ልዩነት ዘንድ የተጠራ ሲኖዶስ ለሐዋርያት
ቤተ ክርስቲያን አልተካፈለችበትም ነው ።

ይህም ሁኔታ እንደ “ትእዛዛት ሐዋርያውያት” የ85 ቀኖናት ርኅማኛነትን ከጥርጣሬ ላይ ጣለ ምክንያቱም ሁለቱም በሐዋርያት በሲኖዶስ ሥርዐት እንደተጻፉ ይቆጠሩ ነበርና ። ሆኖም ሲኖዶሱ ቤተክርስቲያንን እጅግ ያሳለብ ለነበረው ችግር ቀኖናቱን በማጽደቅና ትእዛዛቱን በመጣል መፍትሔ ሰጠ ።

ለ- በምዕራብ በሌላ በኩል አሁንም የእነዚህ ቀኖናት ከሐዋርያት መምጣታቸው ጉዳይ ለብዙ ዘመናት የተራራቀ አመለካከትን ይቆይታል ።

በመጀመሪያ የሮማ ሊቀ ጳጳሳት ጌላሲዮስ ቀዳማዊ /492 — 496/ ቀኖናት ሐዋርያውያት በሐዋርያት ስም የተላለፉ እንጂ ከሐዋርያት ያልመጡ ወይም በሐዋርያት ያልተጻፉ Liber Qui Appeatur canonum apostolorum Apocrypha) የሐዋርያት ቀኖናት መሆናቸውን በአዋጅ “De Libris Non Recien- dis) አመለከተ ።⁵³⁷ በተቃራኒው የሊቀ ጳጳሳቱ አዋጅ ይዘት ማለትም የቀኖናቱን ሁኔታ የሚመለከተው ክፍል በርግጥ በዚህ ሊቀ ጳጳሳት ስለ መታወጁ ያጠራጥራል ምክንያቱም ይህ ሁኔታ በቆዩ ብዙ የእጅ ጽሑፎች አይገኝምና ነው ።

በምዕራብ የመጀመሪያዎቹ 50 ቀኖናት ብቻ ነበሩ የሚታወቁት እነዚህም በ Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exiguui /500/ ተመዝግበው (Qui Dicuntur Apostolorum) “በአምስተኛው ስድስተኛው ሲኖዶስ ቅዱሳንና ስቡሐን ሐዋርያት” ስም በሚል ርእስ ተለይተው የሚታወቁ ሲሆን ⁵³⁸ 35 ቀኖናት ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ትምህርት ጋር አብረው የማይሄዱ ወይም የሚቃረኑ ሆነው በመገኘታቸው ተትተዋል ለምሳሌ ካህኑን በሽረትና ምዕመናኑን በውግዘት በመዛት የቅዳሚን ጾም የሚከለክለው 66ኛው ቀኖናት⁵³⁹ ምክንያቱም እንደሚታወ

537. De libris non recien- dis ለ.ቀ ጳጳሳት ጌላሲዮስ በDecretum Gratiani P.L. T. LIX ምድ 178 Mansi T.8 ምድ 150 152 Preuschen. Analecta, Kurzere Texte zur Geschichte der älten kirche und des kanones. Freiburg. 1893 ገጽ 154 የግርጌ ማስታወሻ 36 Hefel. Concilen Geschichte...T.I. ገጽ 719። ረገገሳይኛ ትርጉም Leclerq. Histoire des conciles 1869 T.I. ገጽ 644. F. Nau canons des apôtres paris E.D.T.T. II - 2 ገጽ 1606.

Bickell. Geschichte der kirchenrechts ገጽ 74

538. ቀኖና 2

539. አሁን ቀንን ወይም ከእንደ ቀን በስተቀር ቅዳሜን ሲጸም የተገኘ ካህን ደሻር፣ ምዕመን ከሆነ ይወገዝ ።”

ቀው በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ቅደሚ ይጻግልና ።

ስለዚህ ይህ ቆናና እንደ Ingratus Romanis Auribus ሆኖ ይቆጠራል ።

ቆይቶ ሊቀ ጳጳሳት አርሚዳስ (Hormidas) /514 — 523/ የጌላሲዮስን አዋጅ (De libris non recien- dis) እንደገና በአወጀበት ጊዜ ማለትም ቆይቶ ተጨማሪ ምንጻልባት 35 ቀኖናት ተሰርዘዋል ።⁵⁴¹

ስለዚህ የሐዋርያት ቀኖናት ሐዋርያዊ ምንጭነት ትውፊት ከላይ እንደተመለከተው (Centuriatores (II) magd- burg⁵⁴² በተባሉና በTurr- ianuና ተከታዮችም መካከል ወደ ከፍተኛ ኑፋቄ ደርሶ ግጭት እስከተከተለበት 15 — 16ኛው ምዕት ዓመት ድረስ የክርክር ርእስን ይዞ ቆይቶ ነበር ። ማለትም ይህን ትውፊት የፈተኞቹ በመጠራጠር የኋለኞቹ በመደገፍ ሲሆን በመጨረሻ ግን የኋለኞቹ ትምህርት ሊጸና ችሏል ።

ስለዚህ ዛሬ በምሥራቅም ሆነ በምዕራብ በተለየ ካቶሊክ (ቤተ ክርስቲያን) ቀኖናዊ ሕግ የማይለይ ክፍልን የያዙትን 50 ቀኖናት አስመልክቶ እነዚህ ቀኖናት በጽሑፍ በሐዋርያት እንዳልተቀረጹ ነገር ግን ከሐዋርያት ልምድ በአጠቃላይ ከጥንት ቤተ ክርስቲያን ትምህርት ልምድ እንደመጡ ያለውን ንድፈ ሐሳብ ተቀባይነትን አግኝቷል ።

3.1 ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመንና ቦታ

በመጀመሪያ እነዚህ ቀኖናት በራሳቸው በሐዋርያት ተጻፉ ማለት የተጻፉበት ዘመንም 1ኛው ምዕተ ዓመት /ዘመነ ሐዋርያት ማለት ይሆናል ግን ይህ አስተሳሰብ በታሪክም ሆነ በተግባር ድጋፍ አይኖረውም ።

የቀኖናት ሐዋርያውያት ዘመነ ሥርጭት በሁለት መልኮች ሊመረምር ይችላል ።

540. Petrus de marca &c concordia et imperii paris 1704 Bibl. III. cAp. 2. የግርጌ ማስታወሻ 3። Funk, Die Apostolischen konstitutionen ገጽ 74.

541. F.Nau. canons des apôtres D.C.T.I.II አምድ 1606። Morieul, Histoire de droit Byzantin. Paris 1848 T.1 ገጽ 193 Bickell, Geschichte uer Kirchenrech- tns ገጽ 75 Pitra juris ecclesiastici graecorumani ... T. ገጽ XLI.

542. ዕልቅና — መሪነት ለዘመናት የተከለለውን ቤተ ክርስቲያን ጋሪክ ከ10ኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ የሚጽፉ ጸሐፊት “Centuriatores” ተብለው ይጠራሉ ። P. Polmann Felecius illyricus, histoire de L’ église. R.H.E.T. 37 ገጽ 27 — ። G.G cross. The oxford. Dictionary. Of the christian church. London 1961 ገጽ 73

- 1/ Terminus a quo
2/ Terminus ad quem
Terminus a quo

የቀናናት ሐዋርያውያት ሥርዐት ማለትም በተቃረኑ መልክ ብቻ ይሆናል እነዚህ ቀናናት የተጻፉበትን ዘመን ለማየት የሚሞክረው ምክንያት ስለዚህ ሁኔታ የታሪክ ጸሐፍትና መምህራን ሕጋውያን ቀናናት አስተሳሰብ ንድፈ ሐሳቦች በጣም ተራርቀው ስለሚገኙ ነውና = የእነዚህ ቀናናት ችግሮች ጸሐፊዎች ወይም ተመራማሪዎች ሁሉም እነዚህ ቀናናት ሐዋርያውያት የሐዋርያት አለመሆናቸውን ቢስማሙም ነገር ግን መቼ እንደተጻፈ አይሰሙም ምክንያቱም እነዚህ ቀናናት የተጻፈበት ዘመን ከ1ኛው ምዕተ ዓመትና ከሁለተኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ጀምሮ እስከ 5ኛው ምዕተ ዓመት 4ኛው ዐቢይ ሲኖዶስ ይደርሳልና⁵⁴³

በራስ አስተሳሰብ ላይ የተመረኮዘ/የተያያዘ ንድፈ ሀሳብ የሐዋርያት ቀናናት የተጻፉበት ዘመን/ወይም እንደምንመለከተው ሰነዳዊነት/ሁለተኛው ምዕተ ዓመት መሆን ይኖርበታል ምክንያቱም በስም እንኳን ሳይሆን የነዚህ ቀናናት ሐዋርያውያት ብዙዎች ድንጋጌዎች ይዘት በ3ኛው ምዕተ ዓመት ሥራ ጽሑፍ ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ውስጥ ይገኛል⁵⁴⁴ 2ኛም. ቀናናት ሐዋርያውያት የተጻፉበት ዘመን 3ኛው ምዕተ ዓመት እንደሆነ ሊቆጠር ይችላል ምክንያቱም በተለየ በ3ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻና በ4ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ በቀጥታ በሐዋርያት ስም ቀናናትን ወይም በኢ ቀጥታ የቤተክርስቲያን ቀናናት፣ ቀናናተ ቤተ ክርስቲያንን ወዘተ. መጥቀስ ወይም ማንሳት ዘወትር አጋጣሚ ነበር ለምሳሌ የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት አለክሳንድሮስ (325) ቀናና ሐዋርያትን (12፣ 13፣ 14)፣ ጠቅሷል—ተጠቅሟል⁵⁴⁵ ትልቁ አትናቱዎስ ቀናናተ ሐዋርያትን (29-30) ጠቅሷል⁵⁴⁶ አውሳብዮስም ቀናናተ ሐዋርያትን (13)

543. Beveregius: Synodicon sive pandectae canonum 55. Apostolorum et Conciliorum ab Ecclesia Graeca Receptorum Oxford 1672. Achelis. Apostolischen Kirchenordnung. R.E.T.T. 78 739 Hefel - Leclerq, Histoire T. I. 78 613—615

544 ከዚህ 78 218-308

545. Θεοδωρήτου; Εκκλησιαστική Ιστορία Α': ἄκρον PARMETTER

P.G.T. 25 0° 284

546. Επιστολή Εγκύκλιος P.G.T. 25 0° 25

Απολογητικός κατ' Ἀρεσών P.G.T. 25 0° 284

አመልክቷል⁵⁴⁷ ትልቁ ባስልዮስ ቀናናት ሐዋርያውያትን (17፣ 25) ተጠቅሟል⁵⁴⁸ በዚህ መልክም በዚህ ጊዜ ክልል ውስጥ እነዚህ ቀናናት በልዩልዩ አብያተ ክርስቲያናት ዐበይትና ንዑሳን ሲኖዶሳት ተጠቅሰዋል ለምሳሌ ከኒቅያ ሲኖዶስ (325) ቀናናት 14፣ 15፣⁵⁴⁹

ነገር ግን በተቃራኒው ይህ ዘመን እነዚህ ቀናናት ሐዋርያውያት በብዛት ከላይ በተጠቀሱት ሲኖዶሳት እና ቀናናት ላይ ተመሥርተው የተቀረጹ መሆናቸውን በመደገፍ የተቀረጹበት ዘመን በ5ኛው ወይም በ6ኛው ምዕተ ዓመት መሆኑ ይደገፋል።

በ2ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻና በ3ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ በተለያዩ ቦታዎችና ጊዜያት ተጽፈው በመጨረሻ በአንድ አቀነባባሪ ሰው ተሰባስበው በአንድ ሰነድነት ሊዋሐዱና አንድ ወጥ ሰነድ ሊሆኑ የመጀመሪያውን ክፍል ቀናናት ሐዋርያውያት ይይዛሉ። ስለዚህ የጥንት አብያተ ክርስቲያናት ሲኖዶሳት፣ የቤተክርስቲያን አባቶች፣ ጸሐፍት ሐዋርያውያት ቀናናትን ወይም “ጥንታውያት ቀናናትን ወይም ቤተክርስቲያናዊ ሥርዐትን በሚጠቀሱበት ጊዜ በአንድ በኩል እነዚህን ዛሬ የሚታወቁትን ሐዋርያውያት ቀናናትን በሌላ በኩል በቅዱሳት መጽሐፍት የታቀፉትን ትእዛዛት ማለታቸው ነበር በሌላ አነጋገር በቤተክርስቲያን ተግባራዊ ሕይወት የተገኙትንና በቃል ሲያያዝ የተላለፉትን ቀናናት የላይኞች ቀናናትና ጸሐፍት ጥቅሶች የተመለከቷቸው የአባቶች ሥራዎችን ጨምረው ነበር የሚጠቅሱት።

በተቃራኒው Sebastien Drey የሌላው ትምህርት ቤት አስተሳሰብ ተወካይ ስለ ጥንቱ Codex Ecclesiae Primitivae) የነበረውን ንድፈ ሐሳብ በመጠራጠር ቀናናት ሐዋርያውያት በሁለት ሂደቶች እንደተቀረጹ አመለከተ⁵⁵⁰

1. ጁዮናስዮስ ንዑስ በ500 የተረጉማቸው 50 ቀናናት በ5ኛው ምዕተ ዓመት የተቀረጹ ሲሆኑ የቀሩት ሌሎች 35 ቀናናት ቆይተው በ6ኛው ምዕተ ዓመት ተቀርጸው ሁለቱም በአንድ ታቅፈው አሁን

547. De vitae constantni 78 61—62 ሕትመት Hickel, Geschichte der Kirchenrec. 78 109 P.G.T. 20 0° 1135—1137

548. Ἐπιστολή πρὸς Ἀμφιλόχιον καὶ 3.12 (Ἀρχαῖος Κανὼν ὑπηρεσίας) P.G.T. 32 0° 672 - 681

549. ቀናና 15 = ሐዋርያውያት ቀናናት 21፣ 22፣ 23፣ 24 ቀናና 2 = ሐዋርያውያት ቀናናት 80 ቀናና 5 = ሐዋርያውያት ቀናናት 12፣ 13፣ 32፣ ቀናና 6 = ቀናና ሐዋርያውያት ቀናና 34

550. S. Drey, Neue Untersuchungen “Über Die-Konstitutionen Und Kanonen Der Apostel. Tübingen 1832 78 403

ያላቸውን ትርጽ ይዘዋል ይላል =

S. DREY የጥንት ቤተ ክርስቲያን “Codex Canonum primitivae” የሚባለውን ሰነድ እንደግታውትና ለዚህም እንደ አልተጠቀመችበት ተናገረች ሐዋርያውያት የሚለው ጥቅስም በጥንቱ ዓይነት ሁኔታ እንደ ዓይነት መድበለ ተናገረች ሐዋርያውያት ግለት እንደአልነበረ ነገር ግን በትዲሳት መጻሕፍት ከሚገኙ ትእዛዛት ሐዋርያውያት ወይም ከጥንት ቤተ ክርስቲያናዊ ልምድ (ዘመነ ሐዋርያት ልምድ) ጋር ግንኙነት እንደነበረው ይደነገራል ⁵⁵¹

ከዚህም የተነሳ የነዚህ ተናገሩት ሐዋርያውያት አብዛኞቹ ክፍሎች ከሚከተሉት ተናገሩት ተወስደዋል =

ከዲድስትልያ ዘሐዋርያት (3ኛው ምዕተ ዓመት) ⁵⁵²

ከኒዎቲሳርያ (አዲሷ ቲሳርያ/315) ⁵⁵³

ከኒትያ /325/ ⁵⁵⁴

ከአንጾኪያ /341/ ⁵⁵⁵

ከላኦዶትያ /372/ ⁵⁵⁶

ከቱስጥንጥንያ /381/ ⁵⁵⁷

ከቱስጥንጥንያ /394/ ⁵⁵⁸

ከኬልቲዶን /451/ ⁵⁵⁹

ከመስሙ ኢግናጢዮስ ወደ ረሊጽበዮስ መልእክት 5ኛ ምዕተ ዓመት) ⁵⁶⁰

ከትእዛዛት ሐዋርያውያት (5ኛው ምዕተ ዓመት) ⁵⁶¹

ከታላቁ ባስልዮስ ተናገሩት ⁵⁶²

551- H. Leclercq: *Cannons Apostoliques* D.A.C.L.T. 112 1917 ፀጥድ

552- ተናገሩ 41 42

553- ተናገሩ 19

554- ተናገሩ 20 23 : 79

555- ተናገሩ 7 15 : 27 : 32 : 40 : 75

556- ተናገሩ 44 : 70 71

557- ተናገሩ 74

558- ተናገሩ 28

559- ተናገሩ 26 : 66 : 72 : 80 : 82

560- ተናገሩ 69-70

561- ተናገሩ 1-2-6-7-19-25-32-46-48-50-52-59-63-65-78

562- ተናገሩ 24

እነዚህ ተናገሩት በ5ኛው ወይም በ6ኛው ምዕተ ዓመት እንደተጻፉ የሚደግፈውን የDrey ንድፈሐሳብ ለምሳሌ F.funk እና J.W.Bickell ከአንድ አንድ መሻሻያዎች ጋር ተቀበሉት = F.Funk. የጥንት ቤተ ክርስቲያን ትጠቀምባቸው የነበሩ በተለየ ተናገሩት ሐዋርያውያትን ጨምሮ የያዘ Codex Canonum Ecclesiae Primitivae የሚባል ሰነድ እንደነበረ የሚያስተምረውን የBeveregiusን ደፈሐሳብ ድጋፍ እንደ ሌላው አድርጎ በመቁጠር ጣለው እንደዚሁም ከ4ኛው ምዕተ ዓመት በፊት እነዚህ ተናገሩት ነበሩ የሚለውንም አስተሳሰብ ነተፈ ⁵⁶³ P.J.W. Bickell አመለካከትም ተመሳሳይ ነበር =

Bickell እነዚህ ተናገሩት ሐዋርያውያት በሁለት ሂደቶች እንደተፈጠሩ አድርጎ የሚተበለውን ትምህርትን ውድቅ አደረገ ⁵⁶⁴ ስለዚህም እነዚህ ተናገሩት ሁለት የተለያዩ ሥራዎች ሳይሆኑ አንድወጥ ሥራዎ ብቻ መሆናቸውን ደገፈ : ስለዚህም 50 ተናገሩት የአንድ ጸሐፊ እና 35 የሌላ ጸሐፊ ሳይሆኑ 85 ተናገሩት ባለንድንት

የአንድ ጸሐፊ ዝግጅቶች መሆናቸውን ደገፈ ⁽⁵⁶⁵⁾ ይህንም F.funk የደገፈው አመለካከት ነው = ⁵⁶⁶

ሆኖም የBeveregius ግንዛቤ አነሰም በዛ ወደ እውነተኛው የእነዚህ ተናገሩት ታሪካዊ ቁም ነገር የተቃረበ ይመስላል = ምክንያቱም በመጀመሪያው እነዚህ በምርምር ላይ የሚገኙ ተናገሩት የሐዋርያት ሥራዎች መሆን አይችሉም ከዚህም በመነሳት የዘመነ ሐዋርያት ሥራዎች መሆን አይችሉም = ናቸው የሚያስኘው በሐዋርያት ስም መጠራታቸው ብቻ ነው ምክንያቱም “ሐዋርያ” “ሐዋርያት” የሚለው ቃል ወይም “ሐዋርያዊ” “ሐዋርያውያን” የሚለው ትጽል በጥንት ቤተ ክርስቲያን ለሐዋርያ ወይም ለሐዋርያት ብቻ የሚሰጥ አልነበረም ነገር ግን ለቤተ ክርስቲያን አባቶች ግለትም በ13ኛው መጨረሻና በ14ኛው መጀመሪያ ምዕተ ዓመት የነበረ ንስጥርሳዊ ሶርያዊ ሱርለጣዊ ጸሐፊ በጥንት ቤተክርስቲያን ኦኢስ ቆጶሳት “ሐዋርያት” ተብለው ይጠሩ እንደነበር እንደ አመለካከተው ለኦኢስ ቆጶሳት ይሰጥ ነበር ⁵⁶⁷

563- F.Funk: *Die Apostolischen kostitutionen* 18 180

564- J.W Bickell *Geschichte Der Kirchenrechts* 18 75

565- J.W. Bickell *Geschichte der Kirchenrechts.* 18 82

566- Funk. *Apostolischen kostitutionen* 18 108

567- A. Maio, *Scriptorum* 18 6-8

ነገር ግን ዘጥንት ቤተ ክርስቲያን Codex Caponum Ecclesiae Primitivae ማለትም ቀኖናት ሐዋርያውያት አንድ ክፍልን እንደያዙ የሚቆጠረው ሰነድ እውነት እንደሌለው የሚደግፍ ሆኖ አልተገኘም ምክንያቱም እስከምናውቀው ድረስ በአንድ በኩል ይህን የመሰለ በቤተ ክርስቲያን ሕግ ምንጮች አልተጠቀሱም በሌላም በኩል በራሳቸው ቀኖናት ሐዋርያውያት እንደእነዚህ ሁነው ሊረዱ የማይችሉ ሁነው አልቻሉም ።

ቀኖናቱ ስለተጻፉበት ዘመን ከአሉት ንድፈ ሐሳባቸውም ሁኔታዎች አልፎ ራሳቸው የቀኖናቱ አንድ አንድ ድንጋጌዎች ቀኖናቱ የተጻፉበት ዘመን አለመሆኑን ያሳያሉ ምክንያቱም ቀኖናቱ በዘመነ ሐዋርያት ከነበረው የቤተ ክርስቲያን ልምድ ጋር የማይሄዱና ያልታወቁ ድንጋጌዎችን ይዘዋል ለምሳሌ በሌሃስቱ አሠራር ከህነት (ኤጲስ ቆጶስና ቅሰናና ዲቄና) ትእዛዛት⁵⁶⁸ ስለ ንዑሳን መዕርጋት ከህነት ንፈቀ ዲቄና አናጉኒስ ጢስነትና መዘምርነት⁵⁶⁹ ።

ስለ አርብዐ ጾም⁵⁷⁰ ፋሲካን ከአይሁድ ፋሲካ ጋር አብሮ ስለ አለማከበር⁵⁷¹ ስለ ዐርብና ረቡዕ ጾም⁵⁷² ስለ አውራጃዎች ሲኖዶሳት ጥሪ⁵⁷³ ስለ መናፍቃን -- ሐራጥቃዎች) ጥምቀት⁵⁷⁴

568. ቀኖና 7-25-44-45-51-53-61-68-69-70

569. ቀኖና 43-69 የእናጉንዞጢስ ሲመተ ግዕርግ በሁለተኛ ምዕተ ዓመት መጨረሻ ተገልጧል ።

ጠርጦልያኖስ Praescript cap 41 : እውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 4-3 የንፍቀ ዲያቆን ሲመተ ግዕርግ የተከሰተው በ3ኛው ምዕተ ዓመት ነው እውሳብዮስ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ 4-3 የመዘምር ግዕርግን በሚመለከት ትእዛዛት ሐዋርያት 3 ።

570. ቀኖና 69 በ2ኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ የነበረው የፑጥሩኖስ ኤጲስ ቆጶስ ኢሪኔምስ የፋሲካ ጾምን ጊዜ የሚወስን ቀኖናዊ ትእዛዛዝ እንደነበረ ያውቅ እንደአልነበረና ስለዚህም ልዩነት እንደነበረ ያመለክታል ። የኢሪኔምስ መልዕክት ለርሜ ኤጲስ ቆጶስ ቢክቶር እውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 5-24 በ3ኛው ምዕተ ዓመት የነበረ ዲዮናዕዮስ (ዲዮኒዕዮስ) የእስክንድርያው ቤተ ጳጳሳት/ፓትርያርክ የፋሲካ ጾም ጊዜ ቢ6 ቀን አይበልጥ እንደነበረ ይነጋገራል ። የሚዮናዕዮስ መልዕክት ለፔንጻፖሊስ ኤጲስ ቆጶስ ባሲሊዲስ እውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 7-26

571. ቀኖና 7-70 ምክንያቱም የትንሽ እስያ አብያተ ክርስቲያናት በ2ኛው ምዕተ ዓመት የፋሲካን በዓል ጳጳሳን ወር (ሚያዝያ) 1 ቀን ከአይሁድ ጋር ያከብሩ ነበር ። የኢሪኔምስ መልዕክት ለርሜ ኤጲስ ቆጶስ ቢክቶር እውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 5-24

572. ቀኖና 68

573. ቀኖና 37

574. ቀኖና 46

ነገር ግንም ከ3ኛው ምዕተ ዓመት በኋላም ሥራ ሊሆን አይችልም ምክንያቱም በተደጋገሚ እንደተወሰነው በሲኖዶሳትም ሆነ በቤተ ክርስቲያን አባቶች የተጠቀሱት ሐዋርያውያት ቀኖናት ጥቅስ ሌላ ሊሆን አይችልም ከሐዋርያውያት ቀኖናት በስተቀር ።

ስለዚህ ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን በአንድ በኩል በ2ኛው ምዕተ ዓመት ሁለተኛው ክፍለ ዘመን መካከል እንደሆነ በሌላም በኩል ወደፊት እንደሚታየው በ400 ዓመት አካባቢ እንደሆነ ይደገፋል ። ምክንያቱም በመጨረሻ እነዚህ ቀኖናት “ትእዛዛት” ሐዋርያውያት” የሚባሉት ትእዛዛት ሐዋርያት የ47ኛው ምዕራፍ ብቻ አባሪ ሁነው ይገኛሉ ። የህን የመጨረሻውን ምዕራፍ ብቻ አይደለም ይዘው የሚገኙት ነገር ግን በቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር መዝገብ እነዚህን ትእዛዛት ይዘው ይገኛሉ⁵⁷⁵ ይህም ማለት ከቀኖናት ሐዋርያውያት የጽሕፈት ዘመን ጋር የተያያዘ ነው ። ይህም ጊዜ በ400 ዓመት አካባቢ ሲሆን ሲታሰብም ምንም ቢሆን ከዚያም በኋላ ነው ሊሆን የሚችለው ። “ሐዋርያውያት ትእዛዛት” Constituições Apostolicas ወይም ትእዛዛት ሐዋርያውያት Constituciones Apostolorum የቤተ ክርስቲያን ሕይወት በሚደነገግባቸው የአብያተ ክርስቲያናት (በሲኖዶሳትና አባቶች) ቀኖናት መካከል አለመያዛቸው ወይም አለመመደባቸው ቢኖርም ለቤተ ክርስቲያን ሕገገታት ምንጮች ከፍተኛ ግምት ያለውን ክፍል ይዘው ይገኛሉ ።

በታሪክ ሐዋርያውያት ቀኖናት ዛሬ በሚገኙበት መልካቸው አንድ ወጥ ሰነድን አልያዙም ነበር ምክንያቱም እነዚህ ቀኖናት ምን አልባት በጥንት ጊዜ ሦስት የተለያዩ መድበላት ቀኖናት ሁነው ግን የተወሰነ ሰምን ሳይዙ ይገኙ ነበር ።

ሆኖም ያሰባሰባቸው ማን እንደሆነ ባይታወቅም በአንድ በኩል አፖሊኖርዮስ Apolinarius እንደነበር ወይም አርዮሳዊው ሰውር ኢግኖ ጢዮስ አሰባሰቡ የአሁኑን ቅርጽ ለማስያዝ በአንድ ሰነድ አቀናጅቷቸዋል ይባላል ።

1. ከእነዚህ መድበላት ቀኖናት የመጀመሪያው መድበል ቀኖናት

575. ቀኖና 85 “በእኔ ተልግንጦስ ለእኔ ተልግንጦስ ለእኔ ተልግንጦስ ለእኔ ተልግንጦስ”
Καὶ αὖ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ κλημέντος
ἐν οὐκῶ βιβλίοις προεφωνημέναι

ትምህርተ ሐዋርያት/ዲድስቅልያ ዘሐዋርያውያት⁵⁷⁶ የተባለውን ቀናና ዊስነድ ምንጭ አድርገው የተዘጋጀት የመጀመሪያዎቹ ስድስት መጻሕፍትን ይይዛል = ልዩ ልዩ ቅንጅቶችና ቅንብሮች ተደርገውባቸው እያንዳንዱ መጽሐፍ በምዕራፎች እንዲከፈል ተደርጓል ።

ስለዚህ 1/ የመጀመሪያው መጽሐፍ 10 ምዕራፎችን ሁለተኛው 63፣ ሦስተኛው 20 አራተኛው 14 ፣ አምስተኛው 20 እና ስድስተኛው 30 ምዕራፎችን ይዘው ይገኛሉ ።

2/ ሁለተኛው መድበለ ቀናናት 49 ምዕራፎች ያለውን ሰባተኛውን መጽሐፍ ሲይዝ ከእነዚህ 49 ምዕራፎች 32/1-32/ ምዕራፎች ምን አልባት በሁለተኛው ምዕተ ዓመት ሁለተኛው አጋማሽ ላይ በሶርያ ወይም በእስክንድርያ ከተጻፈ “ትምህርተ 12 ሐዋርያት ለአሕዛብ” ዲድስቅልያ ዘ ፲ ወ ፲ ሐዋርያት” ላይ እንደተመሠረተ ይደገፋል⁵⁷⁷

3) ሦስተኛው መድበለ ቀናናት 46 ምዕራፎችን ይዞ የሚገኘውን ስምንተኛውን መጽሐፍ ይዞ ሲገኝ ከዚህ ጋር 47ኛውን ምዕራፍ ይዘው 85 ሐዋርያት ቀናናት አባሪዎች ሁነው ይገኛሉ ።

የመጀመሪያዎቹ ሁለት ምዕራፎች (1-2) እንደ ጊዜ “ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ” ሌላ ጊዜ “ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ”⁵⁷⁸ በሚል ርእስ የሚታወቀውን ስለ ጸጋ መንፈስ ቅዱስ የሚናገረውን የአቡሊዲስ ሥራ ምንጭ ያደርጋሉ ።

የሚከተሉት 25/3-37/ ምዕራፎች ቅዱሴ ቀለሚንጦስ የምትባል አንጾኪያዊ ቅዱሴን ፡ ጸሎትን ዘወትር ወይም የቀላሚንጦስ ትእዛዝ?⁵⁷⁹ የመጨረሻዎቹ 19 ምዕራፎች /28-46/ ልዩ ልዩ ቤተ ክርስቲያናውያን ቀናናትን እና እንደ ተቀጽላ ሆኖ የሚቆጠረው 47ኛ ምዕራፍ 8፣ ሐዋርያውያት ቀናናትን ይይዛሉ ።

ከዚህ ላይ ሐዋርያውያት ትእዛዛት የሐዋርያት ሥራዎች እንደ አይደሉና ስለዚህም የዘመነ ሐዋርያት ሥራዎች እንደአልሆኑ ሁሉ ስለ ሐዋርያውያት ቀናናት የተሰነዘረው አመለካከት ከዚህም ላይ ይሰራል ።

576- ከዚህ 1ጽ 219-239

577- ከዚህ 1ጽ 213-214,139

578- ከዚህ 1ጽ 219-239,181-192

579- J.T.S. 1915. 1ጽ 323

ሲሆንም ቅሉ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ጥንታውያን የቤተ ክርስቲያን ሥራዎች ቢሆኑም በወሰጣቸው ክተያዙት ምሥጢራት የተነሳ ለሁሉም እንዳይደርሱ ስለ ተደረጉ በስፋት ሊታወቁ አልቻሉም ነበረ ...⁵⁸⁰

ስለዚህ የሐዋርያውያት ትእዛዛት ዘመነ ጽሕፈት (500) እስከ አሁን በተደረጉ ምርምሮች መሠረት በታሪክ ጸሐፍትና ቀናናት ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት የተለያዩ ጊዜ ሆኖ ተገኝቷል ። “ትእዛዛት ሐዋርያውያት 47ኛውንም ምዕራፍ በያዙት 85 ሐዋርያውያት ቀናናት መዝገብ ከሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ጋር ከተመዘገቡት መጻሕፍት ጋር ተመዝገበው ይገኛሉ። ነገር ግን 5ኛው—6ኛው ዐቢይ ሲኖዶስ በሁለተኛው የግጽደቲያ ቀናና በውስጣቸው ስሕተትና ባዕድ ትምህርት አለባቸው በግለት እነዚህን “ትእዛዛት ሐዋርያውያት” አላጸደቀም ምክንያቱም ቀናናቱ 581

580. "... ὅς οὐ χρήσθη- σιεύειν ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐταῖς

ἔμυσται” (ሐዋርያውያት ቀናናት 85 = እነዚህ ትእዛዛት Apocrypha Arabica Kitaabal Magli ወይም The Book of the Rolles’ One of the Books of Clement ከምሥጢራት የተነሳ ለምዕራፍን እንዲያበቁ ከታህተቡት ከቀለሚንጦስ መጻሕፍት እንዲጋር ይመሳሰላሉ P.O.T. 10 1ጽ 1 — 58

A. Harnack, die lehr der zwölf Apostel 1ጽ 241.

F Funk, Die Apostolischen konstitutionen 1ጽ 70 — 96 116—118 161—64

311 — 314

581-ὅ ἐπειδὴ ὁ ἐν τοῦτοις κανόσιν ἐπτελέται δέχεσθαι ἡμᾶς τὰς τῶν αὐτῶν ἀγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος διατάξεις, αἷς τι- σι πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπιλύμα τῆς Ἐκκλησίας νόθα τινά καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν, τὸ εὐκρεπὲς κάλλος τῶν θεῶν δογματῶν ἡμῖν ἀμαυρώσαντα, τὴν τῶν τοι- οδῶν διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα πρὸς τὴν χριστιανικωτάτην κοινῆς οἰκοδομὴν καὶ ἀσφάλειαν, οὐδα- μῶς ἐγκαίνιοντες τὰς αἵρετικὰς ψευδολογίας νοήματα, καὶ τῇ γνησίᾳ τῶν ἀποστόλων καὶ ὁλοκλήρῃ διδασκίᾳ ἁποσυνέχοντες⁵⁸¹ A. Αλιβιζάτου: Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες 7ጽ 75 7ጽ Ἐπιφανίου κατ’αἱρέσεων P.G.T. 41 0ፆ 836

ለምሳሌ በእነዚህ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ገብተው ስለተገኙት ባዕድ/ሰሐተት ትምህርቶች ንዑስ ክርስቲያን ከመጠቀሙ በፊት መመስከር ያለበት በሰባተኛው መጽሐፍ 41ኛ ቀኖና የሰፈረው ጸሎተ ሃይማኖት ተመልክቷል።⁵⁸² ቢሆንም በዚህ የመጀመሪያው የኒቅያ ዐቢይ ሲኖዶፍ በጉባኤ በሲኖዶሱ ላይ በተገኙ አባቶች በጸደቀ ጸሎተ ሃይማኖት “ዘዕሩይ ምሳሌ” የሚለው ኃይለ ቃል አይገኝም⁵⁸³ በተቃራኒው “እስመ አልቦ ግሕለትን ለመንግሥቱ” ተይዞ ይገኛል።

የኒቅያ የመጀመሪያው ዐቢይ ሲኖዶስ “ጸሎተ ሃይማኖት” በሁለት ግልጽ መሠረት ነገሮች ግድፈትና ውሰክት ተሻሽሎ መጥቷል። በዚህ በተጠቀሰው በትእዛዛቱ ሰባተኛው መጽሐፍ (ምዕራፍ) በጸሎተ ሃይማኖት ላይ የሚታየውን መሻሻል ያደረገው በ341 በአንጾኪያ የተሰበሰበው እውሳቢያኖሳውያን ተብለው የሚጠሩ ክፍሎች ሲኖዶስ እንደነበረ ይደገፋል።⁵⁸⁴ “የሐዋርያውያት ትእዛዛት” ጸሐፊ ከታወቁ እውሳቢያኖሳውያን አንዱ እና ጊዜውም ከ341 በኋላ እንደሆነ ይቆጠራል።

“ሐዋርያውያት ትእዛዛት” ለመጀመሪያ ጊዜ በግሪክ ቋንቋ ተጽፈዋል። በ1863 በላቲን ቋንቋ (ሮማይስጥ) ተተርጉመው በ1578 በFr. Turrianus ታተሙ በዚያም በP.G.⁵⁸⁵ እና mansi ታቅፈዋል።⁵⁸⁶ የተሟላ ሕትመት እንደሆነ ተቀባይነትን ያገኘው በF. Funk የተደረገው ሕትመት ሲሆን በF. Funk ታትሞ የሚገኘውን ሰነድ ከዚህ ሕትመት ተወስዶ ነው።⁵⁸⁷

ስለ ሐዋርያውያት ትእዛዛት በርከት ያሉ ጥናቶች መደረጋቸው ቢታወቅም ከዚህ ማመልከቱ አስፈላጊ ሆኖ አልታየም ሆኖም የበለጠ ለመረዳት ለሚፈልግ ሰው የQuasten ጥናትን መመልከት እንዲችል

582. ሃረ ሰሐገናት ጥቶት ጊዜ “ጸሎተ ሃይማኖትን” Σύμβολον τῆς πίστεως የክርስትና አባት ይደገማል።
583. ዘዕሩይ ምሳሌ Ὁμοῦσῶλον የሚለው ኃይለ ቃል የኒቅያ ትዕዛዝ ሲኖዶስ ውሳኔ ዐምድና ድድ ነበር።
584. ሰታራጥስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ A. 18.
584. Γ. Δέρβου: Χριστιανική Γραμματολογία T.B. 78 710-766.
[P.G.T.I ሰምድ 500 — 1156
585. MANSI. T. I ሰምድ 256 — 296
586. F. Funk didascalia et constitutiones apostolorum-paderborn 1905.
586. F. Funk didascalia et constitutiones Apostolorum paderborn 1905
Quasten, Patrology, T.II

3.3.2. ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን መቆሚያ—መዳረሻ ጊዜ፤

ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን መቆሚያን Terminus ad Quem አስመልክቶ ያለው ችግር እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበትን ዘመን መነሻን Terminus a quo በሚመለከት ያለውን ችግር አይመስልም ምክንያቱም ይህ Terminus ad quem ወታወቁ የጊዜ ምልክቶች አሉትና ነው።⁵⁸⁸

አንደኛ 500 ዓ.ም ዲዮናስዮስ ዘይንዕስ ከ85 ቀኖናት የመጀመሪያዎቹን 50 ቀኖናት ከግሪክ ቋንቋ ወደ ላቲን—ሮማይስጥ ቋንቋ የተረጎመበት ዘመን ነው።⁵⁸⁹ ሁለተኛ የአንጾኪያ ሊቀ ጳጳሳት—ፓትርያርክ—ሳይሮስ በ520 ዓ.ም በመልእክቱ “በተለሚንጦስ ለአሕዛብ የተላኩ ትእዛዛት” በሚል ርእስ 21-23 ሐዋርያውያት ቀኖናትን ያወሳል። የኒቅያአንደኛ ዐቢይ ሲኖዶስ ቀኖና አንድ እና ቀኖና ዘጠኝ በእነዚህ ቀኖናት ላይ የተመሠረቱ መሆናቸውን ይደግፋል።⁵⁹⁰

ሦስተኛ የቁስጥንጥንያ ሊቀ ጳጳሳት /ፓትርያርክ /565-577/ ዮሐንስ ማዕምር በመድበለ ቀኖናቱ/ብሔረ ሕግ ወቀኖና—Nomocanon: የጌታ ቅዱሳን አርድእትና ሐዋርያት በቀለሚንጦስ አማካይነት 85 ቀኖናትን ሠሩ በሚል ርእስ 85 ቀኖናትን አስፍረዋል።⁵⁹¹ እነዚህ ቀኖናት በሐዋርያት ተዘጋጅተው በቀለሚንጦስ አማካይነት እንደተላኩ ይደገፋል።⁵⁹²

589. ከዚሁ 78 154-156
590. E.W. Brooks: The Sixth Book Of The Selected Letters Of Severius Patriarch Of Antioche In syriac Version Of Athanasius Of Nisibis 1902 T. II 78 463—464 የእንግሊዝኛ ትርጉም 1904 T II ክፍል 11 78 409—412 F. Nau, Canons Des Apôtres. D.T.C. II ሰምድ 1606
591. ዮሐንስ ማእምር ብሔረ ሕግ ወቀኖና ሕትመት Nomocanon/1671 voellii et Justelli, Bibliotheca Juris Canonici T.II. 78 501
592. Bickell. Die Geschichte Der Kirchenrechts. 78 76 Funk, Die Apostolischen konstitutionen. 78 192

እነዚህ ከዲዮናስዮስ ዘይንዕስ እና ከአንጾኪያ ሲቀጻጸሩት—ፓትርያርክ ባዊሮስ ጋር በአንድ ወቅት በዮሐንስ ማእምር ብሔረ ሕግወቀኖና Nomo Canon የተያዙት 85 ቀኖናት መሆናቸው ታውቆ ጸደቁ ። ስለዚህም እነዚህ ቀኖናት በሐዋርያት የተሰጡ ስለመሆናቸው በቢዛንቲን የቆየው ልምድ ፡

Τό δέ έσοδαί πιστεύομεν εἶπερ η τών Ιερών Κανόνων παρὰ τῆς φυλαττοῖτο, ἤν οἱ τέ δικαίως υμνούμενοι καί προοκινηταί καί αυτοπάται του Θείου Λόγου παραδέδωκεν Ἀπόστολοι καί Ἅγιοι Πατέρες εφύλαξαν τέ καί υφώλησαντο // 593

ከብዙ ጸሐፍተና መተርጉማን ተዋግደነትን አግንተዋል ። ስለዚህ ሐዋርያውያት ቀኖናት ከ500 ዓ.ም ጀምሮ በቤተ ክርስቲያን ሕይወት በስፋት ለመታወቅ እንደመቻላቸው መጠን ይህ ጊዜ /500ዓ.ም/ እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን ሊያልፈው የማይቻልበት ዘመ, terminus ad quem/ሆኖ ይቆጠራል 594

ሌላው የቀኖናቱ ችግር ርእስ የቁጥራቸው መጠን ነው ምክንያቱም በልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች የእነዚህ ቀኖናት ቁጥር አንድ ጊዜ 50 ወይም 76 ሌላ ጊዜ 81,83 ወይም 84 የታወቀውም 85 እየሆነ መገኘቱ ይታወቃልና ። በመጨረሻ በክልቄዶናዊት ቤተ ክርስቲያን በ500 ዓ.ም አካባቢ በዮሐንስ መተርጎም የተጠቀሰው 85 ቀኖናቱ ቁጥር እና በ5-6ኛው የትሩሎሲኖዶስ 2ኛ ቀኖና የጸደቀው ይህ አሐዝ ሲጻፍ 595 በኢ.ኬልቄዶናውያት የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት በዐረብኛ ተናጋሪዎች መለካውያን ዘንድ በፍትሐ ነገሥቱ መቅደም የተጠቀሰው 82 ወይም 83 ቀኖናት ጸንቷል 596

በተመሳሳይ ሁኔታ በምዕራብ ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ዘዲዮናስ ዮስ ዘይንዕስ የተረጎሙት 50 ቀኖናት 597 እና 84 ቀኖናት 598 ይገኛሉ ።

593. Voelli e Iustelli. Bibliothecae Juris canonici I II 78 604

594. Fulton John. Indes canonum-Greek text, an english translation and complet digest of the entire canon law. M.Y 1892 78 52

595. Πάλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Τ.Α. 78 5-335, Τ.Β. 78 1-113.

596. Α. Αλιβεζάτου: Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες 78 75

597. Mansi T. I 30-48

598. Mansi. T.I 40-66

ሆኖም በምሥራቅና በምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት ይፋ መድበላት ቀኖናት መካከል የ84 599 እና 85 200 ቀኖናት ይዘታዎች መካከል የታየው ልዩነት በይዘት ሳይሆን የቁጥር መሆኑ ግልጽ ነው ። ስለዚህም የተለየ ምርምር ማድረግ አይታይበትም ነገር ግን በቁጥራቸው የተከሰተው ልዩነት ከ47—85 ይጀምራል 601

ነገር ግን በማንሲ (Mansi) ሕትመት ይህ ልዩነት የቁጥር ልዩነት ነው ይህም በ12ኛው ቀኖናና በ13ኛው ቀኖና መካከል ማለትም ሁለቱ ቀኖናት አንድን ቀኖና 12ኛ ቀኖናን ይዘው በመገኘታቸው መሆኑ ይታወቃል 602

በታቃራኒው መስመር በኢ.ኬልቄዶናውያት የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ከትርጉም ወደ ትርጉም የቀኖናቱ ቁጥሮች ብቻ ሳይሆኑ የይዘታቸው ልዩነት ከፍተኛ ነው ።

ስለዚህ ልዩ ልዩ በተለይ የምሥራቅ ቋንቋዎች ትርጉማቸውን አስመልክቶ የሚዘረዘሩት ቀኖናት ግድፈት ፡ ተጨማሪ ሐተታ ፡ ጭምቀት ወይም ከፍፍል በከፍተኛ ደረጃ ይታይባቸዋል 603

3.3. ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ቦታ፡

ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት Ἀποστόλων ለመወሰን ለማግኘት ቀላል አይደለም ምክንያቱም እነገሩ 78 1-74. ሐዘንድ/ብትወሰን ጊዜ እንደ አለመጻፋቸው ሁሉ በአንድ ῥών Κανόνων ቦታም አልተጻፉም ፡ ስለዚህም ማለት የሚቻለው ምን ዓልባት በቃል ሲያያዝ በመጣ የሐዋርያት ትምህርት ሳይ በመመሥረት በልዩ ልዩ ስፍራዎችና ጊዜያት እየተቀረጹ—እየተነደፉ መጥተው በመጨረሻ በአንድ አቀነባባሪ ሰው ወደ አንድ ወጥ ሰነድነት ሊዋሐዱ ችለዋል ነው ። ወደፊት እንደምንመለከተው በሶርያ በ400 ዓ.ም 604 በሶርያ ሚቄዶንያ ቀመረ ዘመን “Octobrios” ጥቅምት

599. Mansi. T.I 30-48

600. Πάλλη-Ποτλή, Σύνταγμα Τ.Β. 78 1-112.

601. P. Pitra. Juris Ecclesiasticorum Graecoromanum.

602. Mansi T.I. ፀምድ 30 - 48

603. በተለያዩ የእጅ ጽሑፎች ስለሚገኙ ሌሎች የቁጥሮች ልዩነቶች

604. ከዚሁ 78 158

የሚለው የወር ስም “Upereberetaios”⁶⁰⁵ ሁኖ ከሚገኝበት 37ኛ ቀናና መሠረት መደምደሚያው ወደ መሆን ሊደረስበት ይችላል⁶⁰⁶

3.4. የሐዋርያውያት ቀናናት ጸሐፊ :

በቤተ ክርስቲያን ሕይወት ሲያያዝ ሰመጣው ልምድ—ትውፊት መሠረት ተቀባይነትን እግኝቱና ፀንቶ ከቆየው አስተሳሰብ ወይም ልምድ አንፃር ሐዋርያውያት ቀናናት አሁን በሚገኙበት ቅርጻቸው የጻፉቸው—ያዘጋጁቸው ወይም ያቀነባበራቸው ሰው ማን እንደነበር ባይታወቅም ቅሉ እንደ ሰው /ግለሰብ/ እንደነበር ነው መረዳት የሚቻለው = ይህም ስም የለሽ /ስም አልባ ጸሐፊ እነዚህ ሐዋርያውያት ቀናናት አባረዎች ሁነው የሚገኙባቸው “ሐዋርያውያት ትእዛዛት”ን ያሰበሰበው ሰው እንደነበረ ይታመናል = ይህም ሰው ዝነኛው አርዮላዊ Apolinarius ለ ሊናርዮስ መስመ ሊግናጢዮስ አፖሊናርዮስ(pseudoigntius, apōlinarius) ስድስት አዋልድ መልዕክቶችን የጻፈውና በባት እውነተኛ መልዕክቶችን ያዘጋጀ እንደነበረ⁶⁰⁷ ይታሰባል = ይህም በው እነዚህን ሐዋርያውያት ቀናናት ከአቀነባበረ በኋላ በሌሎችም ቀናናት እንደተደረገው ሁሉ

605. በፃመቱ በሁለተኛው ወር የኢ.ሳ. ቆላሳት ሲኖዶስ ይደረግ

δεύτερον τοῦ ἐπὶ ἐκείνῃ ἡμερᾷ γίνεσθαι τῶν ἐπι-
σκόπων καὶ ἀνακριέτων ἁλλήλων ἡ γῆρ. /.../ τῆς εὐσεβείας
καὶ τῆς ἐμπέπτασας Ἐκκλησιαστικῆς λογιᾶς, διελύ-
τωσαν ἅπαρ μέν τῆς τετάρτης εβδομάδος τῆς Πεντηκοστής
δευτέρα δὲ ὑπερβερέταιος δωδεκάτης. ὁκτώβριος = Ὑπερβερέταιος

606. Beveregius, Studicum De Canonibus Apostolici: Catelerius, Pateres
Apost. 1724 T.I. 78 432. Beveregius: Codex Canonum T-II Appendice 78 1
Funk. Die Apostolischen Constitutionen 78 191.

Bardy: Canons Apostoliques D.D.C.T.II 78 1288. Nau. Canons des
Apôtres D.I.C.T. 22 78 1605

607. Funk: Didascalia Apostolorum: II 78 604

Funk: Die Apostolischen Konstitutionen 78 204

Sardenhewer, Les Pe'eres Del' eglise ረረንላይኛ ትርጉም 1896 T.I 78 52

M. Lightfoot. The Apostolic Fathers, London 1885 78 373

Ῥοδακῶλῶν: Ἡ ἀναφορά τῆς λειτουργίας τοῦ κλημέντος
1959 78 25.

ከሐዋርያት በቀለሚንጦስ ለምዕመናን እንደተላኩ አድርጎ እንዲቆጠሩ
አድርጓል ግለትም በለ ሥርዐተ ጽዮን-30 ቀናናት ሐዋርያት የታተመ
በለ 85 ቀናናትም ይሠራል "

3.5 ሕትመት

የ85 ሐዋርያውያት ቀናናት ግሪክ ስነድ በመጀመሪያ ጊዜ በሕት
መት በ1531 በ Haloander ታተመ⁶⁰⁸ = ከዚያም ለሌሎች ሕትመቶች
በሚከተሉት ጸሐፍትና ተመራማሪዎች ተከናውነዋል በ1672 G. Bever-
egius⁶⁰⁹ በ1759 በMansi⁶¹⁰ በ1806... Ἀγαπίου Ἱερομονάχου-Ἡεροδῆμου
Μοναχοῦ: ⁶¹¹ በ1652 Πάλλη - Πατλή ⁶¹² በDe Lagarde⁶¹³ በ1864
በ1864 በP. pitra⁶¹⁴ : በ1865 በJ. Migne⁶¹⁵ : በ1989 በHefel⁶¹⁶
በ1896 በF. Laauchte⁶¹⁷ : በ1906 በ Funk⁶¹⁸
A. Ἀλεξάνδρου⁶¹⁹ , በ1955 Ἀποστολικὴ Διακονία⁶²⁰

608. Ἡερῶν τοῦ Ἱουστινιανοῦ Βασιλέως Βιβλίον/NUEMBERG.

609. Synodicon sive Pandectae Canonum SS, Apostolorum et Consiliorum
Ab Ecclesia Graeca Receptorum Oxford 1759 T I 78 1—57

610. Sanctorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio Florentiae 1759
አዲስ ሕትመት 1960 T.I. ፀምድ 29—48

611. ἡθῶν ἡτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ Βεῖοι Κανόνες τῶν
τέ Ἀγίων καὶ Πανεφώνων Ἀποστόλων, Ἀγίων Οἰκουμένων
Συνόδων, Λεψία 1806 78 1—74.

612. Σύνταγμα Βείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, ΑΘΗΝΑΙ 1962 T.11
78 1—112

613. Reliquiae: Graec. 1856 78 1—45

614. Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta. Roma 1864 T.I. 78
1545

615. Theodori Balsamani, Zonarae, Aristeni, In Canones SS Apostolorum et
Conciliorum Commentaria: P.G.T. CXXIV ፀምድ 35—217

616. Histoire des Conciles (ረረንላይኛ ትርጉም) Paris 1869 T.I Appendice ፀምድ 1216—

617. Die Kanones Der Wichtigsten Ältekirchlichen Concilien Nebst Den apostolischen
Kanones, Leipzig 1896.

618. Didascalia — Paderborn 1906 78 664

619. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, ΑΘΗΝΑΙ: 1969 78 137—155

620. Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγρα-
φῶν, ΑΘΗΝΑΙ: T.II 1955, 78 172—180

3.6 ጥናቶች

ሐዋርያውያት ቀኖናትን አስመልክቶ የተደረጉ ጥናቶች እጅግ በርካታ ናቸው። ሆኖም ከዚህ ላይ እያንዳንዱን ጥናት መዘርዘሩ በጣም አስፈላጊ ምንም እንኳንም ጽሑፉ የተነሳበትን ዓላማ አጥር ሊዘል ይችላልና ሆኖም ግን ለመመልከት ፍላጎት ላለው ሰው (P) Quasten ጥናትና ከዚያም የተሰበሰቡትን ሌሎች ጥናቶች መመልከት ይቻላል⁶²¹

3.7 የ85 ቀኖናት የጥንት ትርጉም—ትርጓሜዎች

እንደሚታወቀው 85 ሐዋርያውያት ቀኖናት ቀደም ብሎ በሚከተሉት ልዩ ልዩ ቋንቋዎች ተተርጉመዋል።

1. በላቲን — ሮማይስጥ
 - ሀ) በንስጥሮሳውያን
 - ለ) በያዕቆባውያን
3. በግብጥ
4. በዐረብኛ
 - ሀ) በመለካውያን
 - ለ) በንስጥሮሳውያን
 - ሐ) በያዕቆባውያን
5. በግእዝ

3.7.1 የ85 ቀኖናት የላቲን—ሮማይስጥ ትርጉም

በላቲን ከተማ ድልማትያ ኤጲስ ቆጶስ እስጢፋኖስ ጥያቄ መሠረት⁶²² ዲዮናስዮስ (ዲዮኒስዮስ) ዘይንዕስ በ500 ዓ/ም የመጀመሪያዎችን 50 ቀኖናት ከግሪክ ቋንቋ ወደ ላቲን ቋንቋ — ሮማይስጥ ተረጎመ። በአጠቃላይ በዲዮናስዮስ ዘይንዕስ የተደረገው የእነዚህ ቀኖናት ትርጉም

621. Quasten: Patrology. 18 23

622. Epist. AD. Stephanus Episcopum ሐትመት Voelli — Justeli Bibliotheca Juris Canonici T.I 18 201. Assemani: Juris Orient. T.I 18 107. Bardy: Canons Apostoliques: D.D.C. T. II 18 1290

በሁለት ደረጃ ተከናውኗል ማለትም በብዙ የእጅ ጽሑፎች ተመሥርቶ በዲዮናስዮስ ዘይንዕስ የመጀመሪያ ትርጉም 26 እና 27 ቀኖናት ተጣምረው 26ኛውን ቀኖና እንዲይዙ ሁኖ 49 ቀኖናትን ይይዛል።

ይህ ትርጉም ለመጀመሪያ ጊዜ በC.H. Turner በ1899 መታተሙ ታውቋል⁶²³

በልዩ ልዩ ቋንቋዎች⁶²⁴ የእጅ ጽሑፎች የሚገኘው ሁለተኛው ትርጉም 49 ቀኖናትን ላይሆን 50 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ነው⁶²⁵

ስለዚህ በምዕራብ 50 ቀኖናት ብቻ Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exiguui የተያዙ ናቸው እነሱም Qui Dicuntur Apostolorum የሚል ገጽታ ተሰጥቶአቸዋል⁶²⁶

ስለዚህም ዲዮናስዮስ በእሱ የተተረጎሙትን ቀኖናት በሚከተለው ዓይነት በመቅረጽ በሐዋርያት ትውፊትም — ትምህርት ላይ አልተመሠረቱም ከማለት ይልቅ ሐዋርያዎች ናቸው የሚለውን ይቀበላል።
Incipient Regulae Ecclesiasticae Sanctorum Apostolorum, Prolatae Per Clementem, Ecclesiae Romanae Pontificem. Qae Ex Graecis Exemplaribus in Ordinariae Primo Ponuntur Quibus, Quamplurimi Qui Dem Consensum Non Praebuerent Facilem et Tamen Postea Quaedam Constituta Pontificum Expsis Canonibus Asumpta Esse Videntur⁶²⁷ በታቃራኒው ግን በብዙ ጸሐፍት እመለካከት ድጋፍ ባይኖረውም ከሐዋርያውያት ትእዛዛት ጋር ቀደም ብለው እነዚህ ቀኖናት ተተርጉመው እንደ ነበር ይደገፋል⁶²⁸

623 C.H. Turner: Ecclesiae Occidentalis Monumenta Juris Antiquissima: Oxford. 1899 T.I. 18 1-32

624. F Maassen, Geschichte Der Quellen Und Der Literatur Des Canonischen Rechts in Abendenland Graz 1870 18 348—440

625. Mansi T 18 49—66

626. ከዚህ 18 138—148

627. C..T. Turner: Ecclesiae Occidentalis... T.I. 18 1

228. A. Spagnolo and Turner: A Fragment of Latin Version of the Apostolic Constitutions. J.S.T. 1912 T. XIII 18 39 C. Turner: Ecclesiae Occidentalis... 1913 TI II 18 329—333 Turner: Primitive Edition of the Apostolic Constitutions and Canons J.T.S.T.XV 18 55. Bardy, Canons Apostoliques D.D.C. T II 18 1280

ከዚህም የተነሳ በብዛት ተቀባይነት ያገኘው ትምህርት የ85 ቀናናት የመጀመሪያው ላቲናዊ ትርጉም የዲዮኒስ ዮስ ትርጉም እንደነበር ነው።

ስለዚህ የዲዮኒስ ዮስ ዘይንዕስ ትርጉም በ1. Marlin በ1524 ታተመ⁶²⁹ ። ከዚያም እንደተመለከተው ሂሳዊ ሕትመት በC.H. Turner ተካሄደ⁶³⁰

P. F. Mansi ሕትመት በአንድ በኩል በዲዮኒስዮስ እንደተረገመ የመጀመሪያዎቹን 50 ቀናናት⁶³¹ በሌለ በኩል ከላቲን ትርጉም ጋር 84 ቀናናትን በግሪክ ቅጂቸው ይዞ ይገኛል⁶³²

3.7.2 የ85 ቀናናት ሱርስጥ ትርጉም

የ85 ቀናናት ሱርስጥ ትርጉም በተራ ምን አልባት በ7ኛው ምዕተ ዓመት በርግጥም የዚህ ትርጉም የእጅ ጽሑፍ ጊዜ ሆኖ የሚታሰበው ሆኖ የሚገኘው ጥንታዊ ሁለተኛ ትርጉም ነው⁶³³

ስለዚህ ይህ ጥንታዊ ትርጉም በንስጥሮሳውያን ቤተ ክርስቲያንም ሆነ በያዕቆባውያን ቤተ ክርስቲያን በአገልግሎት ላይ ይገኛል⁶³⁴

3.7.2.1 የያዕቆባውያን ሐዋርያውያት ቀናናት ሱርስጥ ትርጉም

በያዕቆባዊት ቤተ ክርስቲያን አገልግሎት ላይ የሚገኙት ሐዋርያውያት ቀናናት በመጀመሪያ በ85 ቀናናት ፈንታ 82 ቀናናትን ይዘው

629. Codex Canouum Ecclesiasticorum Dionysii Exiguii Paris 1524 እንደገናም Corpus Juris Ecclesiastici በብዙ ቦታዎች ታትጧል F. Nau. Canons Apostoliques D.T.C.T. II ፲፩ 124

630. Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exiguii, 524

631. ከላይ ፲፩ 41,154-156

632. Mansi T.I ፬ኛ 49-66

633. Mansi T.I. ፬ኛ 29-48

634. Wright Catalogues of Syriac Mss. London. 1876. Add. 14526 Fol. 9. የ7ኛው ምዕተ ዓመት M. Lightfoot. St. Clement of Rome T.I. ፲፩

373-374 የግርጌ ግስታዊ በሁለት አብያተ ክርስቲያናት መሰራተው ያቅዳሉት በአገልግሎት ላይ የሚገኙት ሱርስጥ ትርጉሞች "Syriaca et Syriaca Altera" በሚሉ ርእሶች በFunk በተመለከተው መላላቸው ። Leclercq: Canons Apostoliques D.D.C.L. 9ኛ 1920 የግርጌ ግስታዊ 16 ተመልከት ።

ይገኛሉ ምክንያቱም ሁለት ወይም የበለጡት የግሪኩ ቋንቋ ቀናናት ወደ አንድ ወይም ወደ በለጡ ቀናናት በመሰባሰብ በ82 ቀናናት ሊወሰኑ ችለዋል። ይህም እንደሚታወቀው ሁለት ቀናናት ማለትም 12 እና 13 ግሪክ ቀናናት በሱርስጥ ትርጉም አንድ ቀናናት (12ኛውን ቀናናት) 49 እና 50 ግሪክ ቀናናት በሱርስጥም ትርጉም 49ኛውን ቀናናት ሲይዙ በሌላም በኩል የሱርስጥ ትርጉም ግሪካውያት ቀናናትን ተራ አይከተልም። የተወሰኑ ቀናናት ተራቸውን በመለወጥ ስለዚህም 47ኛው ሱርስጥ ትርጉም ቀናናት ከ49ኛው ግሪክ ቀናናት ጋር ተዛውሮ ሲገኝ 65ኛው ቀናናት ከ62ው ቀናናት በፊት ይገኛል። ከ50ኛው ቀናናት ጋር ከተዋሐደው 49ኛው ሱርስጥ ትርጉም ቀናናት መጨረሻ ላይ ጥምቀትን አስመልክቶ ሰፋ ያለ ድንጋጌ ተጨምሮበታል⁶³⁵ ነገር ግን በ46ኛውና 47ኛው ቀናናትም ጭግሪዎች ተመልከተዋል ግን አንድ ግሪክ ቀናናት (48ኛው ቀናናት) በሱርስጥ ትርጉም አይገኝም⁶³⁶

ጭግሪዎች ትእዛዛት የተደረጉባቸው እነዚህ ቀናናት በሰነዶች ሕፃንነት ከክብ ዓይነት (ጨረቃ) ምልክት ተደርገውባቸዋል ለምሳሌ Syriaca et Syriaca Altera በሚል ርእስ funk ባመለከታቸውና በP. DE Lagarde ታትመው በBibliothèque Nationale de Paris በሚገኘው የእጅ ጽሑፍ የሚገኙ ናቸው⁶³⁷ ይህ የሐዋርያውያት ቀናናት ሱርስጥ ትርጉም በስምንቱ ብሔረ ቀናናት ዘያዕቆባውያን⁶³⁸ ከላቲን ትርጉም ጋር በ1856 በP. De Lagarde ታትመዋል⁶³⁹ የተከሰቱትን ልዩነቶች በሚመለከት በቀለሚንጦስ እጅ ለአሕዛብ የተላኩ ትእዛዛት ሐዋርያት ቤተ ክርስቲያናውያት ቀናናት" በሚል ርእስ በእሱው 1856 ታትመዋል⁶⁴⁰

ሆኖም በሱርስጥ ትርጉሙና በግሪኩ እናት ሰነድ መካከል የተመለከቱት ልዩነቶች ሁሉ እንደተጠበቁ ሁነው ሱርስጡ ሰነድ በትክክል

635. P. De Lagarde Reliquiae...Syriac ፲፩ 62

636. P. De Lagarde Reliquiae...Graec ፲፩ XXIX-XXX

637 P. De Lagarde, Reliquiae...Syriac ፲፩ 62

638. F. Nau, la Version Syriacque De l'Octateuque, Bardenhewer. Geschichte Der Ältekirchen Literatur. Freiburg.

639. P. De Lagarde: Reliquiae...Syriac ፲፩ 44-61

640. P. De Lagarde: Reliquiae...Graec ፲፩ XXXCIII-XXXIII

ከግሪኩ እናት ሰነድ የተተረጎመ መሆኑ ይደገፋል⁶⁴¹

3.7.2.2. የንስጥሮሳውያን ሐዋርያውያት ቀኖናት

ሱርሰጥ ትርጉም :

በንስጥሮሳውያን ቤተ ክርስቲያን በእገልግሎት ላይ የሚገኘው የሐዋርያውያት ቀኖናት ሱርሰጥ ትርጉም በንስጥሮሳዊ Ebedjesus (1318) መድበለ ቀኖናት ይገኛል...ከተወሰኑ አንድ አንድ ለውጦች በስተቀር እነዚህ ቀኖናት ከተጠቀሱት ያዕቆባዊት ቤተክርስቲያን ቀኖናት ጋር ልዩነት የላቸውም⁶⁴² 47ኛው : 50ኛው : 62ኛው : 65ኛው ቀኖናት ቦታ አለውጦም በተቃራኒው ግን 44ኛው ቀኖና 43ኛውን ቀኖና ይቀድማል ።

በቁጥር የንስጥሮሳዊት ቤተክርስቲያን ቀኖናት 83 ሲሆኑ የያዕቆባዊያት ቤተክርስቲያን ቀኖናት 82 ናቸው ምክንያቱም በያዕቆባዊት ቤተክርስቲያን 12ኛ እና 13ኛ ቀኖናት 12ኛውን ቀኖና : 49ኛው እና 50ኛው ቀኖናት 49ኛውን ቀኖና እንደያዙ ሁነው ሲገኙ⁶⁴³ በተቃራኒው 48ኛ ቀኖና በንስጥሮሳዊት ቤተ ክርስቲያን አይገኝም ። በ49ኛው ቀኖና መጨረሻው ግን ተጨማሪ ድንጋጌዎች ይታያሉ⁶⁴⁴ ። ይህ የቀኖናቱ ሱርሰጥ ትርጉም ሰነድ ከላይ እንደተመለከተው Ebedjesus ብሔረ ሕገ ወቀኖና (መድበለ ቀኖናት) በተያያዘ መልኩ ከላቲን ትርጉም ጋር በሚከተለው ርእስ "Synodus Secunda Canones Apostolorum... per Sanctum Clementi discipulum apostolorum..."⁶⁴⁵

3.7.3. የሐዋርያውያት ቀኖናት ግብጥ ትርጉም

ሐዋርያውያት ቀኖናት በሁለት ግብጣውያን ቋንቋዎች ተባይቅና ሳዲቅ: ሚዋሬቲቅ ትርጉሞች ተመልሰው መጥተዋል ።

የተባይቁ የቀኖናቱ ትርጉም በ1848 Tattam በተባለ ሰው "The Apostolical Constitutions ወይም Canones of the Apostles in Coptic በሚል ርእስ ታትመው ሲገኙ ይህም ተባይቅ ራሱ ከተመለሰበት

641. P. De Lagarde Reliquiae...Græce 18 XXIX—XXX

642. ከዚህ 78 55

643. ከዚህ 78 156—157

644. Bardy: Canons Apostoliques D.D.C.T. II

645. A Maio: Scriptorum...T.X. 78 8—17 175—184

ትርጉም ሚዋሬቲቅ ትርጉም ይቀድማል⁶⁴⁶

የእነዚህ ቀኖናት ሰነዶች እዲስ ሕትመት መኖር ወይም አለመኖር መረጃ አልተገኘም ።

3.7.4 የሐዋርያውያት ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም

የሐዋርያት ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም 83 : 82 እና 81 ቁጥሮችን ይዘውና ልዩ ልዩ አርእስት ተሰጥቷቸው ሲያያዙ መጥተዋል⁶⁴⁷ ። የፍትሕ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል መለካውያንና ንስጥሮሳውያን ቀኖናት ሐዋርያውያትን ወደ ዐረብኛ ቋንቋ ለመተርጎም ጥረት ማድረጋቸውን ይገልጣል ። ነገር ግን የቀኖናቱ ቁጥሮች በመለካውያን ዘንድ በያዕቆባዊያንም እንደ አሉት ሁሉ 83 ሲሆኑ በንስጥሮሳውያን ዘንድ "መጽሐፈ ኩሎ- ክርስቲያን" ተብሎ በሚታወቀው መድበለ ቀኖናት ዘወልደ ጠይይብ ንስጥሮሳዊ እንደተመለከተው 82 ናቸው⁶⁴⁸ ይህን መጽሐፈ ኩሎ- ክርስቲያን በዐረብኛ ቋንቋ "መጽሐፈ ክርስቲያናዊ ሥነ ጥበብ"⁶⁴⁹ በመባል ሲታወቅ ከIbant—Tajjib (1849) ብሔረ ሕገ ወቀኖና Nomocanon ጋር ይመሳሰላል⁶⁵⁰

ወልደ ጠይብ ወይም Ahu-l Farag Ibn al-Tavvib እንጽኢያዊ ንስጥሮሳዊ ሊቀ ጳጳሳት—ፓትርያርክ ጸሐፊ : መነኩስና ሊቀ ካህናት የነበረ ሰው ሲሆን ፈላስፋና ሐኪምም ነበር ። ስለዚህም ምሥጢራት መለኮትንና የትርጓሜና የሕገ ቤተክርስቲያን ሥራዎችን የጻፈና የአርሰጣ ጥልንና የጋሊናስን ፍልስፍና ትርጓሜ የመረመረ ሰው ሲሆን በተለየ በጣም የታወቀበት ሥራው ሕገ ክርስትና — Fiqu An Nastraniaa "Das Recht Der Christenheit" Des Nestorianischen Presbyteres Abu—Hoenerbach

646. Lightfoot: St. Clement of Rome 78 342

647. Riedel, Die Kirchenrechtsquellen... 78 157

648. ፍትሕ ነገሥት መትድም ከፍል 2

649. Guidi, Il Fetha Nagast... 78 11 የግርጌ ግስታወሻ 3

650. Guidi: Il Fetha Nagast... 78 11 የግርጌ ግስታወሻን 3

651. Guidi: Zdmg. T. 78 388—391

Ruhens Duval: La Litterature Syriaque, PARIS. 1899 78 177 E. sachau — G. Bruns: Syrisch-Römisches Rechtsbuch, Aus Dem Fünften Jahrhundert, Herausgegeben...Leipzig 1880. Riedel. Die Kirchenrechtsquellen 78 148—152

ch S. Spies 1946 ታትሞ ሊበራሎች ላይ⁶⁵²

የቀኖናቱ አርእስቶችና ቁጥሮች ከእጅ ጽሑፎች ወደ እጅ ጽሑፎች ይለያያሉ ለምሳሌ በBibliothèque Nationale de Paris በሚገኙ ቁጥር 252 የእጅ ጽሑፎች በተለያዩ ርእሶች ሁለት ሰነዶች ይገኛሉ።

ከእነዚህም የመጀመሪያው “ቀኖናተ ሐዋርያት በጽርሐ ጽዮን” ወይም “አርድእት ያዘዟቸውና ቀለሚንጦስ የጻፋቸው አባበታላሳት” (አብጠሊሳት) በሚል ርእስ የሚገኝ ሲሆን የቀኖናቱ ቁጥር 82 ሲደርስ⁶⁵³ በአንጻሩ በመለካውያን ዘንድ ቲትላሳት (ተጥላሳት) በሚል ርእስ ተያይዞው የመጡት ቀኖናት ቁጥር 81 ሁኖ ይገኛል⁶⁵⁴ በተቃራኒው በቁጥር 252 አሁንም የሚገኘው የእጅ ጽሑፍ ርእስ ቲትላሳት (ተጥላሳት) ከላይ ለተመለከተቱት 30 ሐዋርያውያት ቀኖናት ተበጥቶ ይታያል⁶⁵⁵ በሌላ በኩል “ቀኖናት ዘቅዱላን ሐዋርያውያት ዘበእደ ቀለሚንጦስ በሚል ርእስ የተቀረጹና በእጅ ጽሑፍ ሕዳግ የተከፈሉ ከሱርስጥ ትርጉም ቀኖናት ጋር ሲመሳሰሉ እነዚህም በ49ኛው ቀኖና ጭግሪ ዝርዝሮችን ይዘው ይገኛሉ⁶⁵⁶

የእነዚህን ቀኖናት እርእስት Vansleb በ1671 ወደ ፈረንሳይኛ ተርጉማቸዋል⁶⁵⁷።

3.7.5 የሐዋርያውያት ቀኖናት ግእዝ ትርጉም

“በሐዋርያት ተጽፈው በቀለሚንጦስ የተላኩ ቀኖናት” በሚል ርእስ የተቀረጹ ግን የተሰያዩ ይዘትና ክፍፍል ያላቸው ቤተ ክርስቲያናውያት ቀኖናት ወደ ግእዝ ቋንቋ ተተርጉመው ይገኛሉ። በጥቅል “ሲኖዶስ ዘቅዱላን አበዊነ ሐዋርያት፡ ወዘተ. “ተብለው ይጠራሉ። በአለፈው ክፍል ስለቀኖናተ ሐዋርያት ዘጽርሐ ጽዮን ተነግርዋል⁶⁵⁸ “ረስጠአ” በሚል ርእስ የሚመረመሩትን ቀኖናት አስመልክቶ ከ85 ቀኖናት ላይ የተቀነባ በሩ አራት ዓይነት ቀኖናት በግእዝ ትርጉም ሲገኙ ቁጥሮቻቸው የአንዱ

652. C.S.C.O. Paris 1956. ገጽ 161—162 1958 ገጽ 167—168
653. Ms Arabe de Paris No 252. ገጽ 12—37
654. Mss. Melchetes Arabes de Paris No. 235. 4ኛ 236 : 7ኛ ከዚህ ገጽ 116—140
655. ከዚህ ገጽ 126—150
656. MS. Arabe de Paris No. 250. ገጽ 562 567
657. Vansleb: Histoire de L'eglise ገጽ 25 ሀረግኛ “ቲትላሳት” ግእዝ “ተጥላሳት”
658. ከዚህ ገጽ 113—136

56 ሲሆን የሦስቱ 81 : 82 እና 83 ዘንድ ይገኛሉ⁶⁵⁹

እነዚህ ቀኖናት እንደሌሎች ልዩ ልዩ ቤተ ክርስቲያናውያት ቀኖናት ከዚህ ላይ ባይመረምሩም በተለያዩ ቅደም ተከተል “በሲኖዶስ” ተይዘዋል⁶⁶⁰። ምክንያቱም ከእጅ ጽሑፎች ወደ እጅ ጽሑፎች የተለያየ የቀኖናቱን እርእስት አስጣጥና ተራ አቀማመጥ አግኝቶና ማነጣጠሩ በአጭሩ በጣም አስቸጋሪ በመሆኑ አልተሞከረም ዚሆንም በባቲካን ቤተ መጻሕፍት Codex—Borgio Etiopico ቁጥር 1 በመጠቀም ለዚህ ጽሑፍ ዓላማ መሰመር አስችሏል።

1. ዘ“ሲኖዶስ” በተቀመጡበት መልካቸው ከ81 ቀኖናት መካከል በተራ ቅደም ተከተል አቀማመጥ የመጀመሪያዎቹ ቀኖናት “ቀለሚንጦስ ያስተላለፈው የቅዱሳን ሐዋርያት ሲኖዶስ” በሚል ርእስ የተቀመጡት ሲሆኑ እነዚህም ቀኖናት “አብጠሊሳት” ይባላሉ⁶⁶¹ ስለዚህ እያንዳንዱ ቀኖና “አብጠሊስ 1ኛ” “አብጠሊስ 2ኛ” “አብጠሊስ 3ኛ” ወዘተ በሚል ርእስ ይለያያሉ።

2. በሁለተኛው ተራ ቅደም ተከተል ተመዝግበው የሚገኙት 81 ቀኖናት “በቀለሚንጦስ የተሰራጨ የቅዱሳን ሐዋርያውያት ቀኖናት ሲኖዶስ” በሚል ርእስ ሲለዩ እነዚህም በበኩላቸው “በጥሊሳት” ተብለው ይጠራሉ⁶⁶² ነገር ግን የዚህ ቅደም ተከተል ተራ ቀኖናት “ቀኖናት” በመባል ይታወቃሉ ምክንያቱም እያንዳንዱ ቀኖና “ቀኖና 1ኛ” “ቀኖና 2ኛ” “ቀኖና 3ኛ” ወዘተ የሚል ርእስን እየያዙ ለሌላ ገጽ ነው።

3. በሦስተኛው ተራ ተይዘው የሚገኙት ቀኖናት ከቀለሚንጦስ ጋር በሐዋርያት የተደነገገ ሲኖዶስ” የሚል ርእስ⁶⁶³ ሲኖራቸው እነዚህም ቀኖናት “ትእዛዛት” ይባላሉ። ምክንያቱም እየአንዳንዱ ቀኖና “ትእዛዛ 1ኛ : ትእዛዛ 2ኛ : ትእዛዛ 3ኛ” ወዘተ በሚል ርእስ ስለሚለዩ ይሆናል።

659. ከዚህ ገጽ 210
660. ሁ. 81 ተራ 3 MS. Borgio Ethiopico ገጽ 63 64
ሉ. 81 ተራ 4 Borgio Ethiopico ገጽ 84 94
ሐ. 81 ተራ 7 Borgio Ethiopico ገጽ 50 56
661. Borgio Ethiopico ገጽ 63
662. Borgio Ethiopico ገጽ 84
663. Borgio Ethiopico ገጽ 103

ከእነዚህ የመጨረሻዎች ቀኖናት “ትእዛዝ” ጋር ተጣምረው (ተያይዘው “ስለክርስቶስ በጴጥሮስ የቀለሚንጦስ ሲኖዶስ” በሚል ርእስ የተቀረጹ) የተወሰኑ ቀኖናት ይገኛሉ። ስለዚህ አሁን በመመርመር ላይ የሚገኙት ቀኖናት ሁሉም 81 ቁጥርን እየያዙ ቢገኙም እንደ ሚክተለው በልዩ ልዩ አርእስት ይዘሰታሉ።

ሀ. ከእነዚህ ቀኖናት መካከል የመጀመሪያውን ተራ ይዘው የሚገኙት ቀኖናት “አብጠሊስ” (አብስጠሊስ) ወይም “አብጠሊሳት” “አባስ ታላሳት” አባስጣላሳት (Abastalasat) የሚለው ኃይለ ቃል በዚሁ ዓይነት መልክ በዐረብኛው ትርጉም ይገኛል⁶⁶⁴ በሌላም በኩል አብጠሊስ ሲበዛ አብጠሊሳት የሚሉት ኃይላት ቃላት ከሌለ ግሪክ ቃል “አብጠ ሊስ” አፓስቶሎስ ትርጉም ሐዋርያ፡ አብጠሊሳት አፓስቶሊ ትርጉም ሐዋርያት የተወሰዱ ቃላት መሆናቸው ይደገፋል። ከሌሎች በተለየ ከሮማይስጥና ጽርእ በግእዝ ቋንቋ የተወሰዱ ቃላት የቅርጽ ለውጦችና የፊደሎች ዝውውሮች እንደ አጋጣሚያቸው መመልከቱ አስፈላጊ ይመስላል። ስለዚህ አንድ አንድ ምሳሌዎችን መመልከት ይቻላል።

ልሳነ ጽርእ	ትርጉም	ግእዝ
አፓስቶሊ	ተውሳክ ተርፍ	አበቅቱ
አብሎጊቶስ	ብሩክ	አውሎጊሶን
አግዮስ ኪርዮስ	ቅዱስ እግዚአ	አግዮስ ጌርሎስ
አግዮን ጥጂብማ	ቅዱስ መንፈስ	አግዮን ማንጠን
አግዮን ጥጂብማቶስ	የቅዱስ መንፈስ	አግዮን ምንጥማንጦን
አቢቲኖስ(?)	እውነተኛ በውነት	አላቲኖስ
አፓጉሚኒ	ተውሳክ ትርፍ	አጉሚን
ፕሳልትርዮን	መዝሙር	ፕሳልቱ
ፕሳልቲስ	መዝሙር	አብሲሊኒስ
ፕሲንቲኖስ	አበቅቱ ዐሐዶ	ፕንትኖን
ሲንታንያ	ሲጦን	ሊጦን
ፔንቲኮስቲ	በዓል 50	አንጠቆስጢ
አፓካሊፕሲስ	ራዕይ	አቡተለምሲስ
ፕራክሲስ	ግብረ ሐዋርያት	አብረክሲስ
ኮራ ኤጲስቆጶስ	የእውራጃ ኤጲስቆጶስ	አቢስኮፖስ
ጠዘተ		
ቃል ሲዛወር ለምሳሌ		
ቴአሎጉስ	ነባዬ መስኮት	ታምጉሎስ

664. I. Guidi Il Fatha Nagast 78 15 የግርጌ ማስታወሻ 1 W. Riedel, Die Kirchenrechtsquellen... 78 299

በሁለተኛ ተራ የተቀመጡት ቀኖናት “ቀኖና” ወይም “ቀኖናት”⁶⁶⁵ ሐ. ሦስተኛውን የቅደም ተከተል ቦታ ይዘው ያሉት ቀኖናት “ትእዛዝ” ወይም ትእዛዛት⁶⁶⁶።

በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የሚገኙት ሐዋርያውያት ቀኖናት ከዐረብኛ ወደ ግእዝ መተርጎማቸው ይተማናል። ሆኖም ግን የቀኖናቱ ትርጓሜ ትርጉም በተለያዩ ሰዎች ማለትም አንድ ቀኖናቱ ቁጥር ልክ — ብዛት “አብጠሊሳት” “ቀኖናት” እና “ትእዛዛት” ማለትም ሦስቱም ዓይነት ቀኖናት በሦስት መተርጎማን መመለሳቸው ሲታመንበት ነገር ግን በሮማጥም በተለያዩ ጊዜያት መመለሳቸውን መገንዘብ ይቻላል። ምክንያቱም ዐረብኛው ሰነድ አንድ ጊዜ “ከአብጠሊሳት ሌላ ጊዜ ከትእዛዛት ጋር ይገጣጠማል። ለምሳሌ የትእዛዛት (ቀኖናት) ድንጋጌ በዐረብኛው ሰነድ አባስታላሳትም ሆነ በግእዝ ቀኖና አብጠሊሳት አይገኝም። የመጨረሻዎቹ 79—81 ቀኖናት በግእዝ አብጠሊሳትም ሆነ በዐረብኛ አባስታላሳት አይመለሱም።

በJ. Ludolphus የ81 ከኖናት (አብጠሊሳት) አርእስትንና ከ11 13 ያሉትን ቀኖናት በሙሉ ወደ ላቲን ቋንቋ በ1661 ተርጉሟል⁶⁶⁷ በሌላ በኩል የእነዚህ ቀኖናት ሦስት ትርጉሞች በአንድ P Abbadié ቁጥር 65.0.4.11 የእጅ ጽሑፍ ተደዘው ይገኛሉ⁶⁶⁸

ሆኖው 81 ሐዋርያውያት ቀኖናት እና የተመለከቱት ሦስት ቅርጾቸው እስከማውቀው እስከ አሁን ገና አልታተሙም ለማገኛቸውም አንባቢ በተለየ ለሚመራመር ሰው በስፋት ሊታወቁና ሊደረስባቸው አልቻለም ስለዚህ እስከ ዛሬ አልታተሙም በቅርቡ ታትመው ለአንባቢያን እጅ እንደሚበቁ ተስፋ ይደረጋል።

ይዘም እነዚህ 81 ቀኖናት ከ85 ሐዋርያውያት ቀኖናት 85ኛው ቀኖና ዝርዝር ወይም በኢትዮጵያ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ዘሰመንቱ መጽሐፍት ዘበእደ ቀለሚንጦስ⁶⁶⁹ ተይዘው ከሚገኙት ተመሳሳይ ቀኖናት

665. ከዚሁ 78 211
 666. ከዚሁ 78 213
 667. Ludolphus: Commentarius... 78 30—333
 668. Catalogus Raisoné Des Mss. Ethiopiennes Apartenanné a'Antoine d'Abbadie Paris 1859 78 76—77 F. Nau: Canons Des Apôtres D.T. C T II 0ምድ 1611 F. Funk: Apostolischen Constitutionen 78 215—216
 669. Καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ κλημέντου ἐν οὐκτὼ βιβλίοις προσεφωνημένα

ላይ እንደ ተመሠረተ የሰማል ።

እነዚህን ትእዛዛት እንደሚታወቀው አምስተኛ ስድስተኛ የትሩሎ ዐቢይ ሲኖዶስ አላጸደቃቸውም ቢሆንም የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ይህን ሲኖዶስ አትቀበለውም ።

ስለዚህ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እነዚህ ትእዛዛት በሲኖዶሱ ውሳኔ ተሠርዞባል ብሎ ለመቀበል አይቻልም ቢሆንም ሐቂ ከላይ እንደተመለከተው በውስጣቸው በሰፈሩት ምሥጢራት ምክንያት በስፋት ሊሰራጩ አለመቻላቸው ነው።⁶⁷⁰ ይህ የችግሩ ንድፈ ሐሳባዊ ክፍሉ ነው ምክንያቱም ስምንት መጻሕፍት ሁነው የተጠቀሱት ቀኖናት የሐዋርያው ያት ቀኖናት ስነድን አይዙም ። በተቃራኒ ግን ከእነዚህ ትእዛዛት ሐዋርያት 8 መጻሕፍት — ሱርስጥ ስምንት ብሔረ ቀኖናት የተወለደ ሲሆን⁶⁷¹ ከዚህም ዐረቢ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት⁶⁷² እና ግብጥ ሰበዓቱ ብሔረቀኖት⁶⁷³ ተወልደዋል ።

በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ዝርዝር በሁሉም አብያተ ክርስቲያናት ተቀባይነትን ከአገኙት 27 መጻሕፍት በተጨማሪ በጥቅል ሲኖዶስ ዘቅዱሳን አበዊን ሐዋርያት ወይም በአጭሩ ሲኖዶስ በሚል ርእስ 8 መጻሕፍት ቀለሚንጠስ ይገኛሉ ።

በዚህ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት ወይም ሰበዓቱ ብሔረ ቀኖናት በአንዱ ወይም በሌላ መልኩ የተቀነባበሩ ዘበእደ “ቀለሚንጠስ” በሚል አድራሻ የሚታወቁት ሁሉም ቀኖናት ታቅፈዋል ለምሳሌ ‘ዲድስቅል ያ ራሱ’ አለመያዙ ቢታይም ግን እንደሚታወቀው የስድስት ትእዛዛት ሐዋርያውያት መጻሕፍት ምንጭነት መያዙ ይታያል ።

“በአጠቃላይ በቤተ ክርስቲያን በይፋ የተወሰደ እቋም ባለመኖሩ ስለ እነዚህ ትእዛዛት ሐዋርያውያት ያሉት አስተሳሰቦች እንደ ተጋጨ ሆነው ነው የሚታዩት ።

3-8 የረስጠአ—የሐዋርያውያት ቀኖናት ይዘት

81 ሐዋርያውያት ቀኖናት እንደመጡባቸው 85 ቀኖናት ሐዋርያት ስለ

670- ከዚሁ 78 147

671- ከዚሁ 78 206

672- ከዚሁ 78 270

673- ከዚሁ 78 209

ቤተ ክርስቲያን መልካም አስተዳደር ሥርዐት የሚናገሩ ቀኖናት ናቸው ። ምክንያቱም የቀኖናቱ አብዛኛው ክፍል በቤተ ክርስቲያን ውስጥም ሆነ ውጭ የምዕመናን አባላትንም እቋም ይመለከታል ማለትም እነዚህ ቀኖናት የቤተ ክርስቲያን ሕግ ሥርዐትን ይይዛሉ ።

ሌላ የእነዚህ ቀኖናት ግልጥ መታወቂያ በየቀኖናቱ ትእዛዝ የተመለከቱት አብዛኞቹ ርእሶች ጉዳዮች በራሳቸው ተፈጻሚነት እንደሚኖራቸው የተያዙ ሳይሆኑ ነገር ግን የተጠቀሱት የቤተ ክርስቲያን አባላት ከእነዚህ ቀኖናት ጋር በተያያዘ ሥርዐት እንዴት እንደሚራመዱ የሚያመለክቱ ናቸው ለምሳሌ ስለ ፋሲካ የሚናገረው ቀኖና ፋሲካ እንዴት እንደሚከበር ሳይሆን ከአይሁዶች ጋር መከበር እንደማይገባ ነው የሚናገረው።⁶⁷⁴ ስለ ጾመ 40 የሚናገረው ቀኖና ራሱን እንደ ጾም አድርጎ ሳይሆን በቤተ ክርስቲያን አባላት ባለመፈጸሙ ከክህነት መሻር ወይም በማውገዝ ቅጣት ዛቻ የግዴታ ጾም መሆኑን ይናገራል።⁶⁷⁵

ስለዚህ እነዚህ ቀኖናት እንደ ሌሎች ሁሉም ቀኖናት ሁለተኛ ደረጃ ቀኖናት ሕግ አስፈጻሚ ቀኖናት ሕግ ተብለው የሚታወቁት ባሕርየ ቀኖናት ሕግን ተከትለዋል ወይም በሌሎች ቀኖናት ሕግ ተቀድመዋል ማለትን ያመለክታሉ ። እነዚህ ቀኖናት ሕግ አሉታውያን ወይም አዎንታውያን ቀኖናት ሕግ ሊሆኑ ይችላሉ ለምሳሌ ፋሲካን ከአይሁድ ጋር አብሮ ማክብርን መከልከል የፋሲካ በዓል መከበርን የሚደነግግ ሕግ አለ ማለት ነው ይህም ፋሲካን ለማክበር ጾመ 40ን የሚያዝ ሕግ ተደም ተደንግጓል ማለት ነው ።

በተቃራኒው የአንድ አንድ ቀኖናት ድንጋጌዎች ጉዳዮችን በራሳቸው የሚወስኑ መጀመሪያ ደረጃ ቀኖናት ሕግ—መሠረታውያን ቀኖናት ሕግ ባሕርይን ይዘው የሚገኙ ሁነው ሊገኙ ይችላሉ ለምሳሌ በሁለት ኤጲስቀጶች ካልሆነ ስስተቀር የኤጲስቀጶች ሹመት አለመፈቀድ።⁶⁷⁶ ስለዚህ መሠረታዊ ቀኖናት ሕግ ተጥሏል ነው የሚባለው ።

የእነዚህ ቀኖናት ይዘት በፍትሕ ነገሥት የተጠቀሱትን ትእዛዛት ከሚመስሏቸው የግሪኩ ቋንቋ 85 ቀኖናት ድንጋጌዎች ጋር በማነጻጸር ይመረምራል ።

674- 81 = ቀኖና 7:85 = ቀኖና 7

675- 81 = ቀኖና 64:65:85 = ቀኖና 69:70

676- 81 = ቀኖና 1 2:4:5 80

በመሠረቱ የሐዋርያውያት ቀኖናት ይዘት በሦስት ክፍሎች ተከፍሎ መታየት ይችላል

- 1- ክፍል አንድ : ስለ አሠረ ክህነት
- 2- ክፍል ሁለት : ስለ ካህናትም ሆነ ምዕመናን ግዴታዎች
- 3- ክፍል ሦስት : ስለ ቅዱስ ቁርባን

- 1- ስለ ቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች አሠረ ክህነት ⁶⁷⁷ መመዘኛዎች አሉታውያን ⁶⁷⁸ ስለ ተግባራት ጠባይና ሥነምግባር ⁶⁷⁹ ስለ ግዴታዎች (መወለን ወይም መከልከል) ⁶⁸⁰ ስለ ድቀት ⁶⁸¹
- 2- ስለ ምዕመናን ተግባራትና ሥነምግባር ⁶⁸³ እና ግዴታዎች መወለን ወይም መከልከል ⁶⁸⁴
- 3- ስለ ቤተ ክርስቲያንና ምሥጢራት ቁርባን ስለ ሥጋ ወይም ⁶⁸⁵ ስለ ጽርሰፎራ ⁶⁸⁶ ስለ ጥምቀት ⁶⁸⁷ ስለ ካህናት ጋብቻ ⁶⁸⁸ ስለ ፋሲካ ⁶⁸⁹ ስለ ዓርብና ረቡዕ : ስለ 40 ጾም ⁶⁹⁰ ስለ መጻሕፍት ሐሰት ⁶⁹¹ ስለ ቀኖናውያት መጻሕፍት ⁶⁹²

677- ቀኖና 1-2 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5-2፣ 6-1, 7-2, 3-81

678- ቀኖና 36-61-78-81-84 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5-5-16, 2-7-2

679- ቀኖና 17-18-34-38-40-41-83-84 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5-3-6-4-8-3

680- ቀኖና 6-7 10-11-12-14-15-16-19-20-22-23-25-26-27-28-29-31-32-33-35-39-42-44-45-46-47-51-57-58-59-62-63-64-65-66-67-69-72-73-83-84 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5-3

681- ቀኖና 28 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6-3-6-5-7-5

682- ቀኖና 33 44-56- ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6-3-7-4

683- ቀኖና 43- 48-57-63-65-66-72-84 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11-1-5-11

684- ቀኖና ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11-2-3

685- ቀኖና 8-9 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12

686- ቀኖና 3-4 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13

687- ቀኖና 49-50 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5

688- ቀኖና 5-16-17-18-25 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ

689- ቀኖና 7 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 15

690- ቀኖና 49-70 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2-2

691- ቀኖና 85 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2-1

692- ቀኖና 74-75 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5

4. ረስጦብ — ቀለሚንጦስ ዳግም

ቀኖናት ሐዋርያውያት በፍትሐ ነገሥት የሚታወቁበት የሚጠቀሱበት ምገፃረ ቃል “ረስጦብ” ቀለሚንጦስ ዳግም ሲሆን በግብጽና በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት አጅግ የታወቁትን 127 ቀኖናት የመጀመሪያውን ክፍል 71 ቀኖናትን ወይም በሳዲቅ ትርጉም 78 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ሲሆን ሁለተኛው ክፍል ወደፊት እንደምንመለከተው ረስጦጅ (ቀለሚንጦስ ሣልስ) በሚል ምገፃረ ቃል የሚጠቀሱትን 56 ሐዋርያውያት ቀኖናትን ወይም በሳዲቅ ትርጉም 79 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ክፍል ነው።

127 ቀኖናት በመቅደማቸው የሚከተለውን ዐረብተ ነገር በቅድሚያ በሚስፈር በሲኖዶስ የመጀመሪያውን ስፍራ ይይዛሉ።

“ቅድስት ቤተ ክርስቲያንን ለማጠናከርና በሁሉም ሁኔታዎች የሚነሱ ችግሮች በሚያጋጥሙበት ጊዜ በቀላሉና በፍጥነት ለመፍታት የሚያስችል ምእላደ ቀኖናት ሐዋርያውያት ከመኖር አስፈላጊነት ዓላማ የተነሳ በእግዚአብሔር ረዳትነትና በአርቶዶክስ እምነት የቅዱሳን ሐዋርያት ሲኖዶስን ዝግጁት እናስቀድማለን” ⁶⁹³

ስለዚህ በሲኖዶስ ከተያዙት ቀኖናት መካከል 71 ቀኖናት በቅድሚያ ስፍራው ይገኛሉ ሆኖም በተለያዩ አርእስት ተቀርጸው — ተገኝተው ይታያል ስለዚህ ቀኖናት ቤተ ክርስቲያንን ለማጥልበት በሐዋርያት የታወጀ “ሲኖዶስ” “ሲኖዶስ ዘቅዱሳን ሐዋርያት” ⁶⁹⁴ ወይም “ስለ ቤተክርስቲያን አደረጃጀት ሰቀለሚንጦስ የተዘጋጁ 71 ቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት” ⁶⁹⁵ የሚሉ የተለያዩ ርእሶችን ይዘው ሲገኙ 56 ቀኖናት ደግሞ የሲኖዶስ ሁለተኛው ክፍል “በቀለሚንጦስ እጅ በሐዋርያት የተሰጠ ሲኖዶስ ዘቤተክርስቲያን” “ወይም ውሱናት በሐዋርያት ጽሑፋት በቀለሚንጦስ 56 ቀኖናት ዘቤተ ክርስቲያን” ወይም በአጭሩ የመጀመሪያዎቹ 71 ቀኖናት “ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት” canones ecclesiastici ⁶⁹⁶ ሁለተኛዎቹ “ቀኖናት ሐዋርያውያት” canones Apostolici ተብለው ይጠራሉ

693. Ms. Borgio Etiopico 78 5 ሲኖዶስ 78 1-40

694. Ms. Borgio Etiopico 78 5 ሲኖዶስ 78 41-48

695. Ms. Borgio Ethopilo 78 7 ሲኖዶስ 78 49

696. Ms. Arabe de Paris No 251 78 66